

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**ALAŞ PARTİSİ GAZETESİ: KAZAK
(1913-1920 KAZAK BASININDAKİ ETKİSİ)**

Yüksek Lisans Tezi

MİRA KADİROVA

İstanbul, 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

ALAŞ PARTİSİ GAZETESİ: KAZAK (1913-1920 KAZAK BASININDAKİ ETKİSİ)

Yüksek Lisans Tezi

MİRA KADİROVA

DANIŞMAN: DOÇ.DR. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN

İstanbul, 2016

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi MİRA KADİROVA'nın ALAŞ PARTİSİ GAZETESİ : KAZAK (1913 - 1920 KAZAK BASININDAKİ ETKİSİ) adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 26.07.2016 tarih ve 2016-28/17 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 15.08.2016

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN	
2.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. SEÇİL ÖZAY	
3.	Jüri Üyesi	Yrd. Doç. Dr. GÖKSEL AYMAZ	

Özet

1905 ihtilali Kazak halkı için değişimin başlangıcı olmuştur. Bu tarihten itibaren Kazakistan'ın siyasi hayatında önemli gelişmeler gerçekleşmiştir. Çarlık Hükümetinin Ruslaştırma politikasına karşı olan, Kazak halkını modernleştirmeyi amaçlayan aydınlar geniş kitleye ulaşmak için gazete ve dergiler çıkarmaya başlamıştır. Kazakça olarak çıkan ilk gazete Serke (Petersburg, 1907) gazetesi idi. Bu gazeteyi "Kazak gazetesi" (Troysk, 1907) adlı gazete izlemiştir. Fakat, bu gazetelerin yayın hayatı pek uzun sürmemiştir. Bundan sonra "Kazak" adlı gazete yayın hayatına başlamıştır. Bu gazete, 1913-1918 yılları arasında Orenburg şehrinde çıkmış en uzun soluklu gazetedir. Gazetenin yazar kadrosunu yenilikçi milliyetçi aydınlar oluşturmuştur. Gazetede XX.yüzyılın başındaki Kazak halkının sosyal ve medenî meseleleri, ihtiyaçları tartışılmıştır. Sonuç olarak, gazete, Kazak basınının gelişiminde büyük katkıda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kazak basını, Kazak gazetesi, Alaş hareketi, Alihan Bökeyhanov, Ahmet Baytursunov, Miryakup Dulatov.

Abstract

1905 Revolution was the beginning of changes for the Kazak people. Since that date significant improvements had been realized in Kazakhstan political life. Intellectuals, aiming to modernize the Kazakh people, began to issue newspapers, magazines to reach a wider audience. The first newspaper published in Kazakh language was Serke (Petersburg, 1907). "Kazakh newspaper" (Troysk, 1907) followed the newspaper. However, the publication of these newspapers was not long-term basis. After these newspapers, Kazakh newspaper began publishing. The newspaper, issued in Orenburg between 1913-1918, was the longest running newspaper. The newspaper was founded by innovative nationalist intellectuals. Social and civil problems of Kazakh people in the beginning of XX. Century were the main issues in the newspaper. As a result, the newspaper made a contribution to development of Kazakh Press.

Key words: Kazakh press, Kazakh Newspaper, Alash Movement, Alihan Bokeyhanov, Ahmet Baytursunov, Miryakup Dulatov.

Önsöz

Kazakistan Medyası üzerine Türkiye’de çok sayıda araştırma olmaması nedeniyle, kendi ülkem Kazakistan’ın basın tarihinde önemli bir yere sahip olan Kazak Gazetesi’ni inceleme konusu yapmaya ve bu alanda gerekli arşiv taramasını orijinal kaynakları üzerinden gerçekleştirerek Türkiye’de bu alanda çalışma ve araştırma yapmak isteyenlere bir kaynak sunmayı hedefledim.

Çalışmanın tüm sınırlandırıcı etkenlerine rağmen orijinal kaynaklara erişmek için birçok kez Kazakistan’a gidilerek, özellikle Rusça ve/veya Kiril alfabesiyle yazılmış kaynaklar üzerinde incelemeler yapılmış ve bu konuda çalışma yapmak isteyen araştırmacılara yardımcı olacak çok önemli bilgilere ulaşılarak, bütün bunlara tezin ilgili kısımlarında genişçe yer ver verilmiştir.

Çalışmanın tüm eksikleri bu tezin yazarı olarak bana ait olmakla birlikte, bu konuda ileride yapılacak daha kapsamlı araştırmalarla Kazakistan medyasının Türkiye’de daha iyi anlaşılacağına inancım tamdır. Bana bu çalışmayı üretmemde fikirleri ve önerileriyle destek olan tez danışmanı hocam Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan başta olmak üzere, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi’nin değerli öğretim üyelerine teşekkür ederim.

İstanbul, 2016

Mira Kadirova

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
1. XX. YÜZYILIN BAŞINDAKİ KAZAKİSTAN	
1.1 Ülkenin Sosyal ve Siyasi Durumu	2
1.2 Ülkenin Ekonomik Durumu.....	8
1.3 1905 Devrimi ve Kazakistan.....	12
1.4 Kazakistan 1916 Milli Ayaklanmada.....	18
2. KAZAK BASININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ	
2.1 Kazak Topraklarında Basının Doğuşu	26
2.2 Kazak Aydınlarının Çıkışı	31
3. KAZAK GAZETESİNİN YAYIN HAYATI	
3.1 Kazak Gazetesinin Doğuşu	39
3.2 Kazak Gazetesinde Gündemi Oluşturan Konular	45
4. 1917 İHTİLALİNİN ETKİLERİ	
4.1 1917 İhtilali	49
4.2 Alaş Partisi	53
SONUÇ	59
EKLER	64
KAYNAKÇA	99

GİRİŞ

Bu çalışma, Kazakistan'ın XX yüzyıl başındaki sosyal, ekonomik ve siyasi durumuyla bağlantılı olarak Kazak gazetesinin doğuşu ile gelişimini kapsamaktadır.

Rusya'daki 1905 devrimi, Kazak topraklarında da önemli değişimlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devrim sonrasında, sosyalist ve milletçi fikirleri savunan farklı aydın grupları meydana geldi. Bunun içinde XX. yüzyılın başlarında oldukça etkili olan bir aydınlar grubunu da, Alihan Bökeyhanov, Ahmet Baytursunov ve Miryakup Dulatov oluşturmuştu. Liberal milliyetçi fikri savunan bu aydınlar grubu, Alaş hareketi olarak adlandırıldı. Alaş hareketinin amacı, Kazak halkını modernleştirmektir.

1917 Devrimi ardından Çarlık Hükümetinin yıkılışından sonra, Kazak liberal hareketinin bu önderleri tarafından Alaş Partisi kuruldu ve Kazak Gazetesi de Alaş Partisi'nin yayın organı olarak işlev gördü. Gazetenin kurucuları ise yine yukarıda isimleri belirtilen liberal milliyetçi aydınlardı.

1913-1918 yılları arasında yayınlanmış olan Kazak Gazetesi, Kazak halkının beklentilerine, ihtiyaçlarına ve gazetenin yayınlandığı dönemdeki sorunlarına cevap ve çözüm bulabilecek içeriğe sahip olan bir yayın organı olarak dikkat çekmiş ve Kazak basın tarihinin önemli kilometre taşlarından biri olmuştur.

Kazak Gazetesi üzerine yapılan bu araştırmada, bu konudaki kaynakların büyük bir çoğunluğu Rusça olduğu için, Kazakistan'da geniş bir arşiv taraması yapılmış, aynı zamanda gazeteyle ilgili olarak yayınlanmış eserler incelenmiştir. Bu konuda Türkiye'de yapılan çalışmalar sınırlıdır ve daha çok yüksek lisans tezleri olarak dikkat çekmektedir.

Çalışma, üç ana bölüm üzerine planlanmıştır. Birinci bölümde, XX. Yüzyılın başlarında Kazakistan'ın sosyal ve idari durumu, 1905 Devrimi ve Kazakistan'a etkileri ve 1916 yılındaki Kazakistan Milli Ayaklanması yer almaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, Kazak Basınının doğuşu ve Kazak aydınları değerlendirilmiş ve üçüncü bölümde de, 1917 Şubat ve Ekim Devrimleri, Alaş Partisi'nin kuruluşu ve Kazak siyasi ve sosyal hayatındaki yeri incelenmiştir.

Çalışmanın Ekler bölümünde ise, Kazak Gazetesi'nde yayımlanmış makaleler ve yayım tarihlerine; Gazete'nin kurucuları arasında yer alan Kazak aydınlarına ve Gazete'nin ilk sayısına ait görsellere yer verilmiştir.

1. XX. YÜZYILIN BAŞINDAKİ KAZAKİSTAN

1.1 ÜLKENİN SOSYAL VE SİYASİ DURUMU

XX. yüzyılın başındaki Kazakistan'ın toplumsal ve siyasi yapısı 1867 ve 1868 yıllarında çıkarılan kanunlara dayanmaktadır.

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya İmparatorluğu'nda Kırım Savaşı, 1861'de Rusya köylülerinin serflik sisteminden kurtulması büyük bir etki bıraktı. Tüm Orta Asya topraklarının Çarlığın altına girmesini hızlandırdı. Kırım Savaşı'nda Çarlık Rusya'nın başarısızlığıyla birlikte, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Hindistan ve Afganistan üzerinden Türkistan'a doğru yaklaşması, Çarlığın Orta Asya siyasetinde büyük rol oynadı.

Türkistan ve Bozkır Vilayetlerinin oluşumu

1789 Fransız Devrimi bütün Avrupa'yı, Osmanlı İmparatorluğu'nu ve nihayetinde Rusya'yı etkiledi. XIX. yüzyılda ulus devletler oluşumu ve modernleşme ortaya çıktı. Bu ülkelerde meydana gelen devrimler siyasi sistemde kanuni düzenlemelerle reforma yol açtı.

XIX. yüzyılda Avrupa'da ortadan kalkmış olan serflik kurumu Rusya'da hala uygulanmaktaydı. Nüfusun büyük kısmı kırsal bölgelerde yaşamaktaydı.

Köylüler toprağa bağlı köle konumundaydı. Köylülerle beraber içinde yaşayan köylüler de alınıp satılıyordu. Serfliğin kaldırılması konusu bir kaç kez gündeme gelmesine karşın Kırım Savaşı'na kadar bu denli radikal bir reform hiçbir çar tarafından gerçekleştirilemedi.

Rusya'nın Kırım Savaşı'nda yenilgesi yeniliklere yol açtı. Çarlık Rusya, batılı sanayileşmiş devletlerden geride kaldığını anlamış oldu. Çar II. Aleksandr 1861 yılında serfliğin kaldırılma reformuna imza atarak modernleşmeye ilk adım attı.

Kırım Savaşı'ndaki galibiyetiyle birlikte Büyük Britaniya'nın Hindistan ve Afganistan üzerinden Türkistana doğru yaklaşması Çarlık Rusya ordusunun dikattini Orta Asya'ya çevirdi. Kırım Savaşı'ndan sonra tüm Kazak bozkırı, Sibiry ve Türkistan hanlıklarına yönelik askeri hareketler planlandı.

XIX. yüzyılın ortasında Orta ve Küçük Jüz boyları zaten uzun zamandır Rus hakimiyeti altına girmişti. Kazak topraklarındaki Rus idaresi iki merkezden yönetiliyordu. İdil ve Yayık boyunda yaşamakta olan Küçük Jüz Kazakları Orenburg'dan, İrtiş boyunda yaşamakta olan Orta ve Ulu Jüz Kazakları Omsk şehri merkez alınarak idare ediliyordu. Rusya, Kazak topraklarını kuzeyden bir hilal biçiminde kuşatmıştı. XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Yayık ve İrtiş ırmakları doğal sınırlar olarak kabul edildi ve Rusya bu sınırların ötesine geçmemeye özen gösterdi. Söz konusu Rusya Dışişleri Bakanlığı'na bağlıydı. Ancak Kırım Savaşı yıllarında bu sınırı aşılması ve daha güneye inme siyaseti gündeme geldi. Sırderya boyundaki Hokand Hanlığı şehri Akmesid'in (adı daha sonra Perovsk olarak değiştirildi) 1853'te General Perovsk tarafından ele geçirilmesi ve doğuda da Sibiry hattının İli ırmağı ve Balkaş gölü boyuna uzaması Kazak topraklarındaki Rusya hakimiyetinin ilerlemesi sonucunu doğurdu. Böylelikle kuzeyden güneye ilerleyen hilal biçimindeki Rusya sınır hattının iki ucu arasındaki mesafe gittikçe azalıyordu. Önceleri bu aralık Yayık'tan İrtiş'e kadar binlerce kilometrelik bir mesafeyi ifade ederken 1853'ten sonra Sırderya ve İli

arasında yaklaşık 900 kilometreye kadar indi. Buhara Hanlığı'nın hemen güneyinde ortaya çıkan İngiliz varlığı nedeniyle Rusya bu hanlıkların ele geçirilmesinin bir gereklilik olduğunu düşünüyordu. Rusya Genel Kurmayı'na 1866'da gelen raporlardan birinde özetlendiği gibi

“... Orta Asya hanlıkları ya tamamen Rusya hakimiyeti altına alınmalı ya da Rusya'nın onayı olmadan bir adım dahi atmaya cüret edemeyecek duruma getirilmeliydi.”

Rusya Kazak bozkırında yeni kurulan kaleleri merkez alarak Buhara, Hokand ve Hive hanlıklarına askeri seferler düzenledi. Uzun zamandır ekonomik ve kültürel bir gerilemenin etkisinde olan Türkistan hanlıkları, modern silahlarla donatılmış Rusya ordusuna karşı duramadı. Rusya hanlık topraklarının büyük kısmını resmen işgal etti. Sonunda 1866'da Buhara, 1873'te Hive ve 1876'da Hokand hanlığı Rusya hakimiyetine kabul etti. Tüm bölgenin ele geçirilmesi ve Rusya hakimiyetinin kurulması XIX. Yüzyıl sonuna kadar sürdü. Nihayetinde 1881'de Göktepe savaşı sonrasında Rusya, Türkmenler üzerinde de hakim oldu ve güneyde İngiltere ile komşu haline geldi.¹

Çar II. Aleksandr bu bölgelerle birlikte tüm Sibiry ve Kazak bozkırı topraklarının siyasi ve idari yapısı yeniden düzenlemeyi planladı. Bu maksatla bir komisyon kuruldu. F.K.Giers yönetimiyle “Bozkır Komisyonu” 1865'te çalışmalarına başladı.

Çar II. Aleksandr tarafından 1867 yılında Savaş Bakanı başkanlığında bir komite oluşturuldu. Komite, Bozkır Komisyonunun raporlarını değerlendirme ve gerekli kanun taslaklarını hazırlama görevini yapmaktaydı. Çarlık Rusya, Bozkır Komisyonu ve oluşturulan özel komitenin kararları doğrultusunda yeni siyasi düzenlemelere girişti. Bozkır Komisyonu kararlarının doğrultusunda 1867'de Türkistan bölgesi için “Semireçye ve Sır Derya Oblastları Hakkında Geçici Kanun” ve Kazak bozkırının idaresi hususunda “Uralsk, Turgaysk, Akmolinsk ve Semipalatinsk Oblastları Hakkında Geçici Kanun” 21 Ekim 1868'de çıkarıldı.

¹ İbrahim Kalkan, **Kazakistan'da Siyasi Modernleşmenin Kökenleri (1822-1920)**, İstanbul: BS Yayın Basım Dağ.Rek. Org. San. Tic. Ltd. Şti. 2013, s.175

Bu geçici kanunlara göre Kazakların yaşadığı topraklar üç genel valiliğe bölündü. Bunlar, Türkistan, Orenburg ve Batı Sibirya Genel Valilikleriydi. Askeri ve Sivil idare genel valillerin elindeydi. Genel valilikler oblastlara, oblastlar ise uezdlere bölündü.

Batıdaki Bökey Hanlığının toprakları 1872'de Astrahan Valiliğine dahil edildi. Manğışlak bölgesi ise 1870'te Kafkas Askeri Okruğu idaresine, daha sonra Türkmen topraklarıyla birlikte Hazar ötesi oblastını oluşturdu.

Rusların yeni kurdukları idari organların giderlerini Kazakların kendileri karşılayacaktı. Bu da vergi yükünü arttırmıştı. Kazakların aile başına ödedikleri vergi, 1.5 rubleden 3 rubleye çıkarılmıştı. Bunun dışında, Kazaklar posta yolları, okullar ve hapishaneler için de vergi ödemek zorunda idi. Bu tür işler için Kazakların ayrıca ödediği vergi aslında aile başı 50 kopekti. Fakat uygulamada, Rus memurları halktan bazen tehditle bazen hile ile bundan fazlasını alırdı. Değişik adlar altında toplanan bu vergiler, Kazaklar için zamanla dayanılmaz boyutlara ulaşmıştı. Kazaklar için asıl güçlük toprak meselesinden kaynaklanıyordu. Kazak toprakları devlet malı olarak ilan edilmişti. Bu konuda, 1868 "geçici statüsü"nın ilgili maddesinde şunlar yazılmıştı: "göçebe Kazakların yaşadığı topraklar devletin malı olarak kabul edilir; bu topraklar, onlara ortaklaşa kullanmaları için verilmiştir." Çar hükümetinin, kendi yandaşı olan soylulara verdiği araziler bunun dışında tutularak, özel mülkiyet sayılmıştı. Görüldüğü üzere; Rusya, toprak sorunun çözümünde tam bir müstemlekeci politika izlemişti. Bütün toprakları devlet malı ilan etmekle, Rus hükümeti, gerektiğinde Kazakların ellerindeki toprakları zorla almak için kendisine yasal dayanarak hazırlamıştı. 1868 "statüsü", Rus-Kozak (Kazaçi) askerleri için önceden ayrılmış olan arazileri de, onaylamıştı. Özel madde'de; asker arazilerini yaylak olarak kullanan Kazakların kira ödemek mecburiyetinde olduğu da anımsatılmıştı. Bu da çoğunlukla hayvancılık yaparak geçimini sağlamak zorunda olan Kazakların durumunun daha da kötüleşmesine neden olacaktı.²

² Kayyum Kesici, **Dün Bugün ve Hedefteki Kazakistan**, İstanbul: IQ Kültürsanat Yayıncılık s.120-121

19 Şubat 1861'de Rusya'da serflik kaldırıldıktan sonra Kazakistan'a Rus göçmenlerinin akımı hızlandı. Serflik rejim ortadan kalktı. Köylüler özgürlüğe kavuştu. Fakat, onların maddi durumunda bir değişiklik olmadı. Topraksız kalan köylüler toprak sahibi soylularına bağlıydı. Bu durum sosyal huzursuzlukları ve kargaşalıkları meydana çıkardı. Çar, bu yoksul Rus köylülerini Kazakistan ve Türkistan diğer bölgelerine göndererek bu sorunu çözdü. Çar, göç eden Rus ve Slav kökenli köylüleri Kazak topraklarında kendisinin siyasal-toplumsal dayanağı yaparak Kazakları ruslaştırmayı hedefledi. Onun asıl amacı, Kazak topraklarını Çarlık Rusya'nın coğrafik bir parçası haline getirmektir.

1881'de Rus köylülerinin Kazak topraklarına göç etme yasası çıkarıldı. Yasaya göre, Kazak topraklarına gidecek olan Rus köylüleri için tanınacak ayrıcalıklar ve onlara verilecek toprak miktarı (kişi başına 30 desyatina) belirtildi. 1889'da bu konuyla ilgili tekrar bir yasal düzenleme daha hazırlandı.

Rus ve Ukraynalı köylülerin göçü, Kazakistan'ın nüfusu önemli değişikliklere uğrattı. Kazakistan, "çok uluslu" bir ülkeye dönüşmeye başladı.

Geçici bir süre için çıkarılan 1867 ve 1868 kanunları yirmi yıldan sonra yeniden ele alınarak çeşitli değişikliklere uğradı. 12 Haziran 1886'da "Türkistan Ülkesini Yönetme Hakkındaki Kanun" çıkarıldı. Kazaklar bozkırları için 25 Mart 1891'de "Bozkır Vilayetleri Kanunu" kabul edildi.

Yeni kanuna göre Fergana, Semerkand ve Sırderya oblastları Türkistan ülkesine bağlandı. "Bozkır Vilayetleri Kanununa" göre Orenburg ve Batı Sibirya Genel Valilikleri yerine Bozkır Genel Valiliği meydana geldi. Merkezi Omsk şehriydi. Bozkır Genel Valiliği Akmola, Semipalatins, Ural, Turgay ve Yedisu oblastlarından oluştu. Fakat, 1897'de Yedisu oblastı Türkistan Genel Valiliğine dahil edildi. Oblastlar eskisi gibi uezdlere ayrıldı. Bu kanunlar çarlık idaresinin gücü ve etkisi arttırdı.

Kazakistan'da dört yere ordu yerleştirilmişti: Orenburg'da 553.000, Uralsk'ta 235.000, Sibirya'da 164.000, Yedisu'da 59.000 asker. Yüzyılın başına doğru 15.6 milyon hektar Kazak toprağı, Ukraynalı Kazak askerlerle doldurulmuştu. Bu toprakların bir kısmı, Kazak köylülerine kiralanıyordu. Göçle

kolonizasyon, arlık hukümet politikasının önemli bir bölümüydü. Büyük bir insan kitlesi, ucuz ekmek ve serbest toprak umutlarıyla Kazakistan'a yönelmişti. 1893'te Sibirya demiryolu bittiğinde, bu akım daha da artmişti. ³

Kanunun 119. maddesine göre göçebelerin konup göçtüğü topraklar, bu topraklar üzerindekiler ve ormanlar Rusya devletinin malı ilan edildi. 120. maddede Rusya devleti "lütfederek" Kazakların bu yerlerden faydalanmasına izin veriyordu. Bu maddenin altında yer alan 1.ekte ise göçebelerin kullanmadığı yerler Devlet Arazileri Bakanlığı idaresine geeceğı belirtiliyordu. Bu maddeler 1731'de başlayan Rusya'nın Kazak bozkırlarında hakim olma siyasetinin amacına ulaştığını ve tüm Kazak topraklarının artık resmen Rusya idaresi altına girdiğini göstermektedir. Kazak topraklarının Rusya İmparatorluğunun sömürgesi haline gelme süreci bu kanunla tamamlandı. 1891 Bozkır Kanunu, kk değişiklikler dışında, 1917 Bolşevik Devrimi'ne kadar yürürlükte kaldı. ⁴

1901'de Rus hükümeti, hazine topraklarını şahıslara dağıtma konusunda bir yasa çıkardı. 1867-1868 "geçici statüler" ile zaten devlet malı ilan edilmiş durumda olan Kazak toprakları da "hazine toprakları" olarak kabul edildi. Bu yıllarda, işe yarar toprakları gasbederek, çorak ve kumluk bölgelere atılmış olan Kazaklar arasında huzursuzluk artmişti. Hükümetin toprak politikasına karşı olanları cezalandırmak üzere gönderilen, Rus ordu birlikleri ile Kazaklar arasında sürekli çatışmalar olmaktaydı. Buna rağmen arlık hükümeti, Kazakistan'a Rus ve Ukraynalı göçmen getirme çalışmalarını sistemli bir şekilde sürdürmekteydi. Bu amaçlara, 1904'te "Göçmen İşleri İdaresi" kurulmuştu. 1904-1905 yıllarında Kazakistan, beş göçmen yerleştirme bölgesine ayrılmıştı. Bunlar, Oral, Akmola, Semey, Sırderya ve Yedisu bölgeleri idi. 1904-1906 yıllarında, adı geçen oblast'ların hepsinde "Bölgesel Göçmen İşleri Büroları" faaliyet göstermekteydi. Rus hükümeti, 1893'ten 1905 yılına dek yani 12 yıllık süre içinde 4 milyon desyatına Kazak toprağını müsadere ederken; 1906-1912 yılları arasındaki 6

³ Kazakistan El-Farabi Milli Devlet Üniversitesi Kazakistan Tarihi Yepa Ltd. şti. 1997 s. 50

⁴ Kalkan, s.175

yıllık süre içinde 17 milyon desyatinden fazla toprağı Kazakların elinden zorla almıştı. ⁵

1.2 ÜLKENİN EKONOMİK DURUMU

20.yüzyılın başında Kazakistan toprağı altı vilayetten oluşuyordu. Sırderya ve Yedisu vilayetleri Türkistan Genel Valiliğine bağlıydı. Merkezi Taşkent şehriydi. Semey, Akmola, Torgay, Ural bölgeleri Bozkır Genel Valiliğini oluşturuyordu. Bu valiliğin merkezi ise Omsk şehriydi. İç (Bökey) Orda'nın toprakları Astrahan Valiliğine, Mangıstav ise Hazar Ötesi Eyaletine dahildi.

20.yüzyılın başında Rusya'dan gelen göçmenler ülke nüfusunun artmasına sebep oldu. Neticesinde ülke halkı eskisine göre daha çok milletli hale geldi. 1890'dan 1910'lara kadar geçen yirmi seneye yakın bir zamanda 3 milyona yakın Rus köylüsü Başkurtistan ve Türkistan topraklarına yerleştirildi. ⁶

Kazak halkının büyük kısmı kırsal kesimde yaşamakla birlikte, yarı göçebe olarak hayvancılıkla uğraşmıştı. Hayvanların bir kısmını yaylada, bir kısmını yanlarında besleme sistemini oluşturdular. Genellikle at, koyun, inek, deve ve keçi beslediler. XIX. yy.'ın sonu ile XX. yy.'ın başında Kazakistan'da tarımcılık yaygınlaştı. Her geçen gün tarım gelişmeye başladı. 1897 istatistiklerine göre Kazak halkının %55.4'ü tarımla uğraşmaktaydı. Tarım Sırderya vilayetinin Çimkent ile Evliyeata kazasında daha yaygındı. Burada çiftçi başına ortalama 10,7 desyatina arazi düştü. Yedisu vilayetinin Kapal kazasında 1910 bu bölgedeki Kazakların %81'i, Verniy kazasında ise %79.3'ü tarımla uğraştı. Tarımın gelişmesinde göçebe halkın da büyük etkisi olmuştur. Kazakistan'da tahıl ürünlerinden çoğunlukla buğday, arpa, darı ve ayçiçeğı üretimi yapılmaktaydı. Ayrıca pirinç, sebze ve bahçe tarımı yapılan yerlerde önemli bir artış görüldü. 1897 ile 1914 arasında bütün vilayetlerdeki şehir halkı bir buçuk kat artmıştı.

⁵ Kesici, s.124

⁶ Saadettin Gömeç, **Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi**, Akçağ, 2011 s. 118

Kısa süre içerisinde şehirlerin çoğu yerel yönetim idaresinde ticari ve sanayi işletme merkezi haline geldi. Şehirlerde sosyal nüfusun %20.3'ünü ticaretle uğraşan tüccarlar oluşturdu. Yeraltı zenginliklerini işleyen ocaklarda ve gıda sanayiinde çalışanlar %33.1'ini, tarım ve diğer işlerle uğraşanlar ise %20'sini oluşturdu.⁷

Genel olarak bakıldığında ülke endüstrisinde ziraat ürünlerini işleyen fabrikalar dericilik, yağcılık, sabunculuk ve alkollü içki üretimi gibi sektörler yaygındı. Yedisu, Akmola ve Semey Vilayetlerinde, ürünlerine askeri idareler büyük taleplerde bulunduğu yün ve çuha fabrikaları, et ve konserve fabrikaları ile un değirmeni sanayileri gelişti. Güney Kazakistan'da hammadde işleyen işleyen küçük işletmelerden başka pamuk ayıklama sanayisi de gelişti. 20.yüzyılın başında Çimkent'te dört, Türkistan'da iki pamuk ayıklama fabrikası kuruldu. Balıkçılık işletmeleri İdil-Hazar havzası, Ural-Emba bölgesi, Aral Gölü, İrtiş Nehri, Balkaş ve Zaysan Gölleri etrafında gelişti.⁸

20. yüzyılın başında Kazakistan'da dericilik gelişti. Fakat daha önce olduğu gibi yine küçük kulübe sanayisi olarak kaldı. Tabakhaneler yılda 160 bin deri yaptılar. Büyük miktarda deri, işlenmek üzere Rusya'daki dericilik merkezlerine, Vyatka, Pjerm, Kazan ve Pribaltic Şehirlerine gönderiliyordu. Ayrıca Kazakistan, Batı Avrupa'ya da (örneğin Almanya ve Fransa) deri sağlıyordu. Kazakistan'da oldukça gelişmiş olan hayvancılık, yerel yün üretim sanayisinin gelişimine katkı sağladı. Devrim öncesi dönemde bir milyon pood'dan fazla yün üretildi. 1911-1912'de Semipalatinsk'te 10, Akmola'da 10'dan fazla ve Petropalvolsk'ta 6 tane yün fabrikası faaliyet gösteriyordu.⁹

Kazakistan'da madencilik, maden endüstrisi ve işleme tesisleri büyük çapta gelişme gösterdi. Renkli metaller ile zengin demir maden ocaklarının işletildiği Altay ile Orta Kazakistan'da maden endüstrisi ilerledi.

⁷ **Kazakların tarihi** s. 79

⁸ Abdulvahap Kara, **Eski devirlerden günümüze Kazakistan ve Kazaklar**, İstanbul: Selenge Yayınları s. 364

⁹ Kazakistan tarihi makaleler, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 2007, s.108

20. yüzyılın başında yabancı sermaye akımı hızlanmış, İngiliz ve Fransız sanayicileri, Spaski Bakır Madenleri Anonim Şirketi'nin sahibi olmuş, 1913'te fabrika inşaatına geçmişlerdi. Daha sonra Spask Voskresensk Maden Ocağı ve Döküm İşletmeleri, Uspensk, Satransk ve Karaganda maden ocakları da bu şirketin olmuştu. Bölgede bir işçi sınıfı oluşmaya başlamıştı. 197 dağ maden kuruluşunda 18 binden fazla işçi çalışıyordu. 20 bin kadar işçi ve memur da demiryollarında görevliydi. Ancak Kazakistan'ın çok geniş doğa zenginlikleri ve tarım hammaddelerinin olmasına rağmen kurulan işletmeler küçük olup işçi sayısı azdı.¹⁰

1904 yılında ünlü Rus madencileri Ryzanovların varisleri, "Spassky Bakır Filizi Anonim Şirketi"ne Spassko-Voskresensky ve Uspensky bakır madenleri ile Spassky Bakır Tasfiye Fabrikası, Karaganda'da ön teftiş yaptıktan ve kârlı olacağına ikna olduktan sonra, hissedarlar bu işletmeleri, kiranın üç yıllık dönemini beklemeden satın aldılar. Yönetim kademesi dört İngiliz ve dört Fransız'dan oluşuyordu. Yönetim kurulu başkanı, Büyük Britanya Parlamentosu üyesi Arthur Fell ve birliğin başkan yardımcısı, eski Fransa cumhurbaşkanının oğlu Ernest Jean Carneau idi. Hisse sahipleri sadece İngiliz-Fransız sermayesinin değil, ABD, Almanya, İsveç, Avusturya, İspanya ve diğer ülkelerinin temsilcileriydi. 1913'te şirketin ana sermayesi 1,25 milyon pound olmuştu. Spassky fabrikaları bakır eritme işini 6 kat ya da 250 bin pood ağırlığına genişletti. Kömürün Spassky bakır eritme fabrikalarına taşınması için Karaganda kömür ocaklarına 40 versta uzunluğunda bir demiryolu hattıyla bağlandı. 1913'te Birinci Dünya Savaşı'nın eşiğinde, Spassky Fabrikası Kazakistan'da bakır üreten tek imalatçı ve Rusya'daki en büyük demir işletmelerinden biriydi. Mal üretiminin kalitesi ve güç bakımından Rusya'da ikinci sırayı alarak, bütün imparatorlukta 306 bin pood eden bakır üretiminin %16'sını sağlıyordu. Yabancı yatırımcıların Kazakistan'a özel ilgisi, zengin hammadde yataklarına sahip Atbasar Uyezdi tarafından da çekildi. 1906 yılında Londra'da, kuruluş sermayesi sonradan iki katına çıkacak 250 bin pound olan "Atbasar Bakır Ocakları Anonim Şirketi"nin kurulması tesadüf değildi. Şirket, 1907'den 1912'ye kadar, ekipman, bina ve diğer giderler sayılmaksızın, sadece maden araştırmak için 79.321 pound

¹⁰ Kazakistan El-Farabi Milli Devlet Üniversitesi Kazakistan Tarihi Yepa Ltd. Şti. 1997 s. 51

harcadı. 1914 yılının sonbaharında, "İrtısh Şirketi"nin birimi olan "Ridder Maden Sanayisi Şirketi" faaliyete geçti. Şirketin genel yönetimi, Londra'da "Rusya-Asya Anonim Şirketi"nin temsilcisi olan ünlü milyoner Leslie Urkward tarafından yürütülüyordu. Şirketin ana sermayesi, her biri 10 bin rubleden 2 bin paya bölünmüştü; ayrıca 1,5 bin paydan fazlası "İrtısh Şirketi"ne aitti. ¹¹

Batı Kazakistan'da Ural-Emba bölgesinde petrol çıkarılmaya başladı. Sahipleri İngiliz kapitalistleri olarak "Batı Ural Petrol Şirketi", "Ural-Emba Şirketi", "Kuzey Hazar Petrol Şirketi" kuruldu. Ucuz iş gücü olması, rekabetsiz ortam ve zengin petrol yatakları İngiliz kapitalistlerin iştahını vahşice kabarttı ve anormal oranlarda kar getirdi.

Kazakistan'ın kapitalist endüstrinin hammadde kaynaklarının nakliyesini sağlamak için demiryolların inşası hızlandırıldı. 20.yüzyılın başında Kazakistan'ın Orenburg, Taşkent, Troitsk, Altay ve Yedisu bölgeleri arasında demiryolu yapımı hızlı bir şekilde yürütüldü. 1901-1905 yılları arasında Kazakistan'ın ana demiryolu hattı Orenburg-Taşkent demiryolu inşa edildi.

Kazakistan'dan sanayi hammaddeleri, hayvan ve hayvansal ürünler, tahıllar yurt dışına ihraç edilirken dışarıdan fabrika ürünleri, hammaddeler ithal edildiği için gemilerle ve diğer vasıtalarla yük taşımacılığında ilerleme kaydedildi.

Demiryollarının ayrıca askerleri bir yerden diğer bir yere nakliyesini hızla gerçekleştirdiği için halk hareketleri ile dalgalanmalarını bastırma konusunda askeri ve stratejik önemi de vardı. Kazakistan'da 1917 yılına kadar toplam 2.793 km demiryolu döşendi. Bunun 2.557 km genel kullanımdaydı. Sadece 236 km mahalli öneme sahip yollardı. Semey Vilayetinde demiryolları olmadığı için su yollarından istifade edildi. İrtış Nehri üzerinde malları "Batı Sibirya Gemicilik ve Ticaret Ortaklığı" şirketi ve diğerleri taşıdı. 1911'de İrtış'te 73 buharlı 214 buharsız gemi ile mavnalar çalışmaktaydı. Bunların çoğunluğu Omsk ile Semey arasında taşımacılık yaptı. Ülkede karayolu vasıtaları da taşımacılıkta kullanıldı. Bunlar, Semey-Verniy-Taşkent, Orenburg-Guryev, Petropavl-Gökçedağ-Akmola hatlarında mal taşıdı.

¹¹ Kazakistan tarihi makaleleri, s.110

1.3 1905 DEVRİMİ VE KAZAKİSTAN

2011'de Arap ülkelerinde başlayan başkaldırıları nasıl bir siyasi sistem değişimine işaret ediyorsa, 20.yüzyıl başındaki Avrasya'daki başkaldırıları da benzer bir siyasi değişime neden olmuştu. Başta 1905'te Rusya'da Çar meşruteli monarşiye geçmeyi kabul etti, 1906'da İran'da da benzer değişimler oldu, 1908'de ise Osmanlı İmparatorluğu 2.Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kaldı.¹²

Rusya'da ihtilal hareketinin tarihi 1825 yılına kadar dayanır. Mutlak monarşi ile idare edilen Rusya İmparatorluğu devrine göre güçlü "Ohranka" adlı bir polis teşkilatı tarafından kontrol altında tutuluyordu. (Ohranka, Sovyetler devrinde "Çeka" diye anılmış ve Ohranka'ya nazaran kat ve kat üstün sert tedbirler almıştır). 1861'de kölelik ortadan kaldırılmış, fakat o topraklarda yaşayan köylü yerini terkedermemiştir. Yapılan reformlar, reform taraftarlarını tatmin etmekten çok uzaktı. Hoşnutsuzluk devam ediyor ve artıyordu. Neticede 1 Mart 1881'de Çar II. Aleksandr bir suikaste kurban gitti. Yerine geçen III. Aleksandr (1881-1894), Ohranka vasıtası ile çok sert tedbirler aldı. On yıldan fazla tahtta kalan III. Aleksandr'dan sonra yerine 1 Kasım 1894'de Rusya İmparatorluğu'nun son çarı olan II. Nikola (1894-1917) geçti. Bu devirde Ohranka'nın bütün engelleme gayretlerine rağmen işçi meselelerine eğilen "Sosyal Demokratlar" bilhassa köylülerin problemleri ile ilgilenen "Sosyal Revolüsyoner (ihtilalciler, devrimciler)" (SR) partileri gizli olarak kuruldu. Orta sınıfı ise İngiltere ve Fransa'daki gibi parlamentolu ve anayasalı bir hükümet kurulmasını talep eden "Konstitüsyonel" (anayasacı) "Demokratlar" (kısa adı: "Kadet") partisi temsil ediyordu.¹³

Rusların, 1905'te Japonlara yenilmesi ile Rusya'da o ana kadar örtbas edilmiş olan pek çok problem birden bire ortaya çıkmıştı. Çar hükümetlerinin takip ettiği devamlı yayılcı siyaset, halkı maddi ve manevi yönden büyük sıkıntılara sokmuştu. Bu sıkıntılara dayanamayan halk, Rusya'nın 1905'da

¹² Nadir Devlet, **Millet ile Sovyet arasında 1917 Ekim Devriminde Rusya Türklerinin Varoluş Mücadelesi**, İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2011, s. 27

¹³ Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele tarihi (1905-1917)*, Türk Tarih Basımevi, 1999 Ankara s.83

Japonya'ya yenilmesi üzerine sokaklara dökülüp daha fazla harp istemediklerini, maddi durumlarının düzeltilmesinin yanı sıra manevi haklarının verileceği meşruti bir idare istediklerini açıkça söylemeye başlamışlardır. Halkın bu baskılarına dayanamayan Çar hükümeti, anayasada değişiklik yaparak dikta rejimine son verdiğini açıkladı.¹⁴

Rusya'da söz, basın, toplantı, dernek ya da birlik kurma özgürlükleri, seçim hakkının genişletileceği ve yasama organı olarak bir "Duma"nın (Parlamentonun) çağırılacağı vaad edilmekteydi. Bu manifesto, Rus halkı tarafından sevinçle karşılandı. Gerçi daha fazla özgürlük beklentisi içinde olan bazı gruplar pek memnun değildi. Buna rağmen, Rusya'da yeni bir devrin başlangıcını müjdelemekteydi.¹⁵

I.Devlet Duması 10 Mayıs – 21 Temmuz 1906

11 (24) Aralık 1905 tarihinde Başbakan Vitte tarafından hazırlanmış olan seçim kanunu ian edildi. Bu kanuna göre Devlet Duması'na seçilecek mebusların % 43'ünü köylülerin, % 34'ünü çiftlik sahiplerinin ve % 23'ünü burjuva (tüccar, esnaf ve işçi)'nin temsilcileri teşkil edecekti. Askerler, ücretliler, kadınlar ve talebeler seçime katılmayacaktı. Seçmen yaş haddi 25 idi. Seçim kanununa göre her 90 bin işçiye, 30 bin köylüye, 7 bin şehirliye ve 2 bin çiftlik sahibine (pomeşçik) birer mebus seçilmesi gerekiyordu. "Müslüman İttifakı" partisi henüz teşkilatlanma durumunda iken dahi I. ve II. Devlet Duma'larına yapılan seçimlerde hayli faaliyet göstermiş ve faaliyetler neticesinde İdil-Ural, Kafkasya, Türkistan ile Bozkır eyaletleri ve Kırım'dan birçok Türk mebusu Devlet Duması'na seçilmişti. I.Duma, 27 Nisan 1906 tarihinde, Petersburg'taki "Tavrida Sarayı"nda açıldı. ¹⁶

¹⁴ Mehmet Saray, **Kazakaların uyanışı**, Ankara: TİKA yayınları, 2004, s. 128

¹⁵ Kesici, s. 128

¹⁶ Giray Saynur Bozkurt, **1905-1907 yılları Rusya Müslümanlarının Siyasi Kimlik Arayışı**,1.Baskı, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, s. 116

Seçilen 524 milletvekilinden 478'i açılış gününde Peterburg'da hazır bulundu. Bu rakam dönem sonunda 499'a ulaştı. Bu seçimde Kadetler büyük bir başarı sağladılar ve 161 milletvekiliyle ilk sıraya teşkil ettiler. İlericiler (Demokratiçeskih Reform, Progressist ve Mirnoe Obnovleniya Partisi) 60, Oktyabristler 13, Bağımsızlar 100 civarı, Avtonomistler 70 (Otonomistler grubuna Polonya, Ukrayna, Estonya, Letonya ve Litvanya milli grup temsilcileri de dahil edilmiştir.), Köylü Fraksiyonu (Trudoviki dahil) 70, Müslüman milletvekili sayısı 22 idi. Sonradan bu rakam 25'e ulaştı. İlk haftalarda Müslüman İttifak Partisi resmen onaylanmadığı için 19 Müslüman milletvekili Kadetlere, 3 Müslüman milletvekili de Otonomistlere katıldı. Türkistan'da ise seçimlerin Ağustos ve Eylül ayında yapılması planlanmıştı. Seçimler zamanında gerçekleşmediği için 36 olması gereken milletvekili sayısı böylece 25'e düştü ve bunlardan Tatar, Başkurt, Azeri ve Kazaklar olmak üzere ancak 22 vekil ilk günü Mecliste bulunabildi.¹⁷

Kurulan "Müslüman Fraksiyonu" başkanlığına A. M. Topçubaşı getirildi. Devlet Duma'sının ilk toplantısında, Fedor Rodiçev (Narodny Svabodi Partisi: Milli Hürriyet Partisi) siyasi mahkumlar için genel af çıkarılmasıyla ilgili teklifi büyük çoğunlukla kabul edildi. Bu kanun teklifinden hiç de memnun olmayan çar ve hükümeti "İş gurubu" ve "Kadet"ler tarafından teklif olunan "toprak reformu projesine" de şiddetle karşı çıkmıştı. Bu hava içinde I.Duma çalışmaları ancak on hafta (72 gün) sürdü. Nihayet Çar, yetkisini kullanarak, 8 (21) Temmuz 1906'da Duma'yı dağıttı.

Kazaklar da bu kanunu heyecanla karşıladı. Çeşitli toplantılar yaparak şikayetlerini listeler halinde Çar'a sundular. Bu toplantıların en büyüğü 14 Kasım 1905'te Karkaralı şehrinin Koyandı panayırında yapıldı. Kazak halkının şikayetçi olduğu konular 14.500 kişinin katılımıyla hazırlanan 11 maddelik bir dilekçe halinde Çar'a sunuldu. Dilekçede Slav göçmenlerin Kazak topraklarına göçünün durdurulması, Bozkır Kanunundaki bazı maddelerin değiştirilmesi, din konusunda serbestlik getirilmesi, eğitimde Kazakça'nın kullanılması, basın ve yayın özgürlüğü gibi konular yer aldı.¹⁸

¹⁷ Bozkurt, s. 260-261

¹⁸ Kalkan, s.197

1905 devriminin getirdiği özgürlük ortamında ulusal Kazak aydınları savaşımını salt Rus hükümetine yazdıkları dilekçelerle sınırlandırmamışlardı. Bir adım daha ileri giderek, Kazak halkının haklarını, ulusal ve siyasal çıkarlarını koruyabilmek için örgütlenme, siyasal partiler kurma çalışmalarını da başlatmışlardı. O sıralarda, bu aydınlar hem "I. Devlet Duma"sına gönderilecek temsilciler için seçim kampanyası yürütüyorlardı, hem de siyasal parti kurma işini ele almışlardı. 1905 yılının sonlarına doğru, Oral kentinde yapılan toplantıda "Kazak Anayasal Demokrat" partisinin kurulması karara bağlanmıştı. Bu toplantıya; Akmola, Semey, Torgay, Oral ve Cetisu (Yedisu) bölgelerinde yaşayan Kazakların temsilcileri katılmıştı. Kazak aydınlarının sözünü ettiğimiz siyasal parti kurma girişimleri, 1906 yılında Semey kentinde sürdürülmüştü. Kazak topraklarında, Rus anayasal demokrat partisi "Kadet" in benzeri bir parti kurulma girişiminin başında bu kez, daha sonra Alaş partisinin kurucularından biri olan Alihan Bökeyhan 'ın bizzat bulunmaktaydı.¹⁹

II. Devlet Duması (20 Şubat (5 Mart) – 3 (16 Haziran) 1907)

Çar Duma'nın tamamen kalkmasının taraftarı değildi. Fakat, daha uysal bir parlamentonun kurulmasını istiyordu. Bundan dolayı yeni seçimler yapıldı. "Kadet"ler partisi bu kez %fire vererek 98 mebus çıkardı. "Oktyabirst "ler partisi 80 mebus çıkarabildi. Seçime Lenin'e bağlı RSDRP (Rusya Sosyal Demokrat İşçiler Partisi) de katılmış ve 65 mebus çıkardı. "Trudoviki" ve S.R.'ler ise 157 temsilciye sahip olmuşlar. Müslümanlardan 35 mebus çıkarıldı. Türkistan ile Bozkır eyaletlerinden ise mebus seçildi.

II. Duma'da müslüman mebusları bilhassa toprak reformu meselesi üzerinde durmaktaydılar. II. Duma üyesi Karatay(ev) (Ural Oblastın'dan mebus)

¹⁹ Kesici, s. 131

de Kazak-Kırgızların topraklarının Rus muhacirlerine verilmesinden şikayetle bu hareketin durdurulmasını istemişti. II. Duma'da müslümanlar "toprak" meselesi dışında medeni ve siyasi ihtiyaçlarını, Ruslarla eşit haklara sahip olmak istediklerini belirtmek imkanı da bulmuşlardır. Sosyalistlerin faaliyetleri ve müslümanların kendi ağırlıklarını göstermeleri, tutucu Rusları ve hükümeti endişelendirmişti. Sosyalistler, Kadetler ve müslümanlar birleştikleri takdirde hükümet müşkil duruma düşüp, tavizler vermek zorunda kalacaktı. Bu durumu önlemek için, o sıralarda hükümet başına Stolipin, Duma'yı dağıtma kararını çara tavsiye etti. Neticede, Çar II.Nikola 16 Haziran 1907 fermanı ile Duma'yı dağıttı ve aynı gün başbakan Stolipin yeni bir seçim kanunu ilan etti. Böylece, bir takım milli, dini ve mnedeni haklar elde etmeyi, gasp edilen arazilerini geri almayı ümit eden müslümanlara da ağır bir darbe indirilmiş oldu. ²⁰

Kazaklar bu Duma'da 5 vekille temsil edildiler. Oral eyaletinden Bahıtcan Karatayev, Yedisu'dan Muhammedcan Tınışbayev, Astrahan'dan Bahtkerey Kulmanov, Sırderya'dan T. Allabergenov ve Semey'den T. Nurkenov II. Duma'ya seçilen Kazak vekilleriydi. ²¹

III.Devlet Duması (1 Kasım 1907 – 9 Haziran 1912)

Başbakan Stolipin tarafından 16 Haziran 1907 tarihli yeni seçim kanunu ile Duma seçimlerinde büyük değişiklikler yapıldı. Bu kez Türkler 10 mebusu çıkarabildiler. Bu 10 temsilcinin 7'si Kazan Tatarlarından, iki temsilci Kafkasya'dan ve bir Türk mebusu Kırım'dandı. Türkistan ve Bozkır Genel Valilikleri Duma seçimlerine katılmadı. Daha sonra açılan IV. Duma'da (15 Kasım 1912-1917) da Kazak vekilleri yer almadı.

III. Duma devrinde Bozkır ve Türkistan vilayetlerindeki Slav göçmenlerinin sayısı gittikçe artmaktaydı. Eğitim bakanı Tolstoy tarafından ilkoku

²⁰ Bozkurt, s.119

²¹ Kalkan, s.198

tahsilini mecbur kılan bir eğitim kanunu hazırlandı. Kanuna göre gayri Rusların okullarında da Rusça mecburi ders olacaktı. III.Duma döneminde Rus baskısı arttı. Türkler arasındaki milli cereyanları ve yenilik hareketlerini bastırmak için hükümet sıkı tedbirler aldı. Bir çok Türk aydını sürgüne gönderildi.

Sonuç olarak, III. Duma kanunları Türkler için faydalı bir gelişim getirmedi. Zaten 442 üyelik III.Duma'da yer alan 10 temsilciden de fazla bir şey beklenmezdi. 9 Haziran 1912 yılında Çarın emriyle Devlet Duması kapandı.

IV.Devlet Duması'nda da kazak vekilleri yer alamadı.

Rusya Müslümanlarının kongreleri

Rusların, "Duma Meclisi"nde Türk temsilcilerinin sayısını azaltmaları üzerine Türkler, bilhassa Kırım, Kazan ve Azerbaycan temsilcilerinin gayretleri ile, 15 Ağustos 1905'de Nijni Novgorod'da birinci, 13-23 Ocak 1906'da Petersburg'da ikinci ve 16-21 Ağustos 1906'da yeniden Nijni Novgorod'da üçüncü "Rusya Müslümanları Kongresi"ni yapmışlardır. Bu kongrelerde bütün meselelerini dile getiren Müslüman Türk toplulukları, önce Türklük ve İslamiyet'ten uzaklaşmadan "Kadet" adıyla maruf ve Rusya'da da geniş taraftarı olan Demokrat Parti ve batıya yönelik ihtilalci fikirler taşıyan Sosyal Demokrat Parti etrafında toplanmışlardır. Fakat, üçüncü Rusya Müslümanları Kongresi'nden sonra milli bünyelerine daha uygun bir parti kurmaya karar vermişlerdir. Bütün Müslüman Türk topluluklarının etrafında topladığı ve programını benimsediği "Müslüman Birliği (İttifakı) Partisi" bundan böyle bütün Türklerin partisi olacaktı. Bu partinin programı on kısımdan ve altı bölüm olarak yetmiş iki maddeden meydana gelmişti. "Müslüman Birliği Partisi"nin programı bütün Türk gruplarını ve bu arada Kazak Türklerini de içine aldığı için, bu programın önemli maddelerini burada özetlemek gerekiyor. Programın I. Bölümünün I. Maddesinde şöyle deniyor: "Siyasi, iktisadi, içtimai ve dini sahalarda reform yapabilmek için bütün Müslüman kavimlerinin birleştirilmesi gerekir". Programın İnsan Hakları ile ilgili

II. bölümünde ise şu hususlara yer verilmiştir: “bütün insanlar emniyet, din ve milliyet farkı gözetmeden, kanun nazarında eşittir. Herkes söz hürriyetine sahiptir”.²²

1.4 KAZAKİSTAN 1916 MİLLİ AYAKLANMADA

Çarlık Rusya'nın 1914'de başlayan I. Dünya Savaşı'yla birlikte bir çok endişe ve sorunları da meydana geldi. Sosyal ve milli baskı artmaya başladı. Kazakistan'ın Sirderya ve Yedisu Vilayetlerinin güney bölgelerinde Kazakların en verimli arazileri gasp edilmeye devam edildi. Sadece Yedisu bölgesinde savaşın ilk senelerinde 1800 desyatina mera ve tarlalar müsadere edildi. Bu toprakların sahipleri olan Kazaklar elverişli olmayan kurak ve çölleşmiş bölgelere zorla göç ettirildi. Kazaklardan gasp edilen araziler Çarlık subayları, memurları, Kazaçi askerleri, Rusya ve Ukrayna'dan göç edip gelen köylülere verildi. 1916 yılının ortalarında yerli halktan gasp edilen toprakların büyüklüğü 45 milyon desyatınaya ulaştı. Kazak toprağı, Çarlık Rusya için savaş hammaddesiydi. Bu topraklardan yiyecek maddeleri, hayvanlar ve diğer maddi zenginlikler götürüldü. Kazak halkı zorunlu olarak et teslim etti. Savaş vergisi, mahalli idare vergileri, yol vergileri gibi yeni vergiler meydana çıktı. Bunlar Kazak halkının omuzlarına binen yeni ağırlıklardı.

Orta Asya'da bilhassa Bozkır Genel Valiliğinde çok sayıda göçmenin bölgeye getirilmesi ile otlakları azalan halkın huzuru zaten kaçmıştı. Türkistan Genel Valiliği sınırları içinde yaşayan halkın kazancı pamuk üretimine dayanıyordu. Savaşın başlamasıyla hükümet fiyatları dondurmıştu. Ama buğday gibi bölge dışından gelen ürünlerin fiyatı bazı durumlarda %400 kadar artmıştı. Bu da ekonomik krize, yoksullaşmaya ve neticede huzursuzluğa yol açmıştı.

²² Saray, *Kazakların uyanışı*, s.230

Ayrıca 200 bin kadar savaş esiri de 25 ayrı şehre dağıtılmıştı. Bunların feci durumu da huzursuzluğa eklenen faktörler oldu.²³

1916'da sınıfsal, milli baskı ve savaşa karşı düşmanlık hareketleri sıklıkla karşılaşılan bir olguya dönüştü. Savaş ülkedeki genel milli isyan havasına büyüyüp gelişmesini hızlandırdı. Bunun açık bir göstergesi, Kazakistan ile Orta Asya'nın bütün her tarafını kaplayan 1916'daki milli kurtuluş isyanıdır.²⁴

Milli ayaklanmanın başlıca nedenleri sosyoekonomik ve siyasi etmenlerdi. Sömürü baskısının şiddetlenmesi, işçilerin sömürülmesi, toprakların gaspı, vergilerin artması, bütün Türkistan halkı konusunda İmparatorluğun Ruslaştırma siyaseti, savaş sebebiyle halkın durumunun aniden kötüleşmesi ayaklanmaya yol açtı.

Şubat 1916'da, Rus basınında ve bilhassa "Türkistan Haberleri" (Türkistanskiy Vedomosti) gazetesinde, şimdiye kadar askeri hizmete alınmayan yabancı milletleri, cephe hizmetlerinde (inşaat) çalıştırmak üzere Rus Hükümetinin seferber etmek istediği haberi yayınlandı. Türkistanlıların, cephe hizmetleri için seferber edilmeleri konusunda görüşler çeşitli idi. Türkistan Genel Valiliği'nde her türlü seferberliğe karşı çıkıldığı halde, Alihan Bökeyhan ve Ahmet Baytursun başkanlığındaki Bozkır Genel Valiliği (Alaş Ordacılar) milli hareket yönetimi, Avrupa silahlarını ve savaş usullerini tanıma fırsatını bulurlar fikrini savundular.²⁵

1916 yılında Çarlık yönetimi tarafından alınan, Türkistanlıların askeri işçi olarak cephelere sevk edilmesi kararı, Türkistan'da çok büyük bir tepkilere yol açtı ve çeşitli bölgelerde isyanlar başladı. Aslında uzun zamandan beri devam eden bir sürtüşme ve memnuniyetsizlik ortamı mevcuttu. Çarlık yönetimi, başta Kazak-Kırgız stepleri olmak üzere, bütün Türkistan'a yönelik bir Rus nüfusu yerleştirme politikası yürütmekteydi. Verimli toprakları ele geçiren Ruslar, arkalarına yönetim gücünü de alarak, buldukları bölgelerde yerli halka karşı

²³ Devlet, Millet ile Sovyet arasında 1917 Ekim Devriminde Rusya Türklerinin Varoluş Mücadelesi, s. 110

²⁴ Abdulvahap, s. 379

²⁵ Baymirza Hayit, **Türkistan Devletlerinin Milli Mücadelelerinin Tarihi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995 s.206

ciddi bir baskı ve sindirme politikası uygulamaktaydılar. Rus işletmelerinde zorla çalıştırma uygulamaları, ağır ve haksız ücret ve vergi politikaları bölge bölge halkını canından bezdirmiş durumdaydı. 8 Temmuz 1916 tarihinde Rus Hükümeti, o güne kadar askerlik hizmetinden muaf tutulan Türkistanlıları, askeri işçi olarak cephelere sevk etme kararı aldı. İlan edilen emirnameye göre, 250 bini Türkistan Genel Valiliği bölgesinden ve 234 bini Step (Bozkır) Valiliğinden olmak üzere yaklaşık yarım milyon kişi istenmekteydi.²⁶

Bu emirnameye göre, Rusya'nın, eşit haklara sahip bir vatandaşı olarak asla muamele görmemiş Türkistan halkına karşı, haksız bir yükü. Burada savaş kanunları hakimdi. Türkistan, Duma'ya milletvekili gönderme hakkına bile sahip değildi. Savaş esnasında, Türkistan, tamamen istismar edilmişti. Türkistan halkı, çabuk tepki gösterdi. Bu emirnameye karşı normal bir gösteri, halkın ilk tepkisi oldu. Rusların, göstericilere karşı ateş açması üzerine; kendilerini ölümün beklediğini bile bile, Ruslara karşı ilkel araçlarla (taş, sopa ve balta) ayaklanmalar kaçınılmaz oldu.²⁷

Kazak aydınlarının cesur temsilcileri (Bokin, Niyazbekoğlu, Yunusoğlu) Çar'ın kararına sert tepki gösterdiler. Böylelikle halkı silahlı direnç göstermeye davet ettiler. Rastgele hareketler, zamanla organize özellik kazanmaya başladı. Torgay ve Yedisu'da A.İmanoğlu, A.Cangeldin, T. Bokin, B. Aşekeyoğlu, Ö. Savrıkoğlu ve C. Mambetoğlu gibi tanınmış liderlerin öncülüğünde isyan merkezleri ortaya çıktı. Halkın gazabına ilk olarak geri hizmetlere alınacak olanların listelerini hazırlamakla görevli nahiye yöneticileri, kabile şefleri ve Çarlık idaresinin diğer alt kademe yöneticileri duçar oldu. Kazakların nüfus kayıtlarının tutulmayışından istifade eden bu yöneticiler, listelere hep yoksul ve gariban kimselerinin çocuklarını yazıyorlardı. Rüşvet aldıkları zenginlerin çocuklarını liste dışı bırakmaktaydılar. Böylece asker listelerinde rüşvet ve yetkiyi kötüye kullanmaktan doğan haksızlıklar meydana geldi. Ayrıca, Çarlık Hükümeti'nin

²⁶ A.Ahat Andican, **Cedidizm'den Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi**, Emre yayınları 2003 s.160

²⁷ Hayit, *Türkistan Devletlerinin Milli Mücadelelerinin Tarihi*, s.207

kararıyla makam sahipleri, nahiyeye, köy ve oba yöneticileri, yerli halktan polis vazifesini gören küçük rütbeliler, imamlar, hocalar, küçük kredi kuruluşlarının hesap uzmanları ile muhasebecileri, yüksek ve orta dereceli okullar öğrencileri, hükümet dairelerinin memurları, asilzadeler ile diğer özel halklara sahip vatandaşlar askerlik görevinden muaf tutuldular. Çarlığın sert kararı ve bazı bölgelerde bu kararın icrasında yapılan haksız uygulamalardan rahatsız olan halk ellerine ne geçerse, onunla silahlanarak Çarlık Hükümeti temsilcileri, nahiyeye yöneticileri, oba şefleri, polisler, Kazaklar ve memurlara "askere adam vermeyeceğiz" diye bağıarak saldırdılar. Nahiyeye yöneticileri ve oba şeflerinin büroları ile evlerini yaktılar. Geri hizmetlerde orduya alınmalarını önlemek maksadıyla resmi evraklar ile asker listelerini yok ettiler.²⁸

Listelerin yapılmasına başlandığında, vali Kuropatkin'in 23 Haziran 1916 tarihli gizli emriyle rekvizasyondan bazı kişilere bazı muafiyetler getirilmişti:

1. Köy ve ilçelerde görevli şahıslar,
2. Yerli polisler,
3. İmam, molla ve müderrisler,
4. Özel ve devlete ait orta ve yüksek okullarda okuyanlar,
5. Devlet kuruluşlarındaki yerliler,
6. Yerli soyluların torunları olanlar.

Derebey, bey ve üst tabakaların bir kısmı, ordu arkasında çalışmayı itirazsız kabul edip destekliyordu. Yedisu valisi Folbaum, Temmuz 1916'da Vernen'de beyleri toplantıya çağırmişti. Gelenler, kendisine tam destek vereceğini belirtiyordu.²⁹

Ayaklanma Rusya'ya karşı ikinci cephe olmuştu. Alexander Kerenski 13 Aralık 1916'da Duma İmparatorluk Parlamentosu'nda Rus yönetimini suçluyordu:

²⁸ Kara, s. 379

²⁹ Kazakistan El-Farabi Milli Devlet Üniversitesi Kazakistan Tarihi Yepa Ltd. Şti. 1997 s. 55

“Savaş cephelerine bir yenisi eklendi: Türkistan Cephesi... Beyler, Türkistan ve Kırgız bozkırları Tula veya Tambovski eyaletleri değildir. İngilizler ve Fransızlar kolonilerini nasıl görüyorlarsa, biz de bunları öyle görmeliyiz”.³⁰

11 Temmuz 1916’da Taşkent’te ilk ayaklanma olunca, bu haber civarında bütün Özbek ve Kazak köylerine yayılmıştı. Böylece Kazaklar arasında ilk başkaldırma hareketleri Sırderya oblastının Evliya Ata uyezdinde kendini gösterdi. Temmuz-Ağustos aylarında bu isyan hareketi Ural oblastına Astırahan vilayetinin Bükey Orda’sına uzandı. Ural oblastının Uralsk uyezdinde Sekel volostunda, Lbişçensk uyezdinde Sonak volostunda, Akmola oblastının Kızılyar (Petropavlosk) uyezdinde, daha sonra gene Ural oblastının Temir ve Guryev uyezdlerinde Kazaklar yerli memurlara hücum ederek aile kayıtlarını tahrip ettiler. Kargaşalıklar neticesinde Ural oblastında 50 bin kişinin celbi icap ederken, ancak 18 bin kişi toplanabildi. Akmola (Akmolinsk) ve Semey (Semipalatinsk) oblastlarındaki ayaklanmalar 1916 yılının Eylül’ünde başlayarak, Kasım ayına kadar sürdü. Eylül ayında Semipalatinsk oblastının Zaysan uyezdinde bin, Semey uyezdinde 7 bin, Öskümen uyezdinde 3 bin, Akmolinsk oblastının Akmola uyezdinde 30 bin kişi, Atbazar uyezdinde 7 bin, Kökçetav uyezdinde ise 5 bin kişi ayaklanmıştı. Bunların üzerine 11 piyade, 11 süvari bölüğü sevk edilmiş, çatışmalarda iki taraftan da bir hayli kayıp verilmiştir. 1916 yılının Kasım’ında Semey’den toplanması icap eden 85 bin kişiden 50.479, Akmola’dan celp edilmesi icap eden 48 bin kişiden 27.773’ü Rus makamlarına teslim olmuşlardı.³¹

Kazaklar bu yerleşim merkezlerinde nüfus kayıt ve vergi bürolarını basıp tahrip etmişlerdir. Fakat, kısa zamanda askeri birlikleri devreye sokan Rus yetkilileri, ayaklanmaya katılan silahsız halk üzerine yaygın ateşi açarak pek çok kişinin ölümüne sebep olmuşlardır.³²

Kazak köylüleri ile yeni oluşmakta olan emekçi sınıfının temsilcileri ayaklanmanın temel itici gücüydü. Yedisu ve Torgay bölgeleri isyanın büyük merkezleri oldu.

³⁰ Hayit, *Ruslara karşı Basmanlılar hareketi Türkistan Türklüğü’nün Milli Mücadelesi*, s.23

³¹ Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele tarihi (1905-1917)*, s.242

³² Saray, *Kazakların uyanışı*, s.135

Yedisu'daki isyan hareketleri acımasız bir şekilde bastırılırken Torgay bozkırlarında ise gün geçtikçe kuvvetlenmekteydi. A. İmanoğlu ve A. Cangeldin'in liderliğindeki Torgay isyanı en dirençli ve en uzun süreli oldu. Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre, doruk noktasına çıktığı sırada, isyancıların sayısı 50 bine ulaştı. A. İmanoğlu onbinlerce organize olmamış isyancıları elli, yüz ve binler halinde gruplara bölerek sistemli ve disiplinli askeri bir organizma kurdu. Her bir grubun başına uygun olarak onbaşı, ellibaşı, yüzbaşı ve binbaşı tayin edildi. Özel nişancıları birliği kuruldu. A. İmanoğlu isyancıların baş komutanı olarak seçildi. Onun yanında bir askeri şura görev yaptı. A. İmanoğlu'nun isyancı askerlerinin kontrolündeki bölgelerde, Çarlığın oba-nahiye yönetimi lağvedildi. Yönetim isyancıların eline geçti. 22 Ekim'de A.İmanoğlu yönetiminde 15 bin isyancı şehrini kuşattı. Muhasara birkaç gün devam etti. Bu sırada şehre doğru üç yönden Tümgeneral A.Lavrentyev'in tenkil birlikleri gelmekteydi. Çarlık askerlerinin şehre yaklaştığını haber alan isyancılar kuşatmayı kaldırdı ve Rus Birliklerinin önüne çıktı. 16 Kasım'da A.İmanoğlu komutasında 12 bin kişiden oluşan milisler Toykoyma Posta İstasyonu bölgesinde Yarbay Katomin'in Tenkil Birlikleri'ne saldırdı. İsyancıların önemli bir bölümü, insan gücünü muhafaza etmek amacıyla, Torgay'dan 150 km uzaklığa götürülüp Batpakkara bölgesinde konuşlandırıldı.³³

Bununla birlikte bu bölgede yaşayan Kazak Türkleri şu üç uruğ'a mensup idiler: Kıpçak, Argın ve Nayman. Aralarındaki eski ihtilafları bir kenara bırakarak düşmana karşı müşterek bir cephe oluşturan bu üç Kazak uruğunun başında Abdulgaffar Cambusan (Kıpçak), Osman Şolak (Argın) ve Hasan Bek (Nayman) Hanlar bulunuyordu. Turgay bölgesindeki bu birleşik Kazak Kuvvetleri başlangıçta Rus birliklerine karşı başarıyla mücadele ettiler.³⁴

Şu dikkat çekicidir ki, bazı Ruslar, Kazakların ameleliğe karşı yaptıkları mücadeleyi desteklemişlerdir. Mesela, Ciftçiler Birliği Kurultayı'nın başkanı Seleznev'in teşebbüsüyle Kazaklar, Rusya İmparatoru adına bir şikayet mektubu yazmışlardır. Bu mektubu Seleznev kendi eliyle yazmıştır. O, idare temsilcileri ve halk huzurunda Kazakların ameleliğe alınmasına karşı olduğunu açıkça

³³ Kara, s.379

³⁴ Saray, *Kazakların uyanışı*, s.136

göstermiştir. Vilayetin Kazan-Bogord kasabasında yaşayan İvan Dolmatov ve Dormidan Fedosov isimli insanlar Kazakları ameleliğe götürülmeye karşı çıkmaya çağırmıştır.³⁵

Türkistan için ümit dolu, Ruslar için ise korkunç olan bu ayaklanma, birkaç kişinin teşebbüsü ile meydana geldi. Ayaklanma, merkezi bir yönetime sahip değildi. Çünkü, polis ve askeri kontrol tedbirleri altında, münferit köylerin ayaklanma önderlerinin dahi, aralarında bağlantı kurmaları imkansızdı. Ayaklanma, şimşek sür'ati ile meydana geldi. Rusların karşı tedbirleri de ona göre sür'atli oldu. Rusya Hariciye Bakanı yardımcısı D.A. Frolov, 26 Temmuz 1916'da, ayaklanmanın baş suçlusunu olan önderlerinin çok sert bir şekilde cezalandırılmasını emretti. 20 Ağustos'ta, Türkistan Genel Valisi Kuropatkin, Bozkır Genel Valisi N.A. Suhomlinov, kendi bölgelerindeki ayaklanmaları bastırmakla bizzat meşgul oldular. Rus silahlarına karşı koymanın imkansızlığı içinde ayaklananlar, cesaretlerine rağmen mağlubiyet acısını tattılar. Dıştan hiç bir surette yardım görmediler. Bu yüzden, Almanya ve Türkiye'nin (Osmanlı İmparatorluğu), ayaklanma sebep oldukları ve onu desteklediklerine dair Rus iddiaları, esastan mahrum bir iddia olarak kaldı. Ayaklanmanın bastırılması, 8 Şubat 1917'ye kadar sürdü. Buna karşılık Turgay Bölgesi'nde ve Çatkal Dağları'nda ayaklanma 1917'nin sonuna kadar devam etti. Kuropatkin'in, Çar'a göndermiş olduğu 22 Şubat 1917 tarihli raporuna göre, Türkistan Genel Valiliği'nde ayaklanmaya karşı savaşta 14 tabur, 37 Kazaçık yüzlüğü, 42 top ve 69 makineli tüfek kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ruslardan 97 ölü, 86 yaralı verildiğini, 76 askerin kayıp olduğunu bildirmiştir. Rus göçmenlerinden (kolonist) 2325 kişi öldürülmüş, 9000 ailenin işletmesi tahrip edilmiştir. Ayaklanmalara karşı verilen savaşta, ordu birliklerinden başka, silahlandırılmış Rus göçmenleri de kullanıldı. Mesela; 1916'daki Yedisu ayaklanması esnasında 6000 göçmen; Sirderiya bölgesinde 1770 göçmen, ve Fergana bölgesinde 1000 göçmen silahlandırılmıştı. 1917 Ocak ve Mart arasında ise 5950 göçmen (Rus kolonisti) silahlandırıldı. Bozkır Genel Valiliği'ndeki Rus kayıpları, Türkistan Genel Valiliği'ndekilerden az olmasa gerek. Zira, burada da çetin çarpışmalar oldu. Halkın tüm kaybının, bilhassa Kazaklarınkinin, 673.000

³⁵ Hamid Ziyayev, **Türkistan'da Rus Hakimiyetine Karşı Mücadele** Ayhan Çelikbay (çev.) Ankara: Atatürk Kültür, dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007, s.378

kişi olduğu zikrediler. Ayaklanmanın bastırılmasından sonra, ayaklanma önderlerinden 347 kişi ölüme; 228 kişi ağır hapis cezasına ve 129 kişi hürriyet kısıtlamasına mahkum edildiler. Hüküm icra edildi. Yedisu bölgesinde alınan cezalandırma tedbirleri neticesinde, yerli halkın yüzde otuzu yok edildi. Ayaklanma esnasında göstermiş oldukları sadakattan dolayı Rus göçmenlerine, Cizzak Sancağı'nda 2000, Yedisu bölgesinde 2.510.000 hektar arazi, hediye edilmiştir. 168.000'e yakın Türkistanlı Sibiryaya sürüldü. 300.000'e yakın Kazak ve Kırgız, Doğu Türkistan'a kaçmak zorunda kaldı.³⁶

Kazak Türklerinden alınan araziler Rus göçmenlerine verilmiş, halktan zorla alınan ağır vergilerin yanı sıra, hediye şeklinde toplanan mal ve paranın yekunu milyonlarca rubleyi geçmiştir. Alınan rüşvetlerin yekunu üç milyon rubleyi, toplanan haksız vergilerin yekunu ise 20 milyonu geçmiş, Kazaklar, tarihte eşine rastlanmayacak şekilde soyulup ezilmiştir.³⁷

Sonuç olarak, 1916 senesi isyanı Çarlık hükümetinin sömürgecilik politikasının zirvede bulunduğu bir dönemde patlak verdi. Bu ayaklanma milli zulme ve ülkenin hammadde kaynağı ve hazır ürün pazarı olarak kullanılmasına karşı verilen bir mücadeleydi.

1916 yılı ayaklanmasının merkezi bir yönetim birimi yoktu. Her ilde Türkçü-İslamcı milli aydınlar, mollalar, işanlar, müderrisler bölgesel duruma göre hareket ediyorlardı. Türkistan bölgesi, milli kurtuluş savaşının başlaması, gelişmesi sürecinde devamlılık ve birlik sağlayamadı.³⁸

Rus hükümeti ayaklanmaları kanlı bir şekilde bastırmayı başardıysa da, bir bakıma burasını adilane ve gerektiği gibi idare edemediğini göstermiş oldu. Yerli halkın Rusya'dan ayrılmak arzusunda olduğu anlaşıldı. Fakat herhangi bir merkezden ve sistemli olarak idare edilemeyen, çok can ve mal kaybına yol açan bu münferit insanlar Türklerin Rus idaresinden kurtulmasına da imkan vermemiştir. Türkler arasındaki az sayıda aydınlar bölük pörçük hareketlerin fayda yerine zarar getireceğini anlamışlarsa da ayaklanmaları durdurabilme, daha

³⁶ Hayit, **Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi**, s.206

³⁷ Zeyneş İsmail, **Kazak Türkleri**, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.86

³⁸ Ebubekir Güngör, **Türkistan'da Fikir Akımları**, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011, s.192

doğrusu isyancılara tesir etme gücüne sahip değildiler. Batının tekniğini, disiplinimi kavrayamamış ve bazı kabile reislerinin yönetiminde hareket etmiş olan Türk boyları, teşkilatlı Rus ordusu karşısında duramamışlardır. Ruslara karşı duyulan nefret ve istiklal arzuları hürriyeti kazanmak için kafi gelmememiştir.³⁹

1916 ayaklanması, Kazak halkının milli tarihinde özel bir yere sahiptir. Yalnız Kazak halkının değil, bütün Türkistan halkının hürriyeti için bir kanlı mücadelesiydi. Bu mücadelenin başarılı bir sonunun olmasına rağmen Çarlığın devrilmesini hızlandırdı.

2. KAZAK BASINININ DOĞUŞU VE GELİŞİMİ

2.1 KAZAK TOPRAKLARINDA BASININ DOĞUŞU

Türkistan vilayeti gazetesi

Kazak topraklarında gazetelerin yayınlanmaya başladığı dönemin iç siyasal koşulları, gazetelerin faaliyet alanının hukuksal çerçevesinin ve içeriklerinin belirlenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bu çerçevede Kazak topraklarında basının ortaya çıkış ve gelişiminin siyasal ve ekonomik özellikleri bağlamında incelenmesi amaçlanmaktadır. Ruslar, Orta Asya Türklerine kendi kültürünü, dilini kabul ettirmeyi ve onları yönetmeyi hedeflemiştir. Halkın düşüncelerini değiştirmek ve düşüncelerine etkileyebilmek için Kazak topraklarında basın doğmuştur. Türkistan Vilayeti gazetesi, Rusya ve Orta Asya Türkleri için çıkarılan ilk gazeteydi. İlk Tatar Türkleri 1809 yılında 6-7 kere gazete çıkarmaya çabalamışlar ama başaramamıştır. Tatarca olarak ilk gazete 1905 yılında yayınlanmıştır. Türkistan Vilayeti Gazetesini 1875 yılında Azerice ve 1875

³⁹ Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele tarihi (1905-1917)*, s.245

yılında Kırım Tatar dilinde çıkarılmış gazeteler izlemiştir. Türkistan Vilayeti gazetesi, Türkistan Genel Valiliğinin Jetisu, Sırderya bölgelerinde; bununla birlikte Akmola, Ombı, Semey, Kokshetau, Karkaralı illerinde de yayınlanmıştır. Gazete, topluma Çarın fikirlerini, buyruklarını duyurmak amacıyla 1870 yılında çıkartılmıştır. Gazete haftalık olarak Özbekçe ve Kazakça olarak iki dilde çıkartılmıştır. Fakat gazete tirajı hakkında net bir bilgi bulunmamaktadır. Genellikle Rus gazeteleri, bu gazetenin haber kaynağı olmuştur. Bununla birlikte gazetede yurt dışında meydana gelen olaylar, Rus İmparatorluğunun dış politikasına ilişkin haberler olarak yer almıştır. Çin ve Avganistan ülkeleri ve Rus-Türk savaşı ile ilgili haberler yayınlanmıştır. Gazetede 19.yüzyılın ikinci yarısındaki siyasi durumuyla birlikte o dönemdeki etkili isime sahip olan insanlarıyla ilgili haberlere yer verilmiştir. 1877-78 yıllarında Rus-Türk savaşı ile ilgili haberler "Rusya'nın Türklerle savaşı", "Rusya askerlerinin Türkleri yenmesi" başlıklı haberler basılmıştır. Gazetede Türkistan topraklarında meydana gelen olaylarla ilgili iç haberlere daha çok yer verilmiştir. O dönemdeki Siyasi ve ekonomi koşullarda toplumun durumu ile ilgili bilgiler ortaya konulmuştur.

"Kazalı kasabasına Ürgenış, Konırat ve Bohar gibi kasabalardan 9368 ev göçmen göç etti". (1876, 28 Eylül)

1876 yılında Ismak efendi, Yusufbaşı Karaloğlu muhabir olarak çalışmışlar. Gazetede dini haberler de yer almıştır.

"Bu sene oruç 20 Ekimde başladığı için şeker bayramı 19 kasım Pazar günü başlayacaktır." (1872, 4 Aralık)

1874 yılında Taşkentteki Müslümanların Ramazan ayına hazırlanması gibi başlıklı haberler yayınlanmıştır. O dönemde Taşkent, Türkistan'ın ticari merkeziydi. Bundan dolayı ticari haberlerin çoğu Taşkent'ten ticari haberler başlıklı bölüme yer verilmiştir. 1874'te gazetede dış haberlere ağırlık verilmişse, 1876 yılından itibaren Türkistan toprağına gelen yenilikler yer almıştır. Bununla birlikte gazetesinde sanayi ve ulaşım ile ilgili haberler yer almaya başlamıştır. İller arasındaki yollar demir yol ulaşımı, posta, telgrafın doğuşuyla ilgili haberlere ağırlık verilmiştir. "Taşkent ve Kızıljar arası yeni yol", "Siberiya'ya demiryolu",

“İşim ve Kızıljar arası” başlıklı haberler yayınlanmıştır. Bununla birlikte bilimsel haberler bölümünde dünyadaki icatlar ve keşiflerle ilgili haberler de yer almıştır. Kazak basınında ilanlar ve reklamların ilk nüshaları da Türkistan vilayetinin gazetesinde yayınlanmıştır.

“Taşkent’te mühendis bölümü adlı mekanda 2.Aralık 1875 yılında mum, yakıt bulunacak. İhtiyacınız varsa, bu mekana gelebilirsiniz”

Eğitim ve edebiyat alanında yeni bir yaklaşım geliştirerek; sade bir dilde yazılar yayınlanmıştır.

Gazete, Kazak dili ve edebiyatının gelişiminde büyük bir katkıda bulunmuştur. Gazetede, şiirler ve hikayeler de yer almıştır.

Dala vilayeti gazetesi

Kazakça olarak ikinci gazete, Dala vilayetinin gazetesi, 1888 yılının 1 Ocak’ta çıkmaya başlamıştır. İlk Kez Omsk’ta Dala Genel Valiliğinde yayınlanmış olan “Akmolinskiye oblastniye vedomosti” gazetesinin eki olarak basılmıştır. 1894 yılından itibaren Dala V.G. adıyla çıkarılmıştır. Gazetenin editörü olarak Kozlov, Mihaylov, Popov ve Lavrov çalışmışlar. Rusçadan Kazakçaya çevirisini yapanlar ise Eşmuhammed Abılayhanov ve Dinmuhammed Sultangazindi. Düysenbayev, Japanov, Aymanov isimli muhabirler de gazetede çalışmışlar.

İlk zamanları gazetede sadece Çarın yasaları ve fikirleri yayınlamışsa, sonrada kazak aydınların tarafından halkı uyandırmak amacıyla iç ve dış haberleri, sömürgeciliğe karşı makaleleri de yer almıştır. Macar bilim adamı Herman Bamberi’nin “Türk Milletleri” adlı kitabının çevirisi gazetede 1889 yılında 35-37, 40, 42, 47, 50 sayılarında basılmıştır. Kitapta Türk milletlerinin dili, kültürü, tarihi ve etnografisi hakkında bilgiler yer almıştır. Orta Asya’daki Türki milletlerin birliğine karşı siyaseti yürüten Ruslar için bu bilgilerin basılması çok tehlikeli olmuştur.

Dinmuhammed Sultangazin Saint-Peterburg Üniversitesinin Oryantalizm ve Hukuk fakültelerinin mezunudur. Arabça, Farsça, Türkçe, Tatarca, Rusça ve Fransızcaya hakimdir. 1888-1902 yıllar arasında Dala Vilayetinin gazetesi hem muhabiri hem tercümanı olarak çalışmıştır.

1907 yılı istatistiğine göre Rusya'da 2175 gazete ve dergi basıldı. Bunun 1936'sı Rus dilinde, 867'si diğer dillerde çıkarıldı.

Kazak basının gerçek anlamda doğuşu 1905 Rus devriminden sonra olmuştur. Çarlık rejiminin Ruslaştırma politikasına, kültür emperyalizmine karşı koyma çabası içinde olan Kazak aydınları geniş kitlelere ulaşmak için gazete ve dergi çıkarma işini ele aldılar. Bu konuda, Sekuleristler ve Pantürkistler dahil olmak üzere her kesimden aydınlar işbirliği halinde idiler. Onların Kazakça çıkardıkları ilk gazeteleri Serke (Petersburg, 1907), Qazaq Gazeti (Troysk, 1907) oldu. Bu gazete ancak tek sayı olarak çıkarılabildi. Dolayısıyla, halk üzerinde bir etkileri söz konusu değildir. Bundan sonra, Qazaqstan adlı bir gazete yayın hayatına girdi. İlk dört sayısı 1911 yılında Orda'da (Bökey Ordası) çıkan bu gazete, daha sonra iki yıl boyunca yasaklandı. 1913 yılında Oral'da yeniden yayınlanmaya başladı ve toplam 14 sayı çıkabilmiştir. Kazak aristokratlarından Sultan Şahingerey Bökeyoğlu tarafından çıkarılan Qazaqstan gazetesi, Panislamist ve inkılapçı aydınların organıydı ⁴⁰

1911-1915 yılları arasında Troysk'ta Kazakça Ayqap adlı bir dergi yayınlandı. Toplam 88 sayı çıktı. Dergi, Panktürkist ve Panislamist bir yol izledi. Derginin baş yazarı, Muhammedcan Seralindi. Ayqap dergisi, tarihçilerden, dilcilerden, öğretmenlerden oluşan çok geniş bir yazar kadrosuna sahipti. Bundan dolayı, dergi çağdaş Kazak edebi dilinin gelişmesinde büyük katkıda bulundu.

Ayqap, genel olarak Kazakların modernleşmesini, göçebe hayatı bırakıp yerleşik hayata geçmesini, kadınların özgürleştirilmesini, zararlı adet ve geleneklerin bırakılmasını savunuyordu. Dergide yayınlanan makaleler şu başlıklar altında sınıflandırılabilir: Siyasi-toplumsal makaleler, edebiyat eserleri,

⁴⁰ Kesici, s.162.

eğitim, ana dili, alfabe, kadınların toplumdaki yerinin iyileştirilmesi, sağlık, iç ve dış haberler, kitap tanıtımları ve okuyucu mektupları. ⁴¹

“Eskisi gibi konargöçmemiz mi lazım ya da kişi başı 15 desyatına arazi alıp, kentleşmemiz mi lazım? çoğumuzun hem aklımızda hem dilimizdeki meseledir”

“Bir milliyetin geleneğin kökeninden (göçebelik düzenden yerleşik düzene ya da yerleşikten göçebelik düzene) yok edip, değiştirmek kolay değil” ⁴²

1913 yılında Kızılcar’da Eşim Dalası adlı bir gazete yayınlanmaya başladı. Gazete Kazakça ve Tatarca olarak haftada üç kez yayınlanıyordu. Gazetede toprak sorunuyla ilgili haberler ve makaleler yer alıyordu.

1917 Şubat devriminden sonra Kazak basınında gazete ve dergileri sayısı arttı. Pantürkist ve panislamist yolu izleyen gazeteler, dergiler çoğaldı. Örneğin, Birlik Tuvı (Birlik Tuğu) adlı dergi. Birlik Tuvı değisini Mustafa Çokay ve Miryakup Dulat çıkarmaya başladılar. Gazete Taşkent’te çıkarıldı. Başyazarlığını Mustafa Çokay’ın kendisi yapıyordu. Dergide Özbekçe makaleler yer almıştır. Bundan dolayı “Birlik Tuvı” dergisine “Kurama Dergi” yani karışık dergi denmiştir. ⁴³

Kazak aydınların “Aykap” dergisinde, “Kazakistan” ve “Kazak” gazetelerindeki makalelerinde, Kazak toplumunun hayatını yeniden düzenlemek konusunda gerçek sorunlar ortaya koyuluyor ve Kazakistan’ın Rus İmparatorluğu sömürgesine dönüşmesinin olumsuz sonuçları eleştiriliyordu. ⁴⁴

1917 yılının sonlarına doğru Kazak sosyalist “Üş Cüz” partisinin organı haftalık Üş Cüz gazetesi yayınlanmaya başladı. Önce Taşkent’te çıkan bu gazete, sonra Kızılcar’a nakledildi. Üş Cüz gazetesi Sosyalist, Pantürkist bir yayın politikası izliyordu. Kazakistan’daki Rus göçmenler geri gönderilmeden, özerk sorunun çözömlenemeyeceği görüşünü savunuyordu. Bunların dışında, 1917

⁴¹ Kalkan, s.207-208

⁴² Azamat Alaşoğlu, Jer meselesi, Aykap, sayı: 11, (1911)

⁴³ Hasan Oraltay, **Alaş. Türkistan Türklerinin Milli İstiklal Parolası**, İstanbul: Büyük Türkeli Yayınları, 1973, s.193

⁴⁴ Kazakistan Tarihi Makaleleri, s. 116

yılında Akmola kentinde "Tirşilik" (hayat, dirlik) adlı bir gazete daha çıkarılmıştır. Sonuç olarak, Bolşevik ihtilalinden önce, Kazak Türkleri Rus hakimiyetine kolaylıkla baş eğmemişlerdir. Rus işgaline karşı, savaş meydanlarında olduğu kadar, din, kültür, edebiyat ve fikir gibi milli hayatın her cephesinde direnmişlerdir.⁴⁵

2.2 KAZAK AYDINLARIN ÇIKIŞI

Kazak siyasi aydınlanma hareketi 1905 devriminden sonra ilk filizlerini gösterdi.

Bu dönem aydınlarının bazılarının milliyetçi, bazılarının da sosyalist fikirler taşıdığı görülmektedir. Rusya'da 1905 İhtilalinden sonra fikir, basın ve siyasi toplantılar özgürlükleri tanındı. 1904 yılına kadar yayın imkânları kısıtlı olan Çarlık Rusya'daki diğer Türk toplulukları gibi Kazaklar arasında da gazete ve dergiler yayınlanmaya başladı. Ayrıca 1905 ihtilaliyle parlamentonun açılması dolayısıyla siyasi faaliyetlere de izin verilmesiyle Kazak aydınları arasında siyasi akımlar da ortaya çıktı. İsmail Gaspıralı'nın 1883 yayınlamaya başladığı Tercüman gazetesi ve 1884'te açtığı usul-i cedit okulları Kazaklar arasında da etkili oldu. Bu dönemde İsmail Gaspıralı'nın çizgisinden gidenler milliyetçi aydınları, Rusya'daki sosyalist akımların etkisinde kalanlar ise sosyalist aydınları oluşturdu. Bu aydınların bir çoğunun XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında Ekim Devrimi'ne kadar Rusya'nın Petersburg, Kazan, Orenburg ve Omsk gibi şehirlerde yüksek tahsil yaptıkları görüldü.⁴⁶

Yenilikçi milli aydınların oluşumu sırasında Kazak Türklerinin, Türkistan Türklerine göre modern Türkçü-Milliyetçi fikirlerle daha erken tanışmalarında Tatarlar önemli rol oynamışlardır. Tatar aydınlarının etkisiyle Kazaklar arasında milletçi, yenilikçi fikirler kısa sürede kendini göstermeye başladı. Batı

⁴⁵ Kesici, s.162.

⁴⁶ <http://abdulvahapkar.com/arastirma-konulari/kazakistan-tarihi/254-tuerk-duenyasnn-aydnlatlmasnda-kazak-aydnlarn-uestlendii-goerev.html>

medeniyetinin eleştirilmek suretiyle teknolojisi ve metodunun Türk medeniyetine uygulanmasını Alihan Bükeyhanov (1866-1937), Mağcan Cumabayev (1893-1938), Mustafa Çokay (1890-1941), Mir Yakup Dulatov (1885-1935) savunuyorlardı. Bu aydınlar arasında üç kişi, tıpkı XIX.yüzyılda olduğu gibi, devamlı birlikte zikredilirler. Bunlar Alihan Bükeyhanov, Ahmed Baytursunov ve Mir Yakup Dulatov'dur. Milliyetçi Kazak aydınlarına göre, Kazaklar ancak kendi kültürlerine sahip çıkarak, kendi kendilerini daha iyi tanıyarak güçlenebilir ve geri kalmışlığı yenebilirlerdi. Onlar herşeyden önce Kazaklığı vurgulamışlar ve Kazakların diğer Türk boylarıyla olan ortak yanlarını eserlerinde çok az işlemişlerdir.⁴⁷

XX. yüzyıl başında etkili olan Kazak aydınları grubu içinde Alaş hareketi liderleri Alihan Bökeyhanov, Ahmet Baytursunov ve Miryakup Dulatov ile çevresinde toplandıkları Kazak gazetesi öne çıkmaktadır. Kazak tarihine yön veren değişimleri özellikle bu aydın grubu gerçekleştirmiştir.⁴⁸

Kazak aydınları arasında ikinci bir grup vardı ki, onlar da Rus idaresine düşmüş diğer Türk halklarıyla birlikte hareket edilmesi halinde Kazakların haklarını daha kolay müdafaa edebileceklerini savunmuşlardır. Gaspıralı İsmail Bey'in tesirinde olan bu Kazak aydınları, Müslüman Türk Halklarının iyi bir eğitim alarak birlikte hareket etmeleri halinde Çarlık yönetimine karşı daha başarılı olacaklarını düşünmüşlerdi. M. Seralin, B.Karatayevve D. Seydalin öngerliğindeki bu aydınlar grubu 1911-1916 arasında çıkardıkları "Aykap" dergisi vasıtasıyla fikirlerini yaymaya çalışmıştır. Bu grup Kazak aydını Kazak halkının Rus sömürsünden kurtulabilmesi için gerektiğinde silahlı mücadeleyi de göze almasını dile getirmiştir.⁴⁹

İlk Rus devriminin yenilgesinden sonra; özellikle 1908-1913 arasında, Kazak liberal-milletçi aydınların sosyal ve siyasi faaliyetleri yeni nitelikler edindi. Bunlar;

⁴⁷ Güngör, s.116.

⁴⁸ Kalkan, s. 210

⁴⁹ Saray, Kazakların uyanışı, s.116

- Tek başına lider olan kişiler yerine, aydın grupları getirmek, fakat sosyal ve siyasi hayatın sorunlarını bilerek ve bunların çözümü için halkçı yöntemler önererek, kişi sayısını fazla fazla tutmamak,
- Yeni nesil aydınların temsilcileri, insanların tarihsel hafızalarına dönerek, atalarının ve çağdaşlarının yaptıklarını yargılayarak, ulusal bilincin etkin bir güç unsuru olacaktır,
- Bütün ulusal ve bölgesel basın organları ("Aykap" dergisi, "Kazakistan" ve "Kazak" gazeteleri, vb.), eski ve yeni neslin ortak çabaları ile kurulur, Kazakistan'daki siyasi partilerin ve hareketlerin özü ve görevleri üzerine görüşleri belirler, büyük toplumsal reformların mükemmellik, önem ve boyutu, göçebe toplumun dönüşümünün yolları ve yöntemleri ile ilgili sorunları tartışır.⁵⁰

Alihan Bökeyhan

Kazak iktisatçı, tarihçi, folklorcu. Alihan Bökeyhanov, Bozkır Vilayeti, Semey oblasti, Karkaralı ilinde 1866 yılında doğdu. Kendisi han neslinden olup büyük dedesi Bökey Han'dır.

Petersburg'ta Ormançılık Enstitüsü'nde eğitim aldığı dönemde Rusya'da ve Avrupa'da gelişen fikir hareketlerinden etkilenen Bökeyhanov Fransız İhtilali ile birlikte dünyada medeni halklar arasında destek bulan özgürlük, eşitlik ve kardeşlik gibi değerlerin Rusya'da da olması gerektiğine inandı. Bu değerler doğrultusunda Çarlık Rusya'dan sonra oluşacak yeni rejimde Kazaklar kendi devletlerini kurabilirdi. XX. yüzyılın başında Kazak aydınlarının lideri konumundaki Alihan Bökeyhanov'un liderliğinde Alaş Orda siyasi hareketi ve partisi ortaya çıktı. Togan'ın belirttiği gibi, enerjik, yüksek ahlak ve yüksek ruha sahip Bökeyhanov'un sadece Kazaklar arasında değil, Rusya'nın diğer Müslümanları ve hatta demokrat Ruslar arasında da nüfuz ve itibarı vardı.⁵¹

⁵⁰ Kazakistan Tarihi Makaleler, s. 116.

⁵¹ <http://abdulvahap.com/arastirma-konulari/kazakistan-tarihi/254-tuerk-duenyasnn-aydnlatlmasnda-kazak-aydnlarn-uestlendii-goerev.html>

1896-1891 yılları arasında Kazakistan'ın arazi durumunu araştıran Şçerbina Ekspedisyonu'na katıldı. 1905 yılında Anayasacı (Kadet) partisine üye olarak siyasi faaliyete başlamış oluyordu. I.Duma'ya (Rusya parlamentosu) vekili olarak seçildi.

Kazak gazetesinin kurucularından biridir. "Kazak" gazetesinde toprak meselesi, 1916 Ayaklanmasıyla ilgili yazıları yer aldı.

"Закон адам пайдасы үшін жазылады, адам закон үшін тұмайды.

Yasalar insanın faydası için yazılır, insan yasalar için doğmaz"⁵²

Bolşeviklerin hakimiyetinden sonra Moskova'ya sürgüne gönderildi. Moskova'da hiç bir siyasal faaliyette bulunmadı. Fakat Bökeyhanov, bilimsel çalışmalarına devam etti. Sovyetler Birliği Bilimler Akademisi Bökeyhanov'u araştırmalar yapmak üzere davet etti.

1927-1937 yılları arasında evinde hapis hayatı yaşadı. 1937 yılında Bökeyhanov, Stalin sürgününün kurbanı olarak öldü .

Miryakup Dulatoğlu

Kazak milletçi şair, yazar ve siyasetçiydi. Türkistan'ın "Bülbül şairi" şöhretini kazandı. (Dr. Baymirza Hayit Sovyet Rusya Emperyalizmi ve Türk Dünyası Güven Yayınları Ankara 1975 s.316) 1885 yılında Kazakistan'ın Torğay ilinde doğmuştur. Ufa'daki "Aliye" medresesinde tahsil gördükten sonra, Rus-Kazak okulunda eğitimini devam etmiştir. 1909 yılında "Uyan Kazak" şiiri büyük yankı yaptı.

Bu eseri yüzünden mahkemeye verildi. Şairin eserlerinde toprak meselesi, birliksizlik, seçim adaletsizliğiyle ilgili konular ter aldı.

⁵² Alihan Bökeyhanov, "Kabinetjerindegi Qazaqtar", Qazaq, sayı:10 (1913)

1909'da Bahtsız Cemal adlı dramı neşredildi. Aykap, Birlik Tuuy, Kazak gazetelerde yazmıştır. "Alaş Orda" liderlerindedir. Öldüğü güne kadar milletçi fikirlerinde vazgeçmemiş bir zattı. O da Stalin terörünün kurbanı oldu. ⁵³

Ahmet Baytursunoğlu

Baytursunoğlu, 25 ocak 1873 ocağında Togay'in Tosun köyünde bir işçi ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelir. Ahmet'in babası Şoşakulı Baytursun ve amcası Aktas, 19. asrın 80'li yıllarında köyleri basan Yakovlev adlı eşkiyaya karşı çıkar ve tutuklanır. Kazan'daki ayaküstü mahkemesinde yargılanarak on beş yıl Sibiryaya'ya gönderilme cezası alırlar. Bu olayların cereyan ettiği yıllarda A. Baytursunoğlu henüz on yaşında bir çocuktur. Ahmet'in genç zihninde yer eden bu olaylar, halkın çilesini ve o dönemdeki sosyal gelişmeleri anlamasını sağlamıştır. ⁵⁴

Rus-Kazak okulundan mezun olduktan sonra 1896-1907 yılları arasında Aktepe, Kostanay, Karkaralı kentlerinde iki sınıflık köy okullarında öğretmenlik yaptı. Kazak dili ve edebiyatının tarihi ve teorisiyle ilgili çalışmalar yaparken sosyal meselelerle yakından ilgilenmeye başladı. 1909 yılında Karkaralı'da öğretmenlik yaptığı dönemde Çar hükümeti tarafından milliyetçilik hareketlerinden dolayı tutuklandı ve Semey Cezaevine gönderildi. Buna rağmen, siyasi konularla ilgilenmekten ve yazmaktan vazgeçmedi. 1911 yılında Orenburg'da "Masa (Sivrisinek)" adlı şiir kitabı yayınlandı. 1913-1917 yılları arasında "Kazak" gazetesinin redaktörlüğünü yaptı.

"Kazak" gazetesinde, Kazak halkının sosyal ve medenî meseleleri, ihtiyaçları konularında kaleme aldığı cesur yazıları da yayınlanır. Gazetede halkın sosyal ve siyasî hayatına, halkı yönetenlerin sadistliği ve rüşvet alışlarına dair

⁵³ Devlet, Millet ile Sovyet arasında: 1917 Ekim Devriminde Rusya Türklerinin varoluş mücadelesi, s.218

⁵⁴ Nergis Biray," Ahmet Baytursunoğlu ve eserleri (1873/1937)", http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/749521803_13AHMET%20BAYTURSUNOGLU%20VE%20ESERLER%C4%B0.pdf

makaleler yayınlanınca, resmî makamlar, gazeteyi takibe al ı rlar. A. Baytursunoğlu'nun 1914 yılında "Kazak" gazetesinde "Kazak Vilâyetini İdare Etme Usûlleri" başlığıyla yayınlanan makalesi sebebiyle ona yüklüce bir para cezası verilir. Cezayı ödemediği taktirde üç ay hapis cezasına çarptırılacaktır. Baytursunoğlu, parası olmadığı için, bozuk olan sağlığına rağmen gider, cezayı ödeyemeyeceğini söyleyerek teslim olur. 1916 yılında okuyucuların iştirakiyle toplanan parayla ceza yatırılır ve Baytursunoğlu serbest bırakılır. Gazete de yayın hayatına devam eder.⁵⁵

Ahmet Baytursunoğlu 1905 senesinde kurulan bütün Türkistan tarihinde ilk siyasi Milli Parti Alaş Partisinin kurucularından olmuştur. 13.12.1917'de Alaş Orda'nın Milli Eğitim Bakanı seçilmiştir. 1926 senesinde Bakü'da toplanan Türkoloji Kurultayına da iştirak etmiştir. Kurultay toplantılarına bir kaç defa başkanlık da etmiştir.⁵⁶

1928 yılının haziranında Baytursunoğlu yine tutuklandı. Kendisi Arhangelks'e; eşi ve kızı ise Tomskiye'ye gönderildi.

Stalin döneminde Kazak aydınlarına karşı başlatılan yok etme hareketinden nasibini alan Baytursunov, 1937 yılında tekrar tutuklanarak öldürüldü.⁵⁷

QAZAKSALTI

(KAZAK ÖRFÜ)

Qazaq edik qatar uşıp qanqıldığan,

Kazak idik katar katar uçup bağrışan

Sahara-kölge qonıp salqındağan.

⁵⁵ Nergis Biray, http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/749521803_13AHMET%20BAYTURSUNOGLU%20VE%20ESERLER%C4%B0.pdf

⁵⁶ Oraltay, s.158

⁵⁷ Kasenov ve Törehanov, **Kızıl Kırgın, 37'-ge Apat Bolgandar**. Almatı: 1994, Kazakistan.

Ovaya, göle konup serinleyen.

Bir örtke qawdan şıqqan duwşar bolıp,

Kıvılcımdan sıçrayan bir yangına rastlayıp,

Ne qaldı tenimizde şarpiİmağan.

Ne kaldı vücudumuzda yanmayan.

Alaşın adamının bari mâlim:

Alaş 'in insanının hepsi malûm:

Kim qaldı tarazığa tartılmağan?

Kim kaldı terazide tartılmayan?

Değenden men jaqsımın, tolıp jatır,

"Ben iyiyim "diyenler doludur,

Jaqsılıq öz basman artılmağan.

İyilik kendi başından çoğalmayan.

Tıqıldap, qur pısıqsıp söyleytin köp,

Tıkırdayıp, boş konuşup duran çok,

Ekpindep, uşqır atsa qarqındağan.

Hızlanıp, uçan at gibi ilerleyen.

Bos belbew, bosan tuwğan bozbala köp,

Boş kemer, ham doğan delikanlı çok,

Kiyizdey şala basıp qarpılmağan.

Keçe gibi tam basılmayıp kırılmayan.

Enkendez et andığan şaldar da köp,

Topluca başını eğip yürüyen yaşlılar da çok,

Telmirip bir toyğanın ar qılmağan

Aç gözünü dikip doyduğundan utanmayan,

Aq könül, alan-bulan adamdar köp,

Alçak gönüllü, kendi halinde insanlar çok,

Eseptep azın köpke, anqıldığan.

Hesaplayıp azını çoğunu, sır tutmadan konuşan.

Qayırsız neşe saran baylar da bar,

Hayırsız, nice pinti zenginler de var,

Qayıqtay tolqındağı qaltıldığan.

Kayık gibi dalgada titreyen

Bârinen tınış uyıqtap jatqandar köp,

Hepsinden sessiz uyuklayıp yatanlar çok,

Umtılıp, talap, oylap tahnbağan;

İlerleyip, yağmalayıp, düşünüp yorulmayan.

Solardan qatarında biz de jürmiz,

Onların içinde biz de yürüyoruz

Mâz bolıp qur tüymeğe jarqıldığan.

Memnun olup bir düğme gibi parlayan.

Ne payda önerin men biliminnen,

Ne fayda hüneri ile biliminden

Tiyisti jerlerine sarıp urmağan?!

Gerektiğinde hiçbir işe yaramayan?

Bul bir söz qasiret etip hatqa jazgan,

Bu bir söz hasretle mektuba yazılan,

Qalmağan tük qasiyet, qazaq azgan

Kalmamış bir tek hasiyyet, Kazak azmış.

Bayga-mal, oqığanğa-sen men maqsut bop,

Zengine mal, okuyana sen ben maksat olup

Oylaytm jurttın, gamın adam azdan.

Düşünen yurdun hareketini, insan azdan.⁵⁸

3. KAZAK GAZETESİNİN YAYIN HAYATI

3.1 KAZAK GAZETESİNİN DOĞUŞU

Olaylarının sonrasında Çarlık hükümet siyasi faaliyet içinde bulunanları takibe almaya başladı. 1905 senesinde Çara sunulan “Karkaralı dilekçesi”ni hazırlayanlar teker teker tutuklandı. Dilekçeyi hazırlayanların arasında olan

⁵⁸ Nergis Biray,

http://pauegitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/749521803_13AHMET%20BAYTURSUNOGLU%20VE%20ESERLER%C4%B0.pdf

Baytursunov 1909 yılında Semey Cezaevine atıldı. 1910 yılında Orenburg'a sürgüne gönderildi. Orenburg Kazak ülkesinin ticari, kültür merkeziydi.

Rusya Türkleri arasında kültürel ve siyasi faaliyetler açısından en etkin halk olan Tatarların 30'dan fazla gazetesinin, 10'a yakın bir kısmı Orenburg'da basılıyordu.⁵⁹

Baytursunov, Kazak halkının kültür ve medeniyetini arttırmak, Kazak dili ve edebiyatını geliştirmek, Kazak halkını modernleştirmek için yeni bir süreli yayını ortaya çıkarmayı düşünüyordu.

Baytursunov, gazete çıkarabilmek için Orenburg Valiliğinden 5 Ocak 1913 tarihinde izin aldı. Gazetenin ikinci sorumlu editörlüğünü Miryakup Dulatov yaptı.

Gazetenin Kazak adını ise yine Baytursunov şu sözlerle açıklar:

"Atalı yurdumuzun, ülkeli milletimizin kutlu adı diyerek gazetemizin adını Kazak koyduk."

" 1909 yılı rakamlarına göre ABD'deki gazete ve dergi sayısının 21.435, Fransa'da 8.940, Almanya'da 8000, İtalya'da 3.120 ve Rusya'da 2.058'dir. Ne kadar çok yayın olursa, kültür seviyesi o kadar çok artar"⁶⁰

2 Şubat 1913 tarihinde Kazak gazetesi, ilk sayısı ile yayın hayatına başladı.

Gazete haftada birkez, Cuma günleri çıkıyordu. Büyük boy dört gazete sayfasından oluşuyordu. 2 Şubat 1913 – 16 Eylül 1918 tarihleri arasında yayınlandı. Toplam 265 sayısı çıktı. Arap harfleriyle Kazakça yayınlanıyordu. Gazete sade bir dil kullanıyordu.

Gazetenin ilk sayısında (1913), Baytursunov "Değerli okuyucular" (Qurmetti Oquşılar) makalesinde gazetenin bir toplumun hem hayatındaki, hem kültürel gelişimindeki yerini anlatır:

⁵⁹ Ö. Abdimenov, **Qazaq Gazeti**, Almatı: Qazaqstan, 1993, s.35

⁶⁰ Ahmet Baytursinov, "Qurmetti Oquşılar", Qazaq, sayı: 1 (1913)

“Öncelikle gazete halkın gözü, kulağı ve dilidir. İnsanlara nasıl ki göz, kulak ve dil gerekliyse, halka da gazete öyle gereklidir. İkincisi, gazete yurda hizmet eden bir şeydir. Çünkü yurdun eğitilmiş, fikirli, görgülü kişileri gazete aracılığıyla halkın önüne geçip, yol gösterip, öncülük yaparlar. Üçüncüsü, gazete halkı eğitir. Çünkü halk gazeteden duymadığını duyar, bilmediğini öğrenir, azar azar bilgisi çoğalıp, ufku genişleyip, fikri açılır. Dördüncüsü, gazete halkın hakkını savunur. “Yurdum” diyerek halkın hakkını kollayan kişiler gazete sayesinde halkın sözünü söyler, çıkarlarını gözetir, zararına karşı durur, kargaya gözünü oyduurmamaya çalışır. ”

Naşiri Mustafa Orazev ve baş yazarlığını Ahmed Baytursunoğlu yaptığı bu gazete Orenburg’ta “Kerimov” matbaasında basılıyordu. Kazak gazetesi belli başlı Kazak yazarlarının toplandığı yayın organı olup, Mağcan Cumabayev, Alihan Bökeyhanov, Miryakup Dulatov gibi Kazak kültürünün gelişmesine en mühim katkıda bulunan şair ve yazarların şiir ve makaleleri Kazaklara yön veriyordu. İlk sayılarında tirajı 3000 bin kadar olan Kazak gazetesi büyük ilgi görmüş ve 1914’te tirajını 8 bin gibi bir Türk gazetesi için hatırı sayılır bir rakama yükseltmiştir. 1913-1914 yıllarında 26 defa takibata uğramasına rağmen yayın hayatını 1918’e kadar devam ettirebilmiş başarılı bir gazeteydi. ⁶¹

Gazetede Hükümetin buyruk ve fermanları, Devlet Duma’sında görülen işler, iç ve dış haberler, Kazak tarihi ve toplumsal hayatı, tarih, etnografya ve kültür meseleri, ticaret, köy ekonomisi, hayvancılık, eğitim, mektep, medrese, dil meselesi, edebiyat eserleri, sağlık ve veterinerlik konuları, makaleler, yazışmalar, yerel haberler, resimler, mektuplar ve duyurular yer aldı.

Kazak gazetesinde yer alan yazıları dört ana başlığa ayırabiliriz. Birinci başlık, haberlerdir. Haberler iç ve dış haberleri olarak iki başlığa bölünüyordu. Dış haberlerde bütün Rusya’yı ilgilendiren haberler hem de yurt dışıyla haberler de yer alıyordu. Dış haberlerin çoğu Osmanlı Türkleriyle ilgiliydi. Okulun açılışı, ekonomik durum, kanunlarda yapılan değişiklikler gibi haberler iç haberler başlığı altında toplanıyordu.

⁶¹ Devlet, *Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)*, s.202

İkinci konu grubu ise edebiyat eserleriydi. Gazetede genellikle şiirler, ve kısa hikayeler yer alıyordu. Miryakup Dulatov, Ahmet Baytursunov, Sultanmahmud Torayğırov, Beyimbet Maylin, Mağcan Cumabayev gibi yazarların ve şairlerin eserleri yayınlanıyordu. Bununla birlikte, gazete Kazak destanlarına, edebiyat araştırmalarına, yayınlanan yeni kitapların tanıtımı ve eleştirisine de yer veriliyordu. Bu nedenle Kazak gazetesi Kazak edebiyatının gelişmesine büyük katkıda bulundu.

Mağcan Cumabayev (1893-1938) Kazak şairi, pedagog, yazar, türkolog. 1905-1910 yılları arasında Kızılcar medresesinde Farsça, Türkçe ve Arapça öğrenmiştir. 1910-1911 yılları arasında Ufa Medreseinde eğitim almıştır. Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı sırasında Mağcan tarafından "Uzaktaki Kardeşime" şiiri yazılmıştır.

Алыстағы бауырыма

Алыста ауыр азап шеккен бауырым,
Қуарған бәйшешектей кепкен бауырым,
Қамаған қалың жаудың ортасында
Көл қылып көздің жасын төккен бауырым.
Алдыңда ауыр қайғы жатқан бауырым,
Өмірі жапа шеккен жаттан бауырым.
Түксиген жүрегі тас жауыз жандар,
Тірідей терің тонап жатқан бауырым.
Апырмай, емес пе еді алтын Алтай -
Анамыз бізді тапқан асау тайдай!
Бауырында жүрмеп пе едік салып ойнақ,
Жүзіміз емес пе еді жарқын айдай!
Алалы алтын сақа атыспап па ек,
Тебісіп бір төсекте жатыспап па ек.
Алтайдай анамыздың ақ сүтінен
Бірге еміп, бірге дәмін татыспап па ек.

Uzaktaki kardeşime

Uzakta ağır azap çeken kardeşim

Solmuş laleler gibi kuruyan kardeşim

Etrafını sarmış düşman ortasında

Göl gibi gözyaşı döken kardeşim

Önünü ağır kaygı örtmüş kardeşim

Ömrünce yaddan cefa görmüş kardeşim

Hor bakan, yüreği taş, kötü düşman

Diri diri derini soymuş kardeşim

Ey Pirim! Değil miydi Altın Altay

Anamız bizim? Bizlerse birer tay

Bağrında yürümedik mi serazat

Yüzümüz değil miydi ışık saçan ay?

Alaca altın aşık atışmadık mı?

Tepişip bir döşekte yatışmadık mı?

Anamız olan Altayın ak sütünden

Beraber emip, beraber tadışmadık mı?⁶²

⁶² Çev. <https://abdullahabdurrahman.wordpress.com/2015/04/04/magcan-cumabay-alintidir>

Beyimbet Maylin (1894-1938) Yazar, Şair. 1916-1919 yılları arasında hem öğretmenlik, hem gazete ve dergilerde yazarlık yaptı. İlk şiirleri 1915 senesinde „Kazak“ gazetesinde yer aldı. 1922-1928 „Engbekşi Kazak“ gazetesinde çalıştı. 1925'te „Avıl“ (Köy) adlı gazetesini kurdu. Böylece Kazak basınının gelişiminde çok büyük katkıda bulunmaktadır.

Üçüncü konu grubu toplumsal ve ekonomik meselelerdi. Ekonomi konular içine hayvancılıkla ilgili sorunlar, yerleşik hayata geçme-göçebe hayatı devam ettirme tartışmaları girmekteydi. Toplumsal konular ise eğitim, adet, gelenek ve görenekler, kadınlar eşitliği sorunu, din meseleleri, Rus kanun tartışmalarını kapsamaktaydı.

Gazetenin ilk sayılardan “Eğitim hakkında”, “Kazakça eğitimle ilgili”, “İlkokul” (“Oruşsa Okuşular”, “Mektep Kerekleri”,) gibi kazak halkını eğitime çağırın makaleler yer almaktaydı.

“Günümüzde eşitliği getirecek, güçsüzlere güç verecek eğitimidir. Zaman kaybetmeden eğitime başlarsak, başkalarının ayak altında kendimizi ezdirmeyeceğiz, biz de kendimizi bir milliyet olduğumuzu göstereceğiz.”⁶³

“Eğitimin gelişmesini “para,öğretmen ve program” olmak üzere üç temel unsur var. Eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli mali destek Kazak zenginlerin tarafından karşılayabilmek mümkün. Ama bu meselede zengin Kazakların gönülsüzler. Orenburg'da Okulunu kazanıp da parasızlıktan dolayı okuyamayan öğrenciler var. Ona göre bu tür öğrenciler Kazak zenginleri tarafından desteklenirlerse onlar da borçlarını yurduna hizmet ederek ödeyecekler.”⁶⁴

“İlk üç yılda öğrenciler Arap alfabesini kullanarak Kazak dilini öğrenmeli. Sonraki iki yılda ise çocuklar Rusça'yı öğrenmeli ve Kril alfabesine iyice hakim olmalı. Köy okullarında öğretim Kazak dilinde yapılmalı. İlçelerdeki mahalle okullarında ise Rus dili kullanılmalı. İlk okulların programı okuma-yazma, din, anadil, milli tarih, aritmetik, coğrafya, imla, ve biyoloji derslerini içermeli. Bu

⁶³ Qazaq, 1913

⁶⁴ Baytursinov, Oruşsa Okuşular, Qazaq, sayı:2, (1913)

dersler Kazak dilinde öğretilmeli. Öğretimin diğer safhası Rusça yürütülmeliydi ki bu da Rus ortaokul ve teknik liselerinin ilk sınıflarıyla uyum sağlamak içindir. Bu tür okulları bitirdikten sonra Kazak öğrencileri hem Müslüman hem de Rus okullarında eğitimlerine devam edebilirler.”⁶⁵

Böylece Baytursinov, Kazakistan'daki eğitim alanındaki eksikliklerin giderilmesine yönelik Kazakistan'ın öz kaynaklarını da göz önünde bulundurarak gerekli çözüm önerilerine de sunmuştur.

Dördüncü olarak Kazak gazetesinde işlenen konular siyasetti. Gazetede işlenen siyasi konuları beş ana başlığa ayrılabilir. Gazetede toprak meselesi, 1916 isyanı ve 1917 devrimleriyle ilgili yazılar yer almaktaydı. Dördüncü olarak ilk Kazak siyasi partisi olan Alaş Partisiyle ilgili yazılar yayınlanmıştır. Alaş Partisi, Kazak gazetesinin yazar kadrosu tarafından kurulmuştur. Bu sebeple Alaş Partisinin yayın organı haline gelmiştir. Son olarak gazetede Alaş Özerkliği ve Alaş Orda hükümeti ile ilgili yazılar yer almıştır. Alaş Partisinin ardından Alaş Orda hükümetinin kuruluşunda ve duyurulmasında Kazak gazetesinin büyük rol oynamıştır.

3.2 KAZAK GAZETESİNDE GÜNDEMİ OLUŞTURAN KONULAR

Toprak meselesi

1867-1868 yılları arasında çıkarılan kanunlara göre, Kazak toprakları Rusya İmparatorluğunun malıydı. Rus Hükümetinin Slav asıllı göçmenlerin yerleştirerek sömürgeleştirme politikasını yürütmesinden hoşnutsuzluğundan toprak meselesi meydana geldi.

Toprak meselesinin çözümü için ortada iki değişik yol vardı. İki değişik

⁶⁵ Baytursinov, Bastavış Mektep, Qazaq , sayı:61 (1914)

sistem sunulmuştur; yerleşik düzen ya da göçebe düzen. Kazaklar yerleşik ya da göçebe düzene göre toprak almak durumundaydı. Yerleşik düzene göre verilen topraklar illere yakın, verimli ve sulak oluyordu. Bundan dolayı daha az verilmekteydi. Göçebe düzenine göre verilen topraklar ise verimsiz ve kurak topraklardı. Fakat, Kazaklar göçebe düzenine göre toprak almayı devam ettirmekteydi. Bunun için iki önemli sebep vardı. Birincisi, verilen topraklar her ne kadar kötü olsa da, göçebe düzenine göre daha fazla toprak veriliyordu. İkinci neden ise göçebe düzende arazi alınırca, Kazak bozkırlarına Slav göçmenlerinin akımını azaltacaktı.

Toprak meselesiyle ilgili haberler şu şekillerde yer aldı:

“Bugünkü Kazakların büyük sorunu, toprak meselesidir. Bu konu hakkında anlayış eksikliğinden dolayı beş milyon insana sorumluluğu kendimize yüklemekteyiz”⁶⁶

Bu konuda gazatelerde yayınlanan makaleler yazarların yerleşik düzen taraftarı olduklarını görmekteyiz. Bökeyhanov ta Kazakların yerleşik hayata geçmelerini iyi karşıladı. Fakat, Rus makamlarının yaptığı gibi hızlı bir şekilde değil, yavaş yavaş yerleşik hayata geçmesi gerektiğini söylüyordu.

Kazak yazarlarının göçebe düzeni savunmasının en önemli nedeni daha fazla toprak sahibi olmak ve bununla ters orantılı olarak daha az sayıda göçmenin yerleşmesini sağlamaktı. Kazak yazarlarının Slav asıllı göçmenlerle mücadelede önerdiği ikinci yol Kazakların topraklarını göçmenlere satılmasına ve kiraya vermesine engel olmaktı. Böylece kazanılan toprakların muhafazası sağlanmış olacaktı. Bu konuyu Ahmet Baytursunov bir makalesinde örnek vererek açıklar. Kostanay ilinin Kenaral ilçesinde artık toprak olmadığı halde 1913 yılında 700 Slav göçmen evi olduğunu söyleyen Baytursunov, Kazakların kendi kendilerine zarar verdiklerini ve kendilerini düşünmediklerini iddia etmektedir. “Bortan” imzalı bir başka makalede ise yine toprağı kiraya vermeyi eleştirir.⁶⁷

Toprak meselesi Kazak gazetesinin ilk sayılarından son sayılarına kadar

⁶⁶ Ahmet baytursinov, Angdaspağan meseleler turasında, Qazaq, sayı: 48, (1914)

⁶⁷ Kalkan, s.235

yayınlanan gazete yazarlarının en çok önem verdiği konulardan biriydi. Hatta toprak meselesi Rus ve Kazak aydınları aralarının bozulma nedeni olmuştur. Örneğin, Alihan Bökeyhanov'un Kadet partisinden ayrılma nedenlerinden biri toprak konusunda anlaşamazlıktır.

"Kazak'ın toprak meselesini Noğay kardeşlerimize anlatmak çok zordur. Bundan dolayı, hem Kazak hem Noğay için ortak sorunu harf meselesini örnek olarak verelim. Rusya Müslümanlarına Arap harfinden Rus harfine geçme tavsiyesinde bulunanlar çoktur. Toprak meselesi, harf meselesine göre daha önemlidir. Harf şeklinin değişimi, harflerin taşıdığı gerçeğin değişimi kolay değildir."⁶⁸

1916 İsyanı

Çarlık Rusya'sında Bozkır ve Türkistan Genel Valilikleri bölgesine 1917 Şubat ve Ekim devrimlerinin etkileri ulaşmadan önce buranın sakinleri oldukça acı tecrübeler geçirmişlerdi. Birinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarında büyük kayıplar veren Rus orduları bu kayıpları acemilerle kapatmaya çalışıyordu. Rusya bu bölgeleri işgal ettiğinde 1866'da çıkardığı bir kanunla yerel halktan asker alınmayacağını belirtmişti. Daha sonra bu bölgelere göç ettirilen Rus, Ukrain ve diğer halkların da çocuklarına bu kural uygulandı. Ancak askere alınmama, çocukların 15 yaşında küçükken buralara gelip yerleşmiş olması şartına bağlıydı. Askerlikten muaf olma ayrıcalığı Bozkır ve Türkistan Genel Valiliğinden daha fazla vergi alınarak dengeleniyordu. Örnek olarak 1 Ocak 1915'te Türkistanlıların gelirlerinden %21 vergi alınmaya başladı. Orta Asya'da da bilhassa Bozkır Genel Valiliğinde çok sayıda göçmenin bölgeye getirilmesi ile otlakları azalan halkın huzuru zaten kaçmıştı. Türkistan Genel Valiliği sınırları içinde yaşayan halkın pamuk üretimine dayanıyordu. Savaşın başlamasıyla hükümet fiyatları dondurmuştu. Ama buğday gibi bölge dışından gelen ürünlerin fiyatı bazı

⁶⁸ Ahmet Baytursinov, Qazaq, Hem Jer Meselesi, Qazaq, sayı: 45, (1914)

durumlarda %400 kadar artmıştı. İşte bu şartlar hüküm sürerken Rusya yönetimi asker açığını Orta Asya'dan kapamaya karar verdi. Çarın 25 Haziran 1916 fermanı ile 19 ile 43 yaşındaki, Rusya yabancı olarak tanımladığı yerli erkeklerin savunma hatlarında ve yol yapımında kullanılacağı ilan edildi. ⁶⁹

1916 Temmuzunda başlayan isyan kısa zamanda bütün Türk ülkelerine yayıldı. Köylü, kasabalı ve şehirli bütün halkın katıldığı toplantılarda "Çar ve Ruslar defolsun.Biz Ruslar için savaşmak istemiyoruz" diye bağıran halk kısa zamanda milli bir mücadeleyi başlamıştır. ⁷⁰

Kazak gazetesinde Tatar gazetelerinin, Rus ve diğer Kazak aydınlarının görüşleri de yer almaktaydı. Fikirlerin hepsi tarafsız bir şekilde halka duyurulmaktaydı. Böylece halkın bilinçlendirilmesini sağlıyordu. Tartışma ortamı oluşturarak ortak bir çözümün bulunmasını sağlıyordu.

Milli aydınlardan bir kısmı da ayaklanmayı desteklemiyorlar, sukunet çağrısında bulunuyorlardı. Ayaklanmaya karşı çıkan aydınlar, Kazak gazetesi aracılığı ile halkı askere çağırın Çarlığın beyannamesine karşı çıkmamak gerektiğini yazıyorlardı. Ayaklanmaya karşı çıkan milli aydınlardan Tınışpayev, 1916 yılındaki Kırgız ve Kazak ayaklanmasına karşı olmasına nedenini, Rus iktidarını sevdiğim için değil. Ayaklanmada Kırgız ve Kazakların cefa çekeceği için karşı oldum diye yazar. Aynı sebepten dolayı ayaklanmaya M. Çokay da karşı olmuştur. ⁷¹

Kazak gazetesi yazarları, cepheye adam gönderme işinin pratik faydalarına dikkat çekmişlerdir. Yurdun başına gelen bu felaketi Ruslarla eşit haklar elde etme yolunda ödenen bir bedel olarak gördükleri için halkı direnmemeye, buyruğa uymaya çağırdılar.

Kazak gazetesi etrafında toplanmış olan liberal demokrat aydınların liderleri (A. Baytursunoğlu, A. Bökeyhanoğlu ve M. Duvlat) ihtiyatlı tutum takındılar. Bunlar, orduya işçi statüsünde adam alınmasında acele edilmemesi,

⁶⁹ Devlet, *Millet ile Sovyet arasında: 1917 Ekim Devriminde Rusya Türklerinin varoluş mücadelesi*, s.110

⁷⁰ Saray, *Yeni Türk Cumhuriyetleri tarihi*, s. 273

⁷¹ Güngör, s. 193.

orduya almadan önce gençlerin bir hazırlık döneminden geçirilmesi gerektiğine Çarlık Hükümetini ikna etmeye bir çok kere çaba sarf etmişler.⁷²

Gazetede direniş göstermeme konusunda halkı ikna etmek için yazılar devamlı yayınlanıyordu. Türkistan ve Yedisu'da isyanın nasıl bir şiddetli bir şekilde bastırıldığını vurgulayarak direnişin fayda getirmeyeceğini söylüyorlardı.

Sonuç, Kazak gazetesinin defalarca söylediği gibi oldu ve isyan 1917 yılı başlarında tamamen bastırıldı. 8 Ocak 1917 tarihli Kazak gazetesinde 1916 yılının genel bir değerlendirmesini yapan M.Dulatov bütün Kazak yurdunun büyük bir felaket yaşadığını söyler. Fakat bu felaketin bir faydası da olmuştur. Kazaklar kimin gerçekten halkın düşündüğünü, kimin gerçek koruyucu olduğunu anlamıştır.⁷³

4. 1917 İHTİLALİNİN KAZAKİSTANA ETKİLERİ VE ALAŞ PARTİSİ

4.1 1917 İHTİLALİ

1917 yılı başında, hızla kötüleşen ekonomik koşullar, dağılan askeri ihtiyatlar, korkunç insan kayıpları, hükümetin tarihte görülmemiş derecede güçsüzlüğü ve kötü yönetimi sonucunda, eski rejim Rus halkının her kesiminin gözünde gerçekte iflas etmişti. 23 Şubat'ta, Uluslararası Kadınlar Günü'nde dondurucu soğukta ekmek almak için uzun kuyruklarda bekleyen ev kadınları arasında başlayan kargaşa, monarşiyi devrilmeye ve savaşa son vermeye çağırarak büyük kitle gösterilerine dönüştü.⁷⁴

⁷² Kazaklar s. 381.

⁷³ Kalkan, s. 253.

⁷⁴ Alexander Rabinowitch, **Bolşevikler İktidara geliyor Petrograd'da 1917 Devrimi**, Levent Konyar (çev.) İstanbul: Yordam Kitap, 2008, s.16.

Grev dalgası günden güne büyüyordu. 1917 yılının ilk ayında patlak veren grevlere 250.000 işçi katılmış, bu sayı, Şubat ayında 400.000'i geçmişti. Hava, özellikle Petrograd'da, öylesine gerginleşmişti ki, herhangi bir grev, silahlı ayaklanma haline dönüşebilirdi. Böylece, Romanoflar monarşisi, 27 Şubat 1917'de bir Pazartesi günü, askerler tarafından desteklenen işçilerin silahlı ayaklanmasıyla yıkılıyordu. Çarlık, aslında bir fiskeyle yıkılacak kadar güçsüz ve desteksiz kalmıştı.⁷⁵

27 Şubat 1917 yılında Petrograd'da ilk İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti kuruldu. Şubat İhtilali sonrasında, Duma Şehir düzenini yeniden kurmaya karar verdi. Bu görevi yapacak olan geçici bir Komite seçti.

Geçici Duma Komitesiyle Petersburg Sovyeti Devrimci-sosyalist ve menşevik yöneticileri arasındaki bu anlaşmadan sonra, 2 Mart 1917'de, Prens Lvof başkanlığında, İlk Geçici Hükümet kuruldu.⁷⁶

Rusya tarihinde görülmeyen bir demokrasi veya anarşi havasının esmeye başladığı bu dönemde Geçici Hükümet bir taraftan bezgin Rus ordularının savaşı sürdürmelerini ve sevilmeyen çar rejiminin yıkılması ile ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmak gibi zor bir görev üstlenmişti.⁷⁷

Çift başlı bir yönetimin ortaya çıkması gerçeği, Şubat İhtilali'nin iç çelişkilerini, ülkedeki sosyo politik durumun istikrarsızlığını ve mutlak iktidarın eninde sonunda ya emperyalist burjuvazi ile onun müttefiklerinin menfaatlerini savunan Geçici Hükümet veya işçiler ile emekçi köylülerin, yani sosyal ve siyasi sömürden eziyet çeken ülke halkının çoğunluğun hükümeti olan Sovyetlerden birine geçmesinin mukadder olduğunu gösteriyordu.⁷⁸

Bu devrimi Rusya Müslümanları büyük bir sevinçle karşıladılar. 1917 Mart ayında Kazak topraklarının hemen her yerinde Geçici Hükümetin vilayet ve kaza icra komiteleri kuruldu. Komiteler Geçici Hükümet'in meslek sahiplerini, zenginler

⁷⁵ Kenan Somer, **100 soruda ekim ihtilali**, Gerçek yayınevi Birinci Baskı, 1970, s.175-176.

⁷⁶ Somer, s.179.

⁷⁷ Devlet, *1917 İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi*, s.72.

⁷⁸ Kara, s 394

ve bürokratların menfaatlerini temsil etmekteydi.

1917 Mart-Nisan aylarında Semey'de Şehir Duması, Subay Temsilcileri, Borsa Komitesi ile Kooperatifler Birliği üyelerinden oluşan sivil toplum teşkilatları ile ordunun Semey İcra Komitesi, Petropavl, Öskemen toplumsal güvenlik vb. birleşik icra komitesi kuruldu.

Geçici Hükümet, halkın seçtiği görevliler yerine, eski Çarlık kanunlarına göre seçilmiş bulunan eyalet meclisi başkanlarını, genellikle Kadet ve Ekimciler mensup bulunan komiserleri tayin ederek, eski devlet aygıtının önemli bir kısmını muhafazaya, yani halk devrimini durdurmaya çalıştı.⁷⁹

Komitelerin başında Kazak milli aydınları tayin edildi. Mesela, A.Bökeyhanov Torgay vilayetine, M.Tınışbayev Yedisu vilayetine, M.Çokay Türkistan Valiliğine Geçici Hükümet'in komiseri olarak tayin edildi.

Şubat devriminden sonra Bolşevik Parti ilk defa olarak gizlilikten çıkarak açık ve serbest şekilde hareket etmeye başladı. Bolşevik Parti Merkez Komitesi ve Petersburg Komitesi organı olarak Pravda'nın ilk sayısı 5 Mart 1917'de çıkmaya başladı. Parti komiteleri yeniden örgütlendiler. Stalin, Şaumyan gibi Merkez Komitesi üyeleri, Sibiryaya sürülen bölşevik mebusları, hapis ve sürgünden döndüler ve parti çalışmalarına başladılar.

Bolşevikler, Rusyanın her tarafında, işçi ve asker Sovyetlerinin kurulmasında aktif bir şekilde çalışıyor, ordu içinde komiteler, köylerde köylü örgütleri kurulmasına önayak oluyorlardı. 1917 Mart ayı, mahalli sosyal demokratların gizli faaliyet yapmaktan kurtularak demiryolu ve şehirlerin diğer sektörlerindeki işçi ve emekçiler arasında açık bir şekilde çalışmalar yapmaya başladığı ay oldu. Mahalli sosyal demokratların bu çalışmalarına Taşkent, Orenburg ve Omsk Bolşevikleri önderlik etti. Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin (RSDİP) Akmescit, Kazalı, Aktepe, Ural, Petropavl, Semey, Çimkent ve diğer şehirler ile Kazakistan demiryolu istasyonlarındaki teşkilatları birleşik teşkilatlar idi. Bazı bölgelerde öğrenci gençlerin temsilcileri ile köy öğretmenlerini

⁷⁹ Somer, s. 179

birleştiren dernek ve teşkilatlar, Omsk'ta "Demokrat Öğrenciler Genç Soviyeti", Akmola'da "Genç Kazak", Spassk Fabrikasında "Genç Yürek", Semey'de "Canar" vb. ortaya çıktı. Başlangıçta, gençlik teşkilatlarının çoğunluğu kültür ve eğitim faaliyetleri yapmayı amaçlıyordu. Ancak, sosyal ve siyasi hareketin çeşitli yönlerine kayması sürecinde onlar sınıfsal, sosyal ve siyasi önemi olan görevleri üstlenmeye eğilim gösterdi.⁸⁰

Şubat devriminden emekçi halklar savaşa son verilmesini, toprak meselesinin çözülmesini, özgürlük ve ekonomi durumunun iyileşmesini bekliyorlardı.

Fakat, Burjuva Hükümetin bu sıkıntıları çözmeye niyeti yoktu. Burjuva Hükümet, savaşa son vermedi. Kendi imperyalist amaçlarını gerçekleştirmek için savaşa devam etti.

Geçici Hükümet, Kazakistandaki mahalli organlarının yöneticilerini, zengin şeflerini kendi tarafına çekerek emekçi ve işçilerin devrimi hareketlerine yol vermemeye çalıştı. Halkı sömürmeye devam etti.

Burjuva hükümet Kazakistan'da Çarlık Hükümetin eski siyasetini devam ettirdi. Toprak meselesine de bir çözüm bulmadı. Kazak halkının verimli topraklarının gasp edilmesi devam edildi.

1917 yaz sonu – sonbahar başında, ülkede kitlelerin önemli ölçüde sola kayması (radikalleşme) başladı. Bu, ulusal oluşumlarında esasen Rus örgütleri olan Sovyetlerdeki Bolşevik etkisinin büyümesinin sonucuydu.

⁸⁰ Kara, s.398

4.2 ALAŞ PARTİSİ

İlk Rus devriminin sonra; özellikle 1908-1913 yılları arasında, Kazak liberal-milliyetçi aydınların sosyal ve siyasi faaliyetleri yeni nitelikler edinmiştir. Bunlar;

- Aydın grupları getirmek;
- Yeni nesil aydınların temsilcileri, insanların tarihsel hafızalarına dönerek, atalarının ve çağdaşlarının yaptıklarını yargılayarak, ulusal bilincin etkin bir güç unsuru olacaktır,
- Bütün ulusal ve bölgesel basın organları eski ve yeni neslin ortak çabaları ile kurulur, Kazakistan'daki siyasi partilerin ve hareketlerin özü ve görevleri üzerine görüşleri belirler, büyük toplumsal reformların mükemmellik, önem ve boyutu, göçebe toplumun dönüşümünün yolları ve yöntemleri ile ilgili sorunları tartışır.

Geçici Hükümet Çarlık Hükümetinin siyasetini takip etti. Kazak ve diğer halkların meselelerini çözmeye gayret göstermedi. Zaten Hükümetin toprak meselesine de çözüm bulması düşünülmeydi. Kazakların kendi kendilerini idare etmesi veya otonomi alma konusu gündeme getirilmedi.

Bu olay Bökeyhanov'un "Kazak" gazetesinde kendisinin Kadet Partisinden istifa edeceğini kamuoyu önünde ilan etmesine sebep oldu. Kazak aydınların çoğunluğu Anayasal Demokrat Partisine (Kadet) üye idi. 1905 yılında Alihan Bökeyhanov bu partiye üye oldu. Bökeyhanov, Kadet partisini örnek alarak bir Kazak partisini kurmayı düşünüyordu.

Alaş Hareketi, 1905'li yıllarda, Türkistan'ın Kazakistan bölgesinde başlayan ilk siyasi hareket olmasına karşın, dönemin şartları gereği, faaliyetlerini yer altında sürdürmüş ve ancak 1917'lerde açık siyasi çalışmalar yapma imkanını bulmuştur.⁸¹

⁸¹ A. Ahat Andican, 2003. S. 53

Hızlı bir biçimde değişen durumu ve ülkedeki siyasi güçlerin kutuplaşma sürecini dikkate alarak Kazak liberal demokratik hareketin liderleri Genel Kazak Kongresi'ni düzenlenmesini hızlandırmaya karar verdiler.

İlk Genel Kazak Kongresi, 21-26 Temmuz 1917'de Orenburg'da yapıldı. Kazakistan'ın hemen bütün bölgelerinden temsilciler katıldı. Buhara, Fargana ve Hiva'daki Kazakların temsilcileri de kongrede yer aldılar. Kongre gündemine 14 mesele koyuldu. Onlar: devlet yönetim sistemi, toprak meselesi, Kazak vilayetlerinin otonomisi, yerel yönetim, halk milislerini kurma, halkın eğitimi, kadın meselesi, mahkeme, manevi ve dini meseleler, büyük kongrenin çağrılması ve Kazak vilayetlerinde Rusya Kurucu Meclis seçimlerine hazırlık, Genel Rusya Müslümanları Kongresi, Kazak Siyasi Partisini Kurma, Yedisu Vilayetindeki olaylar, Kiev'teki Genel Rusya Federasyon Şurasına ve Petersburg'taki Halk Eğitimi Komiserliği'nin faaliyetlerine Kazakların katılması gibi meselelerdi.

Milli otonomi meselesi, toprak meselesi, Kazak siyasi partisinin kurulması kongre gündeminde önemli konulardı.

Kongrede Rusya Kurucu Meclisine milletvekili adayları listesi yapıldı. Listede Bökeyhanov, Baytursunov, Ermekov, Abbasov, Çokay yer aldı.

Kongre kararlarında Kazak Gazetesi'nin çevresinde toplanan Kazak milli liberal hareketinin liderlerinin etkisi büyüktü. Bundan dolayı müslüman dindarları Kazak halkını etkileyemedi. Şeri mahkemelerinin yerine çağdaş hukuka dayalı bir yargı sisteminin kabul edilmesine karar verildi. Kadınlar ile erkeklerin eşit haklara sahip olmasından söz edildi. Başlık parası yasaklandı. Eğitim zorunlu oldu. Bunun gerçekleştirilmesi sivil hükümetin sorumluluk altına konuldu.

"İlk okulların sayısı artırılсын. Her yüz ev için bir okul olsun. Eğitim ana dilde olsun ve ilk okullarda kız ve erkek çocuklar aynı sınıflarda eğitim görsünler." ⁸²

I.Genel Kazak Kongresi esasen Kazak milli siyasi partisi Alaş'ın kongresi oldu.

⁸² "Kazak Svezi", İşki habarlar, Qazaq, sayı:236, (1917)

Bazı kaynaklarda 1905 senesinde Alaş Partisinin gizli kurulduğundan söz ediliyor. Parti faaliyetleri gizli olduğu için, Alaş Partisinin bilinen ilk büyük kurultayı 1905 senesinin Haziran ayında Karkaralı'da 14500 Kazak Türkünün katılmasıyla yapılmıştır. Fakat, resmi olarak bu toplantıya Alaş Partisinin toplantısı denmemiştir.⁸³

Baytursunov, I.Genel Kazak Kongresinden sonra Alaş partisinin kurulmasında ve programının hazırlanmasında da görev aldı. Parti programına göre Kazak otonomisi, Rusya Federasyonu'nun bir üyesi olarak yeri geldiğinde komşu halklarla yardımlaşacak, gerektiği zamanda kendi başına hareket edebilecekti.⁸⁴

Alaş Partisi önüne iki hedef koydu. Birincisi Rusya Federasyonu üyesi olan Kazak otonomisi, bütün Kazakların yaşadığı yere hakim olacaktı. İkincisi ise diğer federasyon üyeleri ile aynı hukuka sahip olacak, eksiklik gördüğü zaman Kazaklar kendi başına bağımsız ülke olarak ayrılabilirdi.

Kongre'nin gündemindeki 10 madde üzerine aldığı kararlar daha sonra Alaş Partisinin programının ana hatlarını oluşturdu. Partinin projesi 21 Kasım 1917'de "Kazak" gazetesinde yayınlandı. En önemlileri şunlardı:

1. Devlet sistemi. Rusya demokratik federal bir devlet olmalıdır... Federal cumhuriyete giren her devlet, bağımsız bir devlet olarak, diğer devletlerde – federasyon üyeleriyle – yakın birlik içinde hareket eder...

2. Yerel özgürlük. Kazakların egemenliği, eyaletlerden oluşur, onlar tarafından kurulur ve Rusya Federal Cumhuriyetinin parçasıdır... "Alaş" Partisi adaletin destekleyicisidir, onun için fakirler yoldaştır, kan emiciler düşmandır.

3. Haklar. Rusya Cumhuriyetinde din, köken, cinsiyet ayrımı olmaksızın, herkes eşit haklara sahiptir.

Eşitlik, ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, kişisel dokunulmazlık, sendikal özgürlük vardır...

⁸³ Oraltay, 25

⁸⁴ Nurpeyisov, "Cetisulık Alaş Kayratkerleri" *Kazak Tarihi*, Almatı: 1996, 59-60

4. Din. Din devletten ayrılmıştır. Bütün dinler hak bakımından eşittir. Kazakların kendi müftülükleri olmalıdır.

5. İktidar ve Mahkeme. İktidar ve mahkeme, her halkın özelliklerine göre oluşturulmalıdır. Bir bey ve hakim, yerel halkın dilini bilmelidir. Kazakların çoğunlukta olduğu bölgelerde, mahkemenin dili Kazak dilidir.

6. Hakların müdafaası. Hakların müdafaası için ordu olmalıdır. Kazaklar askerlik hizmetlerini süvari birliklerinde yaparlar.

7. Vergi. Vergilerin toplanması, mülklerin durumuna ve zenginliğine göre yapılır: Zenginler daha fazla öder, fakirler daha az öder.

8. İşçiler. İşçiler yasa tarafından korunmalıdır... Alaş Partisi bu konuda Sosyal Demokrat Menşevik Grubu'nun programını destekler.

9. Bilimin gelişmesi ve halkın eğitimi. Eğitim, kitlelerin malı olmalıdır. Bütün eğitim kurumlarında öğrenim parasızdır. İlkokulda öğrenim anadilinde yapılmalıdır. Kazakların kendi anadillerinde ortaokulları ve üniversiteleri olmalıdır.

10. Toprak sorunu. Kurucu Meclis'te toprak kanununu gerçekleştirirken, yasanın temeline öncelikle yerli halkın toprak sahipliği konmalıdır. Kazak nüfusa toprak sağlamadan önce, Kazak topraklarına taşınan köylüler durdurulmalıdır; önceden Göçmen Toprak Fonu'na alınmış, yerleşmemiş olan bölgeler Kazaklara geri verilmelidir.

Fakat, özerklik meselesiyle ilgili yazılar Kazak gazetesinde kurultaydan önce yayınlanmaya başladı.

"Kazaklar özerk olacak mı, olmayacak mı? Özerk olursa nasıl bir özerklik olmalı? Öncelikle ülke özerkliği mi, eyalet özerkliği mi olmalı? Eyalet özerkliği olursa toprağa göre mi, halka göre mi olacak?"⁸⁵

"Alaş Partisi'nin Torğay eyalet komitesi teşkil edildi. Orenburg şehrinde oturan 10 Kazak, 4 ilden 4 Kazak, toplam 14 kişi seçildi. Komite başkanı Alihan Bökeyhanov, yardımcısı olarak Ahmet Baytursinov, sekreteri olarak Miryakup Dulatov seçildi"⁸⁶

⁸⁵ "Tağı Jalpı Qazaq Siyezi", Qazaq, sayı:234 (1917)

⁸⁶ "Alaş Partiyasi", Qazaq, sayı:250 (1917)

Özerklik ve siyasi parti faaliyetleri Türkistan, İdil-Ural, Don Kozaklarının ülkesi, Sibiryada da gerçekleşiyordu.

Fakat, özerklik konusunda üç seçenek vardı:

- Kazaklar tek başlarına özerklik ilan etmek,
- Sibiryaya özerkliğine katılmak,
- Türkistan'la birlikte özerk olmak.

Kazakların tek başlarına özerklik ilan ederlerse büyük bir meseleyle karşılaşarlardı. Oral, Torğay, Akmola ve Semey oblastlarının nüfusu etnik olarak karışıktı. Bu oblastlarda Slav nüfusunun oranı da çoktu. Kazakistan'daki Slavlarla etnik esasa dayalı bir özerklik kurmak mümkün değildi. Ancak, toprak esasına göre bir özerklik kurulabilirdi.

"Bizim kazak halkı cahil, körken, iş yapacak kişilere muhtaç durumdayken Türkistan halkının cahilliği ve becerikli kişi eksikliği bizden on kat daha fazla. Kazaklar Türkistan'la birlikte özerk olursa, özerlik arabasına deveyle eşeği aynı anda koşmuş olur. Bu arabaya binip biz nereye gidebiliriz?"⁸⁷

diye Türkistan özerkliğine katılmaya Bökeyhanov karşı çıkmıştır.

Bökeyhanov, Kazakların Sibiryaya özerkliğiyle birleşmesi taraftarıydı. Sibiryaya özerkliği, Rusya'daki diğer halklarla hemen hemen aynı seviyede, büyük ve güçlü bir idare olacaktır. Açılacak Duma'da etkin olabilecek haldeydi. İç Rusya ile ticari ilişkileri vardı. Bundan dolayı Bökeyhanov'a göre Sibiryaya özerkliğine katılmanın Kazaklar için daha yararlı olacaktır.

Alaş partisi artık iyice teşkilatlanmaya başlayıp, gücünü arttırırken 25 Ekim (yeni takvime göre 7 Kasım)'da Bolşevikler Rusya iktidarını ele geçirdi. Bu olay sadece Kazakları için değil bütün Rusya halkını derinden etkiledi. Geçici hükümetle iyi ilişkiler içinde olan Kazak gazetesi aydınları, izlediği siyasette hızlı ve köklü değişikliklere yapmalıydı.

18 Ocak'ta Bolşevikler Orenburg'u aldılar. Bolşevikler Orenburg'daki

⁸⁷ Qır Balası, "Jalrı Sibir Siyezi", Qazaq, sayı:251 (1917)

matbaalara el koydular. Baytursinov, Bökeyhanov ve Dulatov gibi Kazak aydınlarından bir çoğu Semey'e kaçtılar. 17 Ocak 1918 tarihinde çıkan 260.sayısından sonra uzun bir süre gazete yayınlanmadı. Fakat 20 Haziran 1918 tarihinde Orenburg şehri Kozak kumandanı Ataman Dutov tarafından Bolşeviklerden alındı. Kazak gazetesi de tekrar yayın hayatına döndü. Kazak gazetesi bu zor günlerde yayınlanmaya devam etti. Şu şekildeki yazılar gazetede yer aldı:

"Düşmanın kim? Düşmanın Bolşevikler. Bolşeviklerin kökü kurumadan Rusya memleketinde düzen yok. Düzen olmasa başını kaldırıp, sesini çıkaramazsın"⁸⁸

"Kimin bileği güçlü ise o ülke olur. Kim güçlü ise istediğini yapar. Güç nedir? Güç askerdir. Bu zamanda ordusu olmayan ülke, ülke değildir. Ancak kul olur."⁸⁹ Fakat 16 Eylül 1918 yılında yayınlanan 265.sayı, Kazak gazetesinin son sayısı oldu.

Sonuç olarak, Alaş Partisi, Kazakistan'da 19.yüzyılın sonu – 20.yüzyılın başında ortaya çıkan sosyo-ekonomik, siyasi ve manevi-kültürel değişimlerin sonucunda kuruldu. Partinin aslında iki hedefi vardı. Birinci hedefi, Kazak halkının sömürgecilikten kurtarılması, ikinci ise Kazak halkının medeni dünya toplumuna katılımının sağlanmasıydı. Parti, sömürge halindeki Kazakistan'ı burjuva-kapitalist ilişkilere evrimsel yolla-reformlar yoluyla – adapte etmeyi amaçladı. Bu nedenle 1917'deki Ekim Devrimi'nin fikirlerini ve sloganlarını reddetti ve iç savaş yıllarında antisovyet ve antibolşevik güçlerin müttefiki oldu. Bu muhalefette Alaş Partisi ve Alaş Ordası hükümeti yenilgiye uğradı. Alaş hareketinin siyasi figürleri siyaset arenasını 1920'lerde terk ettikten sonra, Kazakistan'da kültür, bilim ve ekonominin gelişimine değerli katkılar yaptılar. Sovyet iktidarı tarafından tekrar ilan edilen aflara rağmen (1919, 1920), hareketin faal üyeleri, 1920'lerin sonu ve 1930'larda Bolşeviklerin sözde milliyetçiler ve halk düşmanları ile mücadele sürecinde baskılara maruz kaldılar.

⁸⁸ "Attan Alaş Azamatı!", Qazaq, sayı: 261 (1918)

⁸⁹ Miryakup Dulatov, Qazaq, sayı: 264 (1918)

SONUÇ

Bu çalışmada, Kazak basınının gelişimine büyük katkıda bulunan ve XX. Yüzyılın başlarında Kazakistan'ın en etkili gazetelerinden olarak 1913-1918 yılları arasında yayımlanmış Kazak gazetesi araştırılmıştır.

XX. yüzyılın başında Kazak toprakları altı vilayetten oluşuyordu: Türkistan Genel Valiliğine Sirderya ile Yedisu Vilayetleri, Bozkır Genel Valiliğine Akmola, Torgay, Ural ve Semey Vilayetleri bağlıydı. Fakat, İç (Bökey) Orda'nın toprakları Astrahan Valiliğine, Mangışlak ise Hazar ötesi Eyaleti'ne dahildi. XIX yüzyılın sonunda Çarlık Hükümetin toprak politikası uygulanmaya başladı. Kazakistan'ın elverişli toprakları gasp edilerek, çorak ve kurak arazilere Kazaklar zorla göç ettirildi. Gasp edilen araziler Çarlık subayları, Kazak askerleri ve Slav kökenli köylülere verildi. Genelde Rus ve Ukraynalı göçmenler Akmola, Yedisu ve Torgay Vilayetlerine yerleştirildi. 1890-1910 yılları arasında 2 milyona aşkın Slav kökenli göçmen Kazak topraklarına geldi. Hükümetin toprak siyasetine karşılık gösterenler cezalandırıldı. Rus Hükümetinin Slav kökenli göçmenlerini yerleştirerek sömürgeleştirme siyasetini yürütmesinden halkın memnuniyetsizliği toprak meselesini meydana getirdi.

Kazak basınının gerçek anlamda doğuşu 1905 Rus Devriminden sonra oldu. 1905 İhtilali Kazakların toplumsal ve siyasi hayatında önemli değişikliklere neden olmuş; siyasi partiler, kurultaylar, seçim ve özerklik gibi kavramlar meydana çıkmıştır. Bunun öncesinde de, özellikle XIX. Yüzyılın ikinci yarısındaki gelişmeler hem Kazakistan, hem de Kazak basını için yeni bir doğuş olmuştur. 1905-1907 yılları arasında süren hürriyet ortamında yeni kavramlar, yeni fikirler, görüşler ve aydın grupları ortaya çıkmıştır. Aydın gruplarının bir kısmı milliyetçi, bir kısmı ise sosyalist fikirleri savunmuştur. Yeni aydınların oluştuğu bu süreç beraberinde yeni yayınları da getirmiştir; Çarlık Hükümetin Ruslaştırma siyasetine, kültür emperyalizmine karşı koyma gayreti içinde olan Kazak aydınları topluma ulaşmak için gazete ve dergiler çıkarmaya başladılar. Kazak aydınları tarafından, "Serke" (Petersburg, 1905), "Kazak Gazeti" (Troysk, 1907) gibi gazeteler çıkarılmıştır. Fakat, bu gazetelerin yayın hayatları uzun sürmemiştir.

Kazak basınında "Aykap" dergisi de özel bir yere sahiptir. Dergi, 1911-1915 yılları arasında Troysk'ta yayınlandı. Aykap dergisi pantürkist bir yol izledi. Dergi, Kazakların çağdaşlaşmasını, göçebe hayatı bırakıp yerleşik hayata geçmesini savunuyordu. XX. yüzyılın başında yayınlanan gazetelerin özelliği sadece Kazakça değil, Tatarca, Özbekçe olarak çıkarılmasıydı. 1917 Şubat devriminden sonra Kazak basınında gazete ve dergiler sayısında artış görülmektedir. Fakat, Kazak basınında geniş, belirgin ve uzun süre boyunca çıkan gazete Kazak gazetesiydi.

1905 Devrimi sonrasında Kazakistan'da ortaya çıkan aydın grupları içinde, XX. yüzyılın etkili aydınlar grubunu oluşturan ve Alihan Bökeyhanov, Ahmet Baytursunov ve Miryakup Dulatov tarafından kurulmuş olanı dikkat çekiciydi. Liberal milliyetçi fikri savunan bu aydınlar grubu Alaş hareketi olarak adlandırıldı.

Alaş sözcüğü, başlıca iki anlama sahiptir; birincisi Kazakların Kazak adını almasından evvelki adıdır. İkinci olarak ise bütün Kazak boylarının savaşlarda ortak olarak kullandığı savaş narasıdır. Alaş hareketinin amacı, Kazak halkını modernleştirmektir.

Duma'nın açılmasıyla kazak aydınlarının siyasi faaliyetlere katılması siyasi akımları oluşturdu. Devriminden sonra toprak meselesinin çözülmesi için kazak aydınları çaba göstermeye başladılar. I. Dünya Savaşı sırasında Çarlık Rusya Kazak topraklarını savaş hammaddesi olarak kullandı. Bununla birlikte, savaş vergisi, yol vergileri gibi yeni vergiler ortaya çıktı. 1916 yılında Çarlık yönetimi tarafından Türkistanlıların askeri işçi olarak cephelere sevk edilme kararı alındı. Bu kararnameye tüm Türkistan çok büyük bir tepki gösterdi. Çeşitli bölgelerde isyanlar başladı. Fakat, ayaklanma çok şiddetli bir şekilde bastırıldı.

Bu zor dönemde, Kazak halkının beklentilerine, ihtiyaçlarına ve sorunlarına cevap ve çözüm bulabilecek içeriğe sahip olan gazeteye gereksinim vardı ve sonuçta, Kazak Gazetesi'nin doğuşu da bu zor şartların ortaya çıkardığı bir ihtiyaçtan kaynaklanmaktaydı.

Amaçları Kazak halkını modernleştirmek olan aydınlar tarafından 1913 yılında Orenburg şehrinde yayımlanmaya başlanan "Kazak" gazetesi, 1918 yılına kadar yayım hayatını sürdürmüştür.

Kazak gazetesinin kurucuları, Alaş Hareketi'nin de kurucu aydınları olan Ahmet Baytursunov, Alihan Bökeyhanov ve Miryakup Dulatov'du. Gazete, haftada bir kez, Cuma günleri çıkıyordu ve 2 Şubat 1913-16 Eylül 1918 tarihleri arasında toplam 265 sayısı yayımlandı. Editörlüğünü Baytursunov yapıyordu. Gazete, Sovyet kaynaklarında "milliyetçi, burjuva yayın" olarak nitelendirildi. Fakat, Kazak gazetesi o dönemin en etkili yayın organıydı. Gazetenin etkili olması yazar kadrosunun genişliği ve gücünden kaynaklanmaktaydı.

Kazak gazetesi, hem Kazak basınının gelişiminde, hem Kazak halkının siyasi hayatında etken bir rol oynamıştır. Gazete, XX. yüzyıl başında Kazak siyasi fikir hayatına değiştirici ve yön verici katkılarda bulunmuştur. Kazak gazetesinin etrafında toplanan aydınların amacı, Kazakların siyasi ve sosyal hayatını çağdaşlaştırmaktı.

Gazete, yayında olduğu dönem itibariyle de oldukça zor şartlarda yayın hayatını sürdürmüştür. Gazete, Çarlık Hükümetinin 1905-1907 yılları arasında hürriyet ortamından sonra baskı ve kısıtlamaya döndüğü bir dönemde yayımlanmıştır. Buna rağmen, Kazak toplumun o dönemdeki siyasi ve sosyal sorunlarını dile getirmiş ve çözüm önerileri sunmuştur.

O dönemde Kazak topraklarında gelişen olayları Kazak gazetesin üzerinden de takip etmek mümkün olmaktadır. Dolayısıyla, Kazak gazetesinin o dönemde hem Kazak basınına, hem Kazak halkına nasıl bir etki bıraktığı incelenebilmektedir.

Toprak meselesi, Kazak gazetesinin ilk sayılarından son sayılarına kadar yayınlanan başlıca konuydu. 1867-1868 kanunları, serfliğin ortadan kalkması ve Slav kökenli göçmenlerin Kazakistan'a gelmesi çok önemli bir toprak sorununu da

getirmiştir. Bu meseleye bir çözüm önerisi olarak Kazak halkının göçebelikten yerleşik düzene geçilmesi gerektiğini savunan yazılar gazetede yer almıştır.

1916 Ayaklanmasıyla ilgili yazılar da gazetede yer almıştır. Fakat, Kazak gazetesi, ayaklanmayı savunmamış; Cepheye asker göndererek Ruslarla aynı hakları kazanacağını inanmıştır. Kazak toplumunda 1916 ayaklanmasına bakış açıları farklıydı. Bazıları Çar'ın bu kararına sert tepki verdiler. Kazak gazetesinin etrafında toplanmış olan liberal demokratlar ise daha temkinli bir tutum takındılar. Liberal demokratlar cepheye adam gönderme işinin olumlu yönlerinin olduğunu söylediler. Savaşın sonra Ruslarla eşit haklar elde etme yolunu gördükleri için halkı ayaklanmamaya, buyruğa uymaya çağırdılar. Gazetede isyan etmeme konusunda halkı ikna etmek için yazılar devamlı yayınlanıyordu. 1917 yılında ayaklanma tamamen bastırıldı. 1916 ayaklanması, yalnız Kazak halkının değil, bütün Türkistan halkının hürriyeti için bir kanlı savaştı. Bu savaşın başarılı olmamasına rağmen Çarlığın devrilmesini hızlandırdı.

Kazak gazetesinde Kazakları geleneksel bir yapıdan daha modern bir sisteme geçmeye çağıran yazılar yer almış; yurttaki gelişen değişimler ve başlıca sorunlar tartışılmıştır. Kazak gazetesi, o dönemin çok önemli meselelerinde çözüm yollarını halka sunabilmiş ve halkı etkiyebilmiştir. Gazetede Hükümetin buyrukları, iç ve dış haberler, Devlet Duma'sında görülen işler, tarih, etnografya ve kültür meseleleri, ticaret, köy ekonomisi, hayvancılık, eğitim, dil meselesi, edebiyat eserleri, sağlık konuları, makaleler, resimler, mektuplar ve duyurular yer almıştır. Bundan dolayı, Kazak Gazetesi XX. yüzyılın en çok satan gazetesiydi.

1917 yılında Çarlık Hükümetinin yıkılışından sonra Kazak liberal hareketinin önderleri tarafından Alaş Partisi kuruldu. Kazak gazetesi de bu partinin yayın organı işlevini gördü. Parti mensupları fikirlerini bu gazete vasıtasıyla halka duyuruyordu. 1917 ihtilalinde sonra Alaş Partisi ve Kazak gazetesi, Kazak toplumunda en etkileyici güce sahip oldu. Kısa sürede olsa, bu parti öncülüğünde ilk Kazak özerk cumhuriyeti kuruldu. Cumhuriyet Alaş Özerk Cumhuriyeti olarak adlandırıldı.

Gazete, Çarlık Hükümetinin yanlış politikalarının doğurduğu sorunları da dile getirmiştir. Bununla birlikte, gazetede kadın hakları savunan, kadınları eğitime çağıran yazılar da yer almıştır. Hatta gazetede başlık para kaldırılmasını savunan görüşler de yer almıştır.

Fakat Bolşevik devriminden sonra Alaş Özerkliği pek fazla sürmemiş, 5 Haziran 1920 tarihinde Kazak Devrimci Komitesi tarafından bu özerklik ortadan kaldırılmıştır. Alaş hareketinin önderleri ise 1937-38 Stalin sürgününün kurbanları olmuştur.

Kazak gazetesi, Sovyet döneminde araştırılması yasaklı konulardan biriydi. O dönemde "milliyetçi, burjuva yayın" olarak nitelendirilmiştir

Sonuç olarak, XX. yüzyılın başında Kazakları yönlendiren en etkili güç Alaş hareketi ve Kazak gazetesi olmuştur. Bu iki gücün ortaya koyduğu değişim Kazak siyasi ve sosyal hayatını çağdaşlaştırmaktı. Konu ile ilgili çalışmalarda, Alaş hareketinin amacının Kazak halkını Çar yönetimine, sonra da Bolşevik Hükümetine karşı koymak ve Kazak halkını bağımsız kılmak olduğu iddia edilmektedir.

EKLER

**EK 1. KAZAK GAZETESİNDE YAYINLANMIŞ SİYASİ KONULARLA İLGİLİ
MAKALELER**

Yazar Adı	Makale Adı	Yıl	No
--	Patşalıq toyı (Çar kutlaması)	1913	1
--	işki xabarlar (İç haberler)	1913	1
--	işki xabarlar(İç haberler)	1913	2
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1913	3
--	28 fevral (28 Şubat)	1913	4
--	El qamınarı bir eki avız söz	1913	5
--	Musılman fraktsiyasınıii xatı (Müslüman Fraksiyonun mektubu)	1913	5
Asqarov	Jer izdeqen qazaqtar (Toprak arayan Kazaklar)	1913	5
--	Rossiyanın işki jayı İşki xabarlar (Rusya'nın iç durumuyla ilgili iç haberler)	1913 1913	6 7
A. B. [Bökeyxanov]	Vaqıtta jazğan qazaqiiqitine	1913	7
Qır balası [Bökeyxanov]	Qazaq (Kazak)	1913	8
--	Dumadağı partiyalar (Duma'daki partiler)	1913	8
M.D. [Dulatov]	Jer audaru (Göç)	1913	9
Dulatov M. ve Qır balası {Bökeyxanovl	Üşinşi дума hem qazaq (3.Duma hem Kazak)	1913	9
--	Orınbor xabarları (Orenburg haberleri)	1913	10
--	Jer meselesi (toprak meselesi)	1913	10
Qır balası [Bökeyxanov]	Kabinet jerindeqi qazaqtar	1913	10
Dulatov M. ve Qır balası	Üşinşi дума hem qazaq (3.Duma hem Kazak)	1913	10
Qır balası [Bökeyxanov]	Saylav (Seçim)	1913	12
Qır balası [Bökeyxanov]	Qazaqtan soldat ala ma? (Kazak'tan asker alırlar mı?)	1913	13
Qır balası [Bökeyxanov]	Saylav (Seçim)	1913	14
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	14
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1913	14
Qır balası [Bökeyxanov]	Saylav (Seçim)	1913	15
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1913	16

Qır balası [Bökeyxanov]	Saylav (Seçim)	1913	17
--	Bas qosu turasında	1913	18
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	19
Qır balası [Bökeyxanov]	Törtinşi дума hem qazaq (4.Duma hem Kazak)	1913	19
--	Köşpeli hem otırıqısı norma Göçebe hem yerleşik düzen	1913	20
Qır balası [Bökeyxanov]	Bas qosu turasında	1913	21
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	22
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1913	22
Qır balası [Bökeyxanov]	Duma hem qazaq (Duma hem Kazak)	1913	23
Qır balası [Bökeyxanov]	Bebel	1913	23
Qırbalası [Bökeyxanov]	Javap xat (Cevap mektubu)	1913	24
--	Şarua jayınan (Şura hakkında)	1913	24
Alixan Bökeyxan	Aşiq xat (Açık mektubu)	1913	24
--	Zemstvo	1913	25
Qır balası Böke xanov	Törtin i дума hem qazaq (4.Duma hem Kazak)	1913	25
Il asov, Raxmet	Jer a inan basqarmaqa xat	1913	26
--	Qala bolian eazaetar a ında	1913	27
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	28
Qır balası [Bökeyxanov]	Javap xat (Cevap mektubu)	1913	28
Qır balası [Bökeyxanov]	Javap xat (Cevap mektubu)	1913	29
--	Tilşiler sözi (Muhabir sözü)	1913	29
A. B. [Baytursinov]	Qazaq jerin alu turasındağı nizam	1913	29
M.D. [Dulatov]	Zemstvo ne nerse (Zemstvo nedir?)	1913	29
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1913	30
A. B. [Baytursinov]	Qazaq jerin alu turasındağı nizam	1913	30
M.D. [Dulatov]	Orınbor, sentyabr 14 (Orenburg, 14 Eylül)	1913	30
M.D. [Dulatov]	Zemstvo ne nerse (Zemstvo nedir?)	1913	31
M.D. [Dulatov]	Zemstvo ne nerse (Zemstvo nedir?)	1913	32
M.D. [Dulatov]	Zemstvo ne nerse(Zemstvo nedir?)	1913	34
--	Jer jaldav jayınan (toprak kirası	1913	34

	hakkında)		
--	Bas qосуға ruqsat berilmeyti	1913	35
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	35
M.D. [Dulatov]	Zemstvo ne nerse (Zemstvo nedir?)	1913	36
--	Orınbor 31 oktyabr'(Orenburg, 31 Ekim)	1913	36
Qır balası [Bökeyxanov]	Javap xat (Cevap mektubu)	1913	36
Qır balası [Bökeyxanov]	Aynalma	1913	37
Seydalin, J.	Bas qосу (Birleşmek)	1913	37
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	38
Seydalin, J.	Bas qосу(Birleşmek)	1913	38
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1913	38
Erejep ulı Abdulkerim	Jerin aldırğan gazaqtardırı jauabı	1913	38
Seydalin, J.	Bas qосу (Birleşmek)	1913	39
Qır balası [Bökeyxanov]	Aynalma	1913	39
M.D. [Dulatov]	Zemstvo hem gazaq (Zemstvo hem Kazak)	1913	39
Qır balası [Bökeyxanov]	Susağannırı tüsine su kiredi (Susayan düşünde su görür)	1913	40
Qazaqtın bir balası	Bas qосу turasınan	1913	42
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	42
M. D. [Dulatov]	Bas qосу turalı	1913	43
R.M. [Mersekov,	Patşalıq (Çarlık)	1913	44
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	47
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	72
-- ,	Bayandama	1914	80-
-- ,...	Orıs qazaq avıldarı (Rus Kazak köyleri)	1914	45
A. B. [Baytursinov]	Andaspağan mesele turasında	1914	48
Jantalin Axmat	Gosudarstvenniy dumada (Duma'da)	1914	48
Qır balası [Bökeyxanov]	Aşiq xat(Açık mektubu)	1914	49
Qır balası [Bökeyxanov]	Ministler özgerilüi (Başkanların değıştirilmesi)	1914	49
--	Gosudarstvenniy дума manında	1914	50
A. B. [Ba_ytursinovj	Gubernator özgerilüi	1914	50
M.D. [Dulatov]	Üşinşi iyun zakonu hem gazaq 3 Haziran Yasası hem Kazak	1914	51

K.B.	Jauap xat (Cevap mektubu)	1914	51
Qır balası [Bökeyxanov]	Eki s'ez.İşki xabarlar (2. Kurultay. İç haberler).	1914	52
--	Qazaq hem jer meselesi (Kazak hem Toprak meselesi)	1914	54
Qır balası [Bökeyxanov]	Javap xat(Cevap mektubu)	1914	55
--	Xattardan.işki xabarlar (İç haberler)	1914	57
M.D. [Dulatov]	Musılman isteri xaqında.Peterburg kenesi (Müslüman çalışmaları hakkında. Peterburg keneşi)	1914	58
M.D. [Dulatov]	Qazaqtan soldat alına ma? (Kazak'tan asker alınır mı?)	1914	60
--	Byudjet kenesi (Bütçe keneşi)	1914	60
--	Oral qazaqtarınıti tileği (Oral Kazaklarının dileği)	1914	63
--	Peterburgte Musılman kenesi (Peterburg'te Müslüman keneşi)	1914	65
M.D. [Dulatov]	Orınbor iyun 15(Orenburg 15 Haziran)	1914	66
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1914	66
--	Peterbugte Musılman keresi. (Peterburg'te Müslüman keneşi)	1914	67
Rom [Mersekov,	Jer rriselesi (Toprak meselesi)	1914	67
--	Musılman siyezi.İşki xabarlar (Müslümanlar kurultayı. İç haberler)	1914	68
Süleymenov, K.	İşki ordalıqtan vaqıtşa kazınağa jer alını	1914	68
Jantalin A.	Jer munı	1914	69
Alixan [Bökeyxanov]	Musılman siyezi (Müslümanlar kurultayı)	1914	69
Alixan [Bökeyxanov]	Musılman siyezi(Müslümanlar kurultayı)	1914	70
M.D. [Dulatov]	Qazaq aqşası (Kazak parası)	1914	70
Alixan [Bökeyxanov]	Musılman siyezi (Müslümanlar kurultayı)	1914	72
--	Soğıs hem дума(Savaş hem Duma)	1914	73
Qır balası [Bökeyxanov]	Jan Jores	1914	74
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1914	75
--	Rossiyadağı uyımşıldıq	1914	79

Boltan	Jer jaldav (Toprak kirası)	1914	81
Alixan [Bökeyxanov]	Musılman siyezi (Müslümanlar kurultayı)	1914	85
Alixan [Bökeyxanov]	Musılman siyezi (Müslümanlar kurultayı)	1914	86
Alixan [Bökeyxanov]	Musılman siyezi(Müslümanlar kurultayı)	1914	87
Alixan [Bökeyxanov]	Musılman siyezi (Müslümanlar kurultayı)	1914	88
Alixan [Bökeyxanov]	Musılman siyezi (Müslümanlar kurultayı)	1914	89
Alixan [Bökeyxanov]	Musılman siyezi (Müslümanlar kurultayı)	1914	90
--	Bul qalay? Bu nasıl?	1914	91
Alixan [Bökeyxanov]	On tört toğız bolam ma?	1914	91
--	Musılman siyezi (Müslümanlar kurultayı)	1914	92
--	Iski xabarlar (İç haberler)	1915	97
--	23 yanvar'(23.Ocak)	1915	98
--	Şimkent.Tilşilerden (Çimkent muhabirlerden)	1916	99
Qır balası [Bökeyxanov]	30 yanvar (30 Ocak)	1915	100
Alixan [Bökeyxanov]	Eki jol(İki yol)	1915	100
Alixan [Bökeyxanov]	Eki jol (İki yol)	1915	101
--	Ğ.duma (Duma)	1915	101
--	Ğ.duma(Duma)	1915	102
--	Ğ.duma (Duma)	1915	103
--	Ğ.duma (Duma)	1915	104
Mediyar [Dulatov]	Guryev uezin jazu (Guriyev ilçesi)	1915	104
--	18 fevral(18 Şubat)	1915	105
Janalin Musa	Qala boludan qaytu (Şehirden vazgeçme)	1915	107
Tileulin J.	Ultşıl jigit	1915	108
Esbolov M.	Jer turalı (Toprak hakkında)	1915	114
Qır balası [Bökeyxanov]	Zemskiy qazaq aqşası (Zemskiy Kazak parası)	1915	120
Janibekov Januzaq	Kars musulmandarı (Kars Müslümanları)	1915	128
Madiyar [Dulatov]	Saylav sayasatı (Seçim siyaseti)	1915	136
Mediyar [Dulatov]	Bel xuda	1915	137
Kişkentay	Partiya isi. İşki xabarlar (Parti Faaliyeti. İç haberleri)	1915	139
--	Ğ.duma (Duma)	1915	143

B. S.	Oraq elinin jeri	1915	143
S. [Seyfulin Seken]	işki xabarlar (İç haberler)	1915	146
Qır balası [Bökeyxanov]	Başqurt jeri (Başqurt toprağı)	1915	147
S. [Bökeyxanov]	Berikqara	1915	147
--	Ğ.dumada (Duma'da)	1915	148
--	Ğ.duma targaul	1915	149
--	Qazaqtan soldat alu (Kazak'tan asker almak)	1915	153
--	Qazaqtan soldat alu meselesinde noğay gazetteriniil pikiri (Kazak'tan asker alma meselesi hakkında Noğay gazetelerinin fikirleri)	1915	154
--	Qazaqtan soldat alu turalı (Kazak'tan asker alma hakkında)	1915	154
--	İşki sayasat jayı (İç siyaseti hakkında)	1915	162
--	Pereselen mekemesiniiii steması	1915	162
--	Ğ.duma aşılı Duma açılışı	1916	169,
M.D. [Dulatov]	Ğ. Duma hem soldattıq meslesi (Duma hem Asker meselesi)	1916	168
M.D. [Dulatov]	Ğ.duma (Duma)	1916	170
--	Soldat alar ma?Petrograd xatı I. (Asker alırlar mı? Petrograd mektubu)	1916	171
--	Tağı ne isteuge?Petrograd xatı III. (Daha ne yapalım? Petrograd mektubu)	1916	173
Qır balası, Axmet,	Qazaqqa aşıq xat (mal esebi turalı) (Kazakka açık mektubu)	1916	174
Mersekov R.	(Petrogradtan) Rayımjan xatı (Petrograd'dan mektup)	1916	175
--	Xamid efendi Maxmudov (Hamid efendi Mahmudov)	1916	176
Sungar	Qargaralı uezindeki (Karkaralı Uezindeki)	1916	177
--	Oral gazaqtarınıii ilgeri bası (Oral kazaklarının ilerlemesi)	1916	177
--	Asker alsa(Asker alsalar)	1916	177
Qır balası [Bökeyxanov]	Qazaq askerge alınu meselesi (Askerlik meselesi)	1916	178
--	Ğ.dumanın 10 ili' (Duma'nın 10 ili)	1916	179
--	Qaysısı paydalı (Hangisi faydalı)	1916	179

Sunqar	Askerlik meselesi (Askerlik meselesi)	1916	179
--	Orınbor xabarı (Orenburg haberleri)	1916	180
Qır balası [Bökeyxanov]	Astraxan gazağının jeri (Astrahan Kazak'ının toprağı)	1916	180
--	Musılman fraksiyası qasındağı buro (Müslüman Fraksiyonun bürosu)	1916	181
Sağırşa	Qostanay uezineli (Kustanay ili)	1916	181
Qır balası [Bgkeyxanov]	Ğ.duma (Duma)	1916	182
Qır balası [Bökeyxanov]	Zapros (Talep)	1916	183
Qır balası [Bökeyxanov]	Jauap xat (Cevap Mektubu)	1916	184
Alixan [Bökeyxanov]	Petrograd xatı 1-VIII. (Petrograd mektubu 1-VIII)	1916	185
Alixan [Bökeyxanov]	Petrograd xatı 1-V111. (Petrograd mektubu 1-VIII)	1916	186
--	Soğıs maydanında qazaq jumıskerleri (Savaştaki Kazak işçiler)	1916	186
Alixan [Bökeyxanov]	Petrograd xatı II. (Petrograd mektubu II)	1916	186
Alixan [Bökeyxanov]	Petrograd xatı 1-VIII. (Petrograd mektubu 1-VIII)	1916	188
Alixan [Bökeyxanov]	Petrograd xatı I-V111. (Petrograd mektubu 1-VIII)	1916	188
--	Jer satu (Toprak satmak)	1916	188
Naizin, Ömirali	Jerge talasu (Toprak kavgası)	1916	188
--	Orınbor, 8 iyul' (Orenburg, 8 Temmuz)	1916	188
--	Orınbor, iyul' 15 (Orenburg, 15 Temmuz)	1916	189
[Qaraşev, Ö. İbrahimov]	Astraxan jeri (Astrahan Toprağı)	1916	189
A.Axmetov, S.Mendeşev	Bökeylik keregi	1916	190
--	Orınbor, iyul' 22 (Orenburg, 22 Temmuz)	1916	190
--	Gazetterdefi (Gazetelerdeki)	1916	190
Alixan [Bökeyxanov]	Petrograd xatı 1-VIII. (Petrograd mektubu 1-VIII)	1916	191
Omer uğılı Velixan	Aqtöbe uezi. Tilşilerden (Aktöbe ili)	1916	191
--	Deputattar xatı (mebuslar mektubu)	1916	191

Qır balası [Bökeyxanov]	Bökeylik gazağı (Bökeylik Kazağı)	1916	191
Qarabalıq balası	Qostanay uezı.Tılşilerden(Kostanay uezı)	1916	192
Axmet,Alixan,Miryaqub	Alaşın azamattarına (Alaş vatandaşlarına)	1916	192
Axmet,Alixan,Miryaqub	Qazaq jurtına (Kazak yurduna)	1916	192
--	Temir jol qızmetinde qazaq jigitter (Demiryol işinde Kazak erkekleri)	1916	192
--	Jumısker alu jayınan. (İşçi almayla ilgili)	1916	192
--	7 avgust keriesinin kaulısı	1916	193
--	Atbasar uezı.Tılşilerden (Atbasar uezı)	1916	193
--	Atbasar uezı. Tılşilerden(Atbasar uezı)	1916	193
--	Semey.İşki xabarlar (Semey. İç haberler)	1916	194
--	Tılşilerdef-1.Qızıljar uezı	1916	194
--	Eldi elirtüşiler	1916	195
--	Jarlı jumıskerlerge kiim qazınadaı berilüi	1916	196
Alixan [Bökeyxanov]	Petrograd xatı (Petrograd mektubu)	1916	197
--	Orınbor, 16 sentyabr' Orenburg, 16 Eylül	1916	197
Mediyar [Dulatov]	Bizding el (Bizim yurt)	1916	198
--	Aşiq xat. Amankarağay eline Açık mektup. Amankarağay iline	1916	199
--	Orınbor, 8 oktyabr' Orenburg, 8.Ekim	1916	200
--	Aziz Bolatov mın başı Aziz Bolatov bin başı	1916	200
Bayulı	İşki orda İç Orda	1916	201
Alixan [Bökeyxanov]	Esep (Hesap)	1916	201
--	Orınbor, 15 oktyabr' Orenburg, 15.Ekim	1916	201
Baydeuletov Amanşa	Jumışılar jayınan İşçiler hakkında	1916	202
--	İslam dinine qaytu İslam dinine dönüş	1916	202
Seyitov Rismuxamet	Temir uezı Demir uezı	1916	202
Naymanqojaulı İsmail	Jetisu	1916	202
--	Orınbor, 31 oktyabr	1916	203

	Orenburg, 31 Ekim		
Alixan [Bökeyxanov]	Meskeu xatı I. Moskova mektubu I.	1916	203
Alixan [Bökeyxanov]	Petrograd xatı 1-VIII.	1916	205
--	Torğay oblısı Irğız hem Torğay uezderiniri bas xakiminiii buyrıǵı	1916	207
--	Qostanaydan 32-43 jas arındaǵılar maydanǵa qara jumısqa Kostanay'dan 32-43 yaştakiler cepheye	1916	209
Basıǵarin J. Ve Narımbaev A.	Turkestanskiy polojenieni özgertu tOralı keries Türkistandaki durum deǵışimiyle ilgili keneş	1916	210
Nurmanǵaliev Ş. ve	Torğay uezi.ışki xabarlar (Torğay ili. İç haberler)	1916	211
--	Jumıssılar jayınan (İşçiler hakkında)	1916	211
--	Soǵısta ölgen qazaq (Şehit olan kazak)	1917	212
--	Torğay oblısında voennoe polojenie (Torğay bölgesinde askeri durum)	1917	212
--	Jumıssılar qamı (İşçiler durumu)	1917	213
--	Basqarmaǵa xat (Yönetime mektup)	1917	213
--	Voennoe polojenie(Askeri durum)	1917	214
Bayulı.Tilşilerden	İşki orda İç Orda	1917	214
--	Qala bolǵan qazaqtari soldat alar ma Şehir kazaklar askerliǵe alınır mı?	1917	217
--	Doklad (Rapor)	1917	219
--	Ğ.duma hem ükimet (Duma hem Hükümet)	1917	220 _
Alixan,Mırzaǵazı,Tel,Mu	Doklad(Rapor)	1917	220
--	Jumıssılar jayınan (İşçiler durumundan)	1917	220
--	Jumıssılar jayınan (İşçiler durumundan)	1917	221
Mırzaǵazı [Esbolulij			
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1917	221
--	Zor özgeris (Deǵişim)	1917	221
--	Siyez jasau (Kurultay)	1917	221

--	Jumışşılar jayınan (İşçiler durumu)	1917	222
--	Nikolaydırı taqtan tüsu tarixı	1917	222
--	Sırtqı xabarlar (Dış haberler)	1917	222
--	Torğayskiy oblastnoy komitetill xisabnaması (Torğay Bölgesinin komitesinin hesabı)	1917	222
--	Bostandıq meyramı (Özgürlük bayramı)	1917	222
--	Işki xabarlar (İç haberler)	1917	222
	Quttıqtau telegramdar hem komitetter aşılı (Kutlama telegraflar hem komitelerin açılışı)	1917	223
--	Rettenü kerek (Düzen lazım)	1917	223
	Jumışşılar jayınan (İşçiler hakkında)	1917	224
Jangirov Ğazi	Sayasi sabazdarga jerdem	1917	224
Janqadamov Bijanğali	Jolsız eure qılmandar	1917	224
--	Jigitter cıalrı (Erkekler)	1917	224
--	Jumışşılar jayınan (İşçiler hakkında)	1917	225
Alimbekov İman	Qazaq xalqınırı turıǵış siyezi	1917	225
--	Işki xabarlar (İç haberler)	1917	225
Alixan, Mustafa [Orazaev], Miryaqub	--	1917	225
	El erki özinde	1917	226
--	Attı qazaq qaulısı	1917	226
Mediyar [Dulatovj]	Qazaq siyezi (Kazak kurultayı)	1917	226
--	Jumışşılar tOralı telegramma (İşçiler hakkında telgraf)	1917	227
--	Tüsinip jetpegendik	1917	227
--	Qazaq siyezi hem xalıqqa zalaldı	1917	227
--	Jer turasındaǵı telegramma (Toprak hakkında telgraf)	1917	227
Qır balası [Bökeyxanovj]	Jer komiteti(Toprak komitesi)	1917	227
--	Tınşılar	1917	227
--	Aǵaş işindegi jerlerdi paydalanu	1917	228
--	Jumışşılardı qaytaru.İşki xabarlar (İşçiler iadesi. İç haberler)	1917	228
--	Jerdi qalay bölü (Toprak nasıl bölünür)	1917	228
--	Jana ükimettii jillistan hem	1917	228

	soyuzdarı tOralı qaulısı		
--	Jalpı musulman siyezine ketken qazaq uekilderi (Müslüman kurultayına katılan Kazak vekiller)	1917	228
--	Qostanay uezinefi.Tilşilerden (Kustanay ili)	1917	228
--	Uaqıtşa ükimetten (Geçici Hükümet)	1917	228
--	Uaqıtşa ükimetten(Geçici Hükümet)	1917	229
Muxametalı ulı Reşit	Tom gubernası Qulındı dalasındağı qazaqarda bolğan jana saylau	1917	229
Qır balası [Bökeyxanovj	Saylau xuquqı (Seçim hakkı)	1917	229
--	Bizdin qazaqta bostandıq saylauı. Tilşilerden (Bizim Kazaklara Seçim Özgürlüğü)	1917	229
Jumataev Alimbek	Almatıda bolğan jetisu qazaqtarınırı siyezi jasağan kaulılar (Almatı'daki Yedisu Kazaklarının kurultayı)	1917	229
Dulatov M.	Ombı.İşki xabarlar (Omsk. İç haberler)	1917	229
Sebek ulı Azanbay	Maydannaii xat.İşki xabarlar (Meydandan mektup. İç haberler)	1917	229
--	Qazirgi küy (Şimdiki durum)	1917	229
Qaymeke ulı Niğmetolla	Maydannari xatışki xabarlar (Meydandan haberler)	1917	229
B.A.	Pavlodar.Tilşilerden (Pavlodar)	1917	229
--	Köflilsiz küy	1917	230
Eldes [Esbolovl	Maydannaii xat (Meydandan mektup)	1917	230
Qır balası [Bökeyxanovj	Komitet saylauı(Komite seçimi)	1917	230
Aybasov Birmuxamet	Aqmo[a oblısınıii qazaq siyezi (Akmola bölgesinin Kazaklar kurultayı)	1917	230
Axmetjanov X.	Oral oblısınıii siyezi (Oral Bölgesinin Kurultayı)	1917	230
M.D. [Dulatovi	Jüzi qaralar	1917	230
--	Jer komitetiti jasau kerek (Toprak Komitesi lazım)	1917	231
Bekjanov X.	Ombı.Tilşilerden (Omsk)	1917	231
--	Jer komitetteriniri polojeniesi	1917	231

	(Toprak komitesinin durumu)		
--	Barşa jumışşılar qaytadı (Tüm işçilerin dönüşü)	1917	231
Sebek ulı Azanbay	Aqmola hem Semey oblısı qazaqtarına (Akmola hem Semey bölge Kazaklarına)	1917	232
--	25 iyun jarlığı teksiriletin bolıptı(25 Haziran Yasası kontrol ettirilecek)	1917	232
--	Jalpı qazaq siyezın quru tOralı (Genel Kazak Kurultayın düzenlemesi hakkında)	1917	232
Tileulin Jumaali	Jalpı musulman siyezi (Genel Müslüman Kurultayı)	1917	232
Muxtar	Ombı.Tilşilerden(Omsk)	1917	232
--	Ökilderimiz qayda?Tilşilerden	1917	232
--	Şura-i İslam (İslam Şurası)	1917	233
--	Jalpı qazaq siyezi Genel Kazak kurultayı	1917	233
--	Omer Qaraşev.İşki xabarlar Ömer Karaşev. İç haberler	1917	234
Qır balası [Bökeyxanov]	Alaştırı talaptı azamatına Alaş'ın azimli vatandaşlarına	1917	234
--	Qazaq xalqına (Esep alu taqırıptı) (Kazak halkına. Hesap verme hakkında)	1917	234
--	Aqmola siyezi.İşki xabarlar Akmola ili. İç haberler	1917	234
Mırzağazı [Esbolulı]	Jumışşılar jayınan doklad İşçilerle ilgili rapor	1917	234
--	Tağ] jalpı gazaq siyezi Genel Kazak kurultayı	1917	234
--	Zemstvo aşıladı.İşki xabarlar Zemstvo açıldı. İçki haberler	1917	234
Kozlov	İşki xabarlar İçki haberler	1917	235
--	Saylau türleri Seçim çeşitleri	1917	235
--	Komitet saylauları.İşki xabarlar Komite seçimleri. İç haberler	1917	235
--	Uçreditelnoe sobranie	1917	235
--	Dala oblistarına zernstva Kır bölgesine zemstvo.	1917	235
Qır balası [Bökeyxanov]	Qazaq deputattarı Kazak milletvekilleri	1917	235
Osmanov	Jumıstari gaytgan azamattar Cepheden dönen vatandaşlar	1917	236

--	Qazaq siyezi.İşki xabarlar Kazak kurultayı. İç haberler	1917	236
--	Musılman siyezi.İşki xabarlar Müslüman Kurultayı. İç haberler	1917	236
Qır balası [Bökeyxanov]	Zemstvo	1917	236
	Toğusov Kölbay.İşki xabarlar Toğusov Kölbay. İç haberler	1917	237
--	Saylaudın jasalu jağı Seçimin düzenlemesi	1917	237
--	Alibi Jangeldin.İşki xabarlar Alibi Jangeldin.İç haberler	1917	237
--	Jalpı qazaq siyezi.İşki xabarlar Genel Kazak Kurultayı. İç haberler	1917	237
Qır balası [Bökeyxanov]	[başmakale]	1917	237
Quljanov Nurğali	Aşiq xat Açık mektup	1917	237
Mediyar [Dulatov]	Qazaq siyeziKazak kurultayı	1917	238
--	Saylauğa kerekti esep Seçim için hesap	1917	238
--	Orınbor, 11 avoust Orenburg, 11 Ağustos	1917	239
--	Zemstvo saylauı Zemstvo Seçimi	1917	239
--	Ulittiq hem medeni avtonomiya.İşki xabarlar. Milli hem otonomiya. İç haberler	1917	240
Kenjin Ispandiyar	Jumışşılar jayınan İşçiler hakkında	1917	240
--	Memleket	1917	241
--	Kazak-oris hem qazaq Kazak-Rus hem Kazak	1917	242
--	Torgay oblısınırı gazagına Torğay bölgesinin Kazaklarına	1917	242
--	Şura-i İslam үшін aqşa Şura için para	1917	243
Miryaqub [Dulatov]	Aşiq xat Açık mektup	1917	243
--	Rossiya respublika boluı Rusya'nın Cumhuriyet olması	1917	243
--	İşki xabarlar. İç haberler	1917	243
--	Körgeñ bilgen bar ma? Gören bilen var mı?	1917	243
--	25 iyun'. İşki xabarlar 25. Haziran. İçki haberler	1917	244
Dosmuxamedov	Arız xat. Sikayet Mektubu	1917	244

--	Baspaxana zabastovkası işki xabarlar Matbaa protestosu. İç haberler	1917	244
Jaynagov	Almatı.İşki xabarlar Almatı.İç haberler	1917	244
Töreguloy Nezir	Aşiq xat Açık mektubu	1917	244
--	Alaş partiyası Alaş Partisi	1917	244
--	Buratana jumışşılar jayınan	1917	244
--	Sibir siyezi.İşki xabarlar Sibiryä kurultayı. İç haberler	1917	244
Mediyar [DulatoVI	Saylau jaqındadı Seçimler yaklaşıyor	1917	245
Mediyar [Dulatovj	Orınbor, oktyabr 21 Orenburg, 21 Ekim	1917	246
Demokrat	Komitetter Komiteler	1917	246
Kenje ulı Ispendiyar	Jixanşa xatına jauap	1917	246
Mediya'r [Dulatovl	Memleket xali Ülke hali	1917	248
: --	Askerlik meselesi hem qazaq (Eski ükimet qazaqtan nege soldat almağan) Askerlik meselesi hem Kazak	1917	248
--	Jumışşılar jayınan İşçiler hakkında	1917	248
Mediyar {Dulatovl	Orınbor, noyabr 8 Orenburg, 8 Kasım	1917	249
--	Alaş partiyası Alaş Partisi	1917	250
--	Ekinşi jalpı qazaq siyezi İkinci Genel Kazak Kurultayı	1917	250
Esbolov Mirzağazı	Adasqan jigitter Kayıp olan erkekler	1917	250
--	Alaş partiyasınıtı programmasınıii jobası Alaş Partisinin Projesi	1917	251
--	Qalay bolar?nasıl olur?	1917	251
--	Sırderya deputattarı.İşki Xabarlar Sırderya mebusları. İç haberler	1917	251
Qır balası IBökeyxanovj	Jalpı Sibir siyezi Genel Sibir Kurultayı	1917	251
--	Jalpı qazaq siyezi. İşki xabarlar Genel Kazak Kurultı. İç haberler	1917	252
--	El qorğau. Yurdu korumak	1917	252
Dulatov Miryaqub	Zemstvo jayı. Zemstvo	1917	252

	hakkında		
--	üş jüzdin kuları.	1917	252
--	Zemstvo isteri Zemstvo işleri	1917	252
--	Sibir siyezi.İşki xabarlar Sibirya kurultayı. İç haberler	1917	253
Qır balası [Bökeyxanov]	Jurt töreşi	1917	253
--	Alaş partiyası. Alaş Partisi	1917	253
--	Torgay uezdniy zemstvosı.Zemstvo	1917	253
--	Ult mejlisi. İşki xabarlar Milli Meclisi. İç haberler	1917	253
--	Süyeniş xabar	1917	253
--	Basgarmaga telegramma Yönetime telegraf	1917	253
Bolganbaev X.	Türkistan avtonomiyası.İşki xabarlar Türkistan otonomiyası.İç haberler	1917	254
--	Qızıljar uezi.Zemstvo isteri Kızıljar ili. Zemstvo işleri	1917	254
--	El soğısı İvan agay. Yurt savaşı. İvan	1917 1917	254 254
Demokrat			
Aqmola oblısınırı qazaq komiteti	Aşiq xat. Açık mektubu	1917	255
Mediyar [Dulatov]	Jalpi gazaq-qırğız siyezi Genel Kazak-Kırğız Kurultayı	1917	255
--	Aqmola oblısı.Tilşilerden Akmola Bölgesi. Muhabirlerden	1917	255
Çoqaev Mustafa	Sirderya oblısınırı qazağına Sirderya bölgesinin Kazaklarına	1917	255
Azerbaev	Siyezqe telegramma.İşki xabarlar Kurultayda telgraf. İç haberler	1917	255
Bökeyxanov A. ve	Sirderya gazagının siyezi Sirderya Kazaklarının Kurultayı	1917	255
--	Almatı.İşki xabarlar Almatı. İç haberler	1917	255
--	Ündeü.Tilşilerden	1917	255
--	Sibir avtonomiyası Sibirya Otonomiyası	1917	256
--	Türkistan avtonomiyası Türkistan Otonomiyası	1917	256
Alixan	Men Kadet partiyasınari nege şıgtım? Ben neden Kadet Partisinden	1917	256

	ayrıldım?		
--	Jalpi gazaq-qırgız siyezini kaulısı Genel Kazak Kırgız Kurultayı	1917	256
--	Qazaq bolşevikterİşki xabarlar Kazak Bolşevikler. İç haberler	1917	257
Bortan	Xogand siyezi hem gazag-gırgız Hokand kurultayı hem Kazak- Kırgız.	1917	257
--	Memleket negizi ne nerseler? Ülke aslında nedir?	1917	257
--	Alaş birliği Alaş Birliğı	1917	257
--	Tıgız jumistar	1917	257
--	Orınbor aqşası işki xabarlar Orenburg parası. İç haberler	1918	258
--	Orınbor, 1 yanuar' Orenburg, 1 Ocak	1918	258
--	Orınbor.İşki xabarlar Orenburg. İç haberler	1918	258
--	Ötken jil qazaqqa qalay boldı? Geçmiş yıl Kazaklar için nasıldı?	1918	258
--	'Mne kitap	1918	258
--	Orda gerbi (tanbası)	1918	258
Jelken [Aymaitov]	Jurt aldında jauapker.Tilşilerden Milliyet önünde sorumlu. Muhabirlerden	1918	258
Miryaqub [Dulatov]	Jar salu.	1918	259
--	İşki xabarlar. İç haberler	1918	259
Alman	Irgız.Tilşilerden. Irgız. Muhabirlerden	1918	259
--	Aqmola işki xabarlar Akmola. İç haberler	1918	259
--	Aqşa kayda? Para nerede?	1918	260
--	Qazaqtan şıqqan aramzalar. Gazetterden Kazak'tan çıkan hainlar. Gazetelerden	1918	260
--	Orınborişki xabarlar. Orenburg. İç haberler	1918	260
Alixan	Sayasi xal. Siyasi Durum.	1918	260
--	Torğay mekemelerini basqaru.İşki xabarlar	1918	261

	Torğay kurumlarını yönetmek. İç haberler		
--	El xabarları Yurt haberler	1918	261
Maylin Bimuxamet	Alaşordağa Alaşorda'ya	1918	262
--	Alaşorda xükümetini 5 iske kiriskeni turalı kelgen telegramma Alaşorda Hükümetinin girişimi hakkındaki telgraf	1918	262
J.J.	Attan alaş azamatı! Hadi Alaş Vatandaşı	1918	262
--	Başqurtstan xükümeti Başkurdistan Hükümeti	1918	262
Janibeqov J.	Alaş qurbanları Alaş Kurbanları	1918	262
--	Atilgan qazaq. İşki xabarlar Öldürülen Kazak. İç haberler	1918	263
--	Qazaq bolşevikter. işki xabarlar Kazak Bolşevikler. İç haberler	1918	263
Miryaqub [Dulatov]	Tağı qurban Daha bir kurban	1918	263
Mediyar [Dulatov]	Qurmetti oquşılar! Değerli okuyucular!	1918	263
--	Uritskiy atılı	1918	264
--	Xükümet kerlesi. İşki xabarlar Hükümet keneşi	1918	264
M.	Talaydın sırası aşıldı Çoğunun sırası öğrenildi	1918	264
--	Lenin atılı. İşki xabarlar Lenin. İç haberler	1918	264
--	Kölbay xatı. İşki xabarlar Kölbay mektubu. İç haberler	1918	264
Mediyar [Dulatov]	Qaytsek jurt bolamız Yurt olunuz!	1918	264
--	Rossiyadağı türük tatr qauımdarı Rusya'daki Türk Tatar Birlikleri	1918	265
Mediyar [Dulatov]	Alaşorda	1918	265
Qaşağan	Bolşevik emes eken Bolşevik değilmiş	1918	265
--	Alaş tilektes (Abdulla Rısalı xatı) Abdulla Rısalı mektubu	1918	265
Z. ve V.	İvanov Jazaxskiy	1918	265

**EK 2. KAZAK GAZETESİNDE YAYINLANMIŞ SOSYAL KONULARLA İLGİLİ
MAKALELER**

Yazar Adı	Makale Adı	Yıl	No
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	1
Şektibaev	Balkanda (Balkanlarda)	1913	2
--	Soğıs jayınan (Savaşla ilgili)	1913	2
--	İşki xabarlar (Dış haberler)	1913	3
--	Orınbor 17 fevral' (Orenburg 17 Şubat)	1913	3
--	Sogıs jayınan (Savaşla ilgili)	1913	3
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	3
--	Bitim xabarları	1913	4
--	Soğıs jayınan (Savaşla ilgili)	1913	4
--	Sırt patşalar jayınan (Dış Çarlar hakkında)	1913	5
--	Naurız (Nevruz)	1913	5
--	Qazaq arasında birinşi uaq qarız cemiyeti (Melkoe kreditnoe t-vo)	1913	5
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	5
--	Sogıs jayınan (Savaşla ilgili)	1913	6
	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	6
Benkoviç V.	Qazaq malının tuqımın asıldandıru xaqında	1913	6
--	Soğıs jayınan(Savaşla ilgili)	1913	7
M.D. [Dulatovj	Adrianopol	1913	7
--	Soğıs jayınan (Savaşla ilgili)	1913	8
Qır balası	Bökeylik qazağına şığatın zakun proekti Bökeyli Kazaklar için yeni yasa	1913	8
Benkoviç V.			
--	Sırtqı xabarlar(Dış haberler)	1913	11
Türük balası	Qazaqta müftilik meselesi (Müfti meselesi)	1913	11
K.B.	Mollalarğa (İmamlara)	1913	11
Qır balası [Bökeyxanov]	TürükAırgız,gazaq hem xanlar şejiresi Şahkerim Hodayberdiulı	1913	12
--	Qazaq keregi	1913	13
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	14
--	Sırtql xabarlar(Dış haberler)	1913	15
Tilşi	Koysarı bulağı	1913	15
Qır balası	Grigoriy Nikolaeviç Potanin	1913	15
--	Bitim bolıptı	1913	15
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	15
Dosmuxametov	Alaş ne söz? (Alaş nedir?)	1913	15

--	Baluan cızaq	1913	15
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	16
M.D. [Dulatovj	Xaziret sultan	1913	16
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	17
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	17
Naymanskiy	Jalayır eli (Jalayır aşireti)	1913	17
Mundi dala balası	Lepsi-Qapal	1913	17
Türük balası	Bökeylikterditi müftilikte qalır (Bökeylilerin müfti meselesi)	1913	17
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	19
Türük balası			
--	Tilşiler sözi (Muhabir sözü)	1913	19
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	20
--	Tilşiler sözi (Muhabir sözü)	1913	20
--	Tilşiler sözi	1913	22
--	Tilşiler sözi (Muhabir sözü)	1913	23
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	23
-	Qajı jolı (Haclık)	1913	23
--	Sırtql xabarlar (Dış haberle)	1913	24
--	Tilşiler sözi (Muhabir sözü)	1913	24
Seydalin Jihanşa	Azıp tozıp ketpeske ne amal bar	1913	24
--	Sırtql xabarlar(Dış haberler)	1913	25
--	Astıq narqı	1913	25
Arisulı	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	26
Qır balası	Balqan soğısı(Balkan şavaşı)	1913	26
J.A.[Janibekov A.]	Osmanlı türükteri (Osmanlı Türkleri)	1913	26
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	26
Benkoviç V.	Siir malı tugımın- asıldandıru turasında	1913	27
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	28
M.D. [Dulatov]	Balalarğa juqqanı (Çocuklara bulaşması)	1913	28
--	Sırtql xabarlar(Dış haberler)	1913	29
--	Tilşiler sözi (Muhabir sözü)	1913	29
--	Bazar narxı (Pazar)	1913	31
--	Balqan jayınan	1913	31
M.D. [Dulatov]	Sot isi (Mahkeme)	1913	31
--	Sırtql xabarlar(Dış haberler)	1913	32
--	Uaq qarız (Borç)	1913	32
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	33
A.	Egin equ(Tarım)	1913	33
M.D. [Dulatov]	Beylis isi	1913	33
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	34

Arisulı	Abaq Kerey (Hapishane)	1913	34
--	Sırtql xabarlar(Dış haberler)	1913	35
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1913	35
Qır balası	Jurt sını-er jigit	1913	37
	Sırtql xabarlar(Dış haberler)	1913	38
--	Müftilik (Müftilik)	1913	38
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	39
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	39
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1913	40
Qır balası	Un tıyu	1913	41
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1913	41
--	Sırtql xabarlar (Dış haberler)	1913	43
M.D. [Dulatov]	Şoğan Şingısulı Uelixan (1837-1865)	1914	73
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1914	74
--	Soğıs hem başka ister (Savaş hem başka işler)	1914	74
--	Soğıs (Savaş)	1914	74
--	Zakon jobası (Yasa projesi)	1914	75
Qaraş ulı Omar	Yusuf Suban balasına aşiq xat (Yusuf Suban çocuğuna mektup)	1914	75
--	24 avqust (24 Ağustos)	1914	75
--	İski xabarlar (İç haberler)	1914	76
M.D. [Dulatov]	şoğan Şingısulı Uelixan (1837-1865)	1914	76
M.D. [Dulatov]	şoğan Şingısulı Uelixan (1837-1865)	1914	77
--	İski xabarlar(İç haberler)	1914	77
--	İşki xabarlar(İç haberler)	1914	78
Axmet,Miryaqub,Qır balası	Alaşqa(Alaş'a)	1914	78
Qazaq injener	Temir jol hem Evropa soğısı (Demiryol hem Avrupa Savaşı)	1914	78
	İşki xabarlar(İç haberler)	1914	79
--	Soğıstiri qazırqi küyi(Savaş durumu)	1914	79
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1914	80
--	Zakon jobası (Yasa projesi)	1914	80
Qazaq injener	hem Evropa soğısı (Hem Avrupa Savaşı)	1914	81
Qurmanğali ulı	Soğısqa qazaq jerdemi(Savaş için Kazak yardımı)	1914	82
--	Jana Salıqtar (Yeni vergiler)	1914	82
--	Soğısqa qazaq kömeqi (Savaş için Kazak yardımı)	1914	83
--	Soğıs salıǵı(Savaş vergisi)	1914	84
--	İşki Ordalıq jeri (İç Orda toprağı)	1914	84
--	Rossiya Türkiya qastıǵınıfi bası	1914	84
--	Rossiya Türkiya qastıǵınıii bası	1914	85

--	Rossiya Türkiya qastıǵınıFi bası	1914	86
Qazaq injener	Angliya hem Germaniya tred-yuniondarı İngiltere hem Almaniya ticari Birliǵi	1914	87
--	Işki xabarlar (İç haberler)	1914	89
--	Işki xabarlar(İç haberler)	1914	90
Qazaq injener	Soǵıs kemeleri hem mina (Savaş gemileri hem bombalar)	1914	90
--	Işki xabarlar (İç haberler)	1914	91
--	Işki xabarlar(İç haberler)	1915	96
--	Iski xabarlar(İç haberler)	1915	97
--	Soǵıstın qazırqı jayı (Şavaş durumu)	1915	97
Qır balası	Altı ay soǵıs (Altı ay savaş)	1915	102
--	11 fevral' (11 Şubat)	1915	103
--	Zakon jobası (Yasa projesi)	1915	106
Qır balası	Nemis medenieti (Alman Kültürü)	1915	106
Qır balası	Igilik is	1915	107
Baytursinov A.	Jerdem komiteti (Yardım komitesi)	1915	107
--	Orınbor...(Orenburg)	1915	107
--	Zakon jobası(Yasa Projesi)	1915	108
--	Orınbor... (Orenburg)	1915	108
Alixan	Nikolay Lukıç Skolozubov	1915	109
--	Zakon jobası(Yasa projesi)	1915	110
--	Orınbor 9 mart(Orenburg 9 Mart)	1915	110
M.D. Pulatovj	Dav qumar (Kavgacı)	1915	112
A. A.	Uyım kerek (Uyum salamak lazım)	1915	113
Tınıştıqbaev	Maslodelnly artel	1915	113
Qazaq injener	Süngir qayıq	1915	114
--	Zakon jobası (Yasa projesi)	1915	115
--	Orınbor 31 mart(Orenburg 31 Mart)	1915	115
A. A.	Uyım kerek (Uyum salamak lazım)	1915	116
Petrogradtan bir qazaq	Bul kim? (Bu kim?)	1915	116
--	Zakon jobası (Yasa projesi)	1915	117
Bayseyit uǵlı	Soǵısqa gazaq kömegi(Savaş için Kazak yardımı)	1915	117
--	Zakon jobası (Yasa projesi)	1915	119
Küzembaev	Qalaǵa jaqın qazaqtar(Şehir yanındaki Kazaklar)	1915	119
Torǵay ulı	Şarua kenesi (Şura keneşi)	1915	119
Aysin Zakir	Şımkent galasına (Şımkent iline)	1915	120
Közi körgen	Şeveşek jayınan	1915	120
--	Zakon jobası (Yasa projesi)	1915	121
Qır balası	Jauap xat(Cevap mektubu)	1915	122

Qır balası	Jauap xat (Cevap mektubu)	1915	123
--	Zakon jobası(Yasa projesi)	1915	124
--	Orınbor, 5 may(Orenburg, 5 Mayıs)	1915	124
--	Orınbor...(Orenburg)	1915	125
=	Soğıs jayı (Savaş hakkında)	1915	126
--	Basgarmağa xattar (Yönetime mektuplar)	1915	126
--	Orınbor...(Orenburg)	1915	127
--	Orınbor... (Orenburg)	1915	128
Argabaev Sultan	Jana uaq garız seriktigi	1915	129
--	Orınbor...(Orenburg)	1915	130
Sunqar	Temirşi (Demirci)	1915	130
--	Qoy aydauskiy,uaq qarız seriktigi tilşi	1915	131
Sunqar	Aqşatau (Akşadağ)	1915	131
--	Qıtayda (Çin'de)	1915	131
--	Uyım qaurını jayınan	1915	132
--	Jenüğe senü (Kazanmaya inanmak)	1915	132
--	Germaniya hem Amerika(Almanya hem Amerika)	1915	133
--	Orınbor... (Orenburg)	1915	134
Sungar	Qargaralı oyazınan (Karkaralı ilinden)	1915	134
--	Rossiya hem Japoniya (Rusya hem Japonya)	1915	135
--	Müfti xaziret opat (Müfti)	1915	135
Tınıştıqbay ulı	May alatin seriktik	1915	137
--	Müftilik meselesi hem tatar matbuatı	1915	137
--	Kerekti ötinış (Dilekçe)	1915	138
--	Soğıs kerek jarağın dayarlau (Savaş silahlarını hazırlama)	1915	138
--	Maqta egu(Pamuk)	1915	139
A.B. [Baytursınovj	Eki qajı (İki ucu)	1915	139
--	Müftilik meselesi	1915	139
Süleymanulı	İşki orda qazağının sapı (İç Orda Kazakları)	1915	140
--	Potanin toyı qaqında (Potan'in kutlaması hakkında)	1915	141
Maylin Bimuxamet	Dambar elinin şaruası	1915	142
--	Uaq qarız seriktiginin ustavı	1915	143
--	Potrebitel dükeni aşılı (Tüketici dükânın açılışı)	1915	144
M.D. Inulatovj	Müfti saylau (Müfti seçimi)	1915	144
S.	Egin (Tarım)	1915	145
Qazaq ulı	Bes bolıs Bayjigit	1915	145
Aysin Zakir	Bağanalı	1915	146

Basıǵarin	Qamqorlar (Yardımcılar)	1915	146
Naymanqoja ulı S.	Tarbaǵatay jaylaytın qazaqtar (Tarbaǵatay kazakları)	1915	149
Barjaqsın Axmaet	G.N.Potanin janında (Potanin'in hakkında)	1915	150
M.D. [Dulatovj	Grigoriy Nikolaeviç Potanin	1915	150
Bolǵanbaev K.	Edebi borışımız (Edebi farızımız)	1915	150
--	Mınaydar Şorabayulı hem basqalarına	1915	151
Alixan	Grigoriy Nikolaeviç Potanin	1915	151
--	G.N.Potaninge arnalǵan beyge	1915	152
Qaptaǵay	Musılman bosqındardı gonaq qılı Müslüman mültecileri sıǵındırma	1915	153
Sunqar	Qamaralı oyazınan (Kamaralı ilinden)	1915	154
Miryaqub [Dulatovl	Qostanay uezinen(Kostanay ilinden)	1915	154
İslamalı	Qazaq inspektorlar	1915	154
Mediyar [Dulatovl	Orınborda musılman bosqındaǵa jerdem isi (Orenburg'da Müslüman sıǵınmacılara yardım)	1915	155
--	Rossiya Angliya hem İran(Rusya, İngiltere hem İran)	1915	155
--	Donos.işki xabarlar (İç haberler)	1915	155
--	Yaqub mirza Agbay ulı abaqtıdan azat etildi	1915	155
Qarakesek	Qazaqtın qalın mal bitimi.işki xabarlar (Qamaralı uezi), (Kazakların başlık parası kalkması. İç haberler. (Kamaralı ili)).	1915	155
Sunqar	Qazaqtın qalın mal bitimi (Başlık para kalkması)	1915	155
Soqae'v, Mustafa	Abubekir Dibaev	1915	156
--	Orınbor... (Orenburg)	1915	157
M. Jana baypaqt1	Kemeşi kelse qayıqsı şıǵadı	1915	157
--	Uaq qariz seriktikterinin gaulısı	1915	158
--	Kökşetau oyazınan (Kokşetau ilinden)	1915	160
--	Jer qozǵalu(Toprak hareketi)	1915	160
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1915	162
M. Şagırşa	Qoyan(Tavşan)	1915	162
--	Potanin qurmetine (Potanin'in hurmeti için)	1915	163
Orankin Numan	Mujiqtarmen uyımdasu	1916	171
Omar ulı Uelixan	Naurız (Nevruz)	1916	172
A.N.	Jasir dauı	1916	172
Şaymerdenov	Qazaqşa ay attan	1916	173
Xasenali	Qazaqşa ay attan	1916	173
--	Axmetbek Salıgovtıri leksiyası	1916	174

--	Qımbatşılıq neden?	1916	175
--	Maksim Kovalevskiy	1916	175
Sunqar	Qargaralı uezinen (Karkaralı ilinden)	1916	176
Orazaev Axmet	Qızılqum eli (Kızılıkum ili)	1916	176
--	Qazınağa mal alu jayınan (Hazineye mal almak hakkında)	1916	177
--	Qazınağa alatın mal bağası (Hazineye mal almak hakkında)	1916	178
--	İşki xabarlar (İç haberler)	1916	179
A.J. [Aymautov J.1	Ötinişke iauap (Dilekçeye cevap)	1916	180
--	Rossiya hem şvetsiya (Rusya hem İsveç)	1916	181
--	Qazirgi jaylar(Şuanki durum)	1916	182
K.B.	Duma	1916	183
Yusuf ulı Ebuheyre	Maki Şingis ulı Velixanov	1916	185
Uelixan [Omarovj	Ramazan ayı jaqındau tagırıptı (Ramazan ayı yaklaşıyor)	1916	185
Naymanqoja ulı Smagul	Lepsi uezi(Lepsi ili)	1916	186
--	Lau tOralı (Torğay uezinen) (Torğay ilinden)	1916	187
--	Kökşetau oyazınan	1916	189
--	Baluan Qajımugan (Güreşçi Kajımukan)	1916	193
--	Astıqqa qoyılğan iıq bağalar	1916	194
Bayulı	İşki orda (İç orda)	1916	199
--	Şağımşılar (Şikayetçiler)	1916	200
Petin Stepan	Qobda gazaqtarına tenri jarlıgasın	1916	202
Anıq	Pavlodar oyazı (Pavlodar)	1916	203
Naymanqoja uğı İsmail	Kitay qazağı jayınan (Çindeki Kazak hakkında)	1916	203
--	Uaq qarız seriktigi	1916	204
--	Aq könıl qır gazaqtarına	1916	206
Küsepaliev Devletşah ve Toqberlinov	Qazaq xalqına (Kazak halkına)	1916	210
--	Voenniy zaem tOralı	1916	210
Mediyar [Dulatov	Tarihi jıl (Tarihi sene)	1917	212
U.A.	Qazaq kömegi(Kazak yardımı)	1917	213
--	Jürginşi poezdarın kemitu	1917	217
--	Sırtqı xabarlar (Dış haberler)	1917	220
--	Soğıs(Savaş)	1917	220
--	Amnistiya (Keşirim)	1917	222
--	Jerdem jıyu kerek	1917	222
--	Tendik (Eşitlik)	1917	224

--	Ugolovnyıylarğa jenildik	1917	224
--	Ölimge buyıru endi joq?	1917	224
Bekturılı ulı	Qıtayşa oqıtu. Sırtql xabarlar (Çince okutmak. Dış haberler)	1917	225
--	Ult qazınası (Milliyet Hazinesi)	1917	225
Bökeyxanov A., Baytursınov A. ve Dulatov M.	Bostandıq qarızı (Özgürlük borcu)	1917	227
Aqpanov Serip	Pavlodar.Tilşilerden Pavlodar. Muhabirlerden	1917	228
Tileulin Jumaali,Janibekov Januzaq,Turin	Qara jüz qajı yaqi Qorğanskiy	1917	228
Martzi ulı Abdulraxman	Mollalar jıllısı İmamlar toplantısı	1917	229
Ötenov Ömirali	Qazaq jerdemi Kazak yardımı	1917	230
Jubanov	Qazaqqa duşpandıq (Kazak'a düşmanlık)	1917	230
--	Sayasi sabazdarğa jerdem	1917	231
Ombılıq tilşilerden	Ombı (Omsk)	1917	232
Qarlığaş	Tumağan gızdı küyeuge beru (Doğmayan kızı evlendirmek)	1917	233
--	Moldalar jıllısı(İmamlar toplantısı)	1917	233
--	Alaş azamattarı!(Alaş vatandaşları)	1917	233
--	Boscian gazaq, qırğızdarğa jerdem Kazak Kırğızlara yardım	1917	233
Bimuxamet	Qostanay uezinen.(Tilşilerden Kustanay ilinden. Muhabirler)	1917	235
--	Bostandıq garızına jazılğandar Özgürlüğe borclananlar	1917	235
Batır balası	Sırdeya qazaqtarının jayı.Tilşilerden Sırderya Kazaklarının durumu.	1917	236
Janı aşığan	Jetisu qazaqtarının xali.Tilşilerden Yedisu Kazaklarının durumu	1917	236
Arabaev Imanğali	Bişara gırğız bauırlarımızdı umıtpanıızdar! Kırğız kardeşlerimizi unutmayalım!	1917	236
--	Din erkindigi tOralı.İşki xabarlar Din Özgürlüğü hakkında. İç haberler	1917	237
Berdalin Qabış	A.Ş.'ğa jauap	1917	237
--	Qargaralı.İşki xabarlar Karkaralı. İç haberler	1917	237
Arqabaev Sotan	Nurmaxamedevskiy uaq garız seriktigi	1917	238
M.D. [Dulatov]	Qazaq jerindegi tatarlarğa Kazak topraklarındaki Tatarlar için	1917	238
Maldıbaev	Ayaköz.işki xabarlar Ayagöz. İç haberler	1917	240
--	İşki xabarlar İç haberler	1917	241
--	Soğıs (Savaş)	1917	241

--	Riga şəhərinin jəu əldi. Soğıs (Riga şəhərinin işğal edilməsi)	1917	242
Jelkek [Aymautov	Azıq tülük jəbdı'ğı (Gıda ürünleri)	1917	243
Tınışbaev Muhamedian	Almatı. İşki xəbərlər Almatı. İç xəbərlər	1917	243
--	Aq galpacıtı gırğızğa	1917	243
--	Ekibastuz. İşki xəbərlər Ekibastuz. İç xəbərlər	1917	244
Qaraş, ulı Omar	Qazaqtın müftilikke goslulı tOralı Kazakların Müftliğe katılması haqqında	1917	245
--	Pavlodar. İşki xəbərlər Pavlodar. İç xəbərlər	1917	246
Kerey	Qızıljarişki xəbərlər Kızıljar. İç xəbərlər	1917	246
--	Ombı. İşki xəbərlər Omsk. İç xəbərlər	1917	247
--	Semey oblısının qazaq sotı tOralı. İşki xəbərlər. Semey Bölgesinin Kazak Mahkemesi haqqında. İç xəbərlər	1917	248
--	Aştıq belgisi. Gazetərdən Tarım. Gazetələrdən	1917	248
--	Agbulaq. İşki xəbərlər Akbulak. İç xəbərlər	1917	249
--	Ulema sezi. Tilşilerdən Ulema kasabası. Muhabirlərdən	1917	249
--	Esep beretin uaqıt jetti hesab verəcək vakti gəldi	1917	249
--	Sot jəbası Mahkeme projesi	1917	250
Niyazali ulı M.	Tilşilerdən muhabirlərdən	1917	250
Qaraş ulı Omar	Mekeme şerigədə qazaq bölümi	1917	251
Ezmuxamet ulı	Mın som, bir jorğa. Tilşilerdən (Bin som, bir at)	1917	252
Düysembay balası Raxımjan	Gazetərdən Gazetələrdən	1917	253
--	Agtöbe. İşki xəbərlər (Aktöbe. İç xəbərlər)	1917	253
--	Avğan Şömişti-tabın. Tilşilerdən	1917	253
Bazarkeldi ulı	Mengen mollağa aşiq xət. Tilşilerdən Mengen İmama açıq mektup. Muhabirlərdən	1917	253
Köben ulı Jumaali	Esep beremin Hesap veririm	1917	254
Taşbay ulı Asılбек	Qostanay uezi. Tilşilerdən Kustanay İli. Muhabirlərdən	1917	254
Ajarbay ulı	Esep beretin uaqıt jətkeni ras Hesap verme vakti gəlməsi gerçektir.	1917	254
Abay ulı Mikail	Şıngıstağı Talap uyımı.	1917	254
--	Bitim jayı	1917	254
E_Şmuxamet ulı	Esep beremin Hesap veririm	1917	255
Es qızı sara	Aqmeşitışki xəbərlər Akmescid'teki	1917	257

	Haberler		
Namazbay	Irğiz uezi.Tilşilerden Irğiz ili. Muhabirlerden	1917	257
İ.J.	Aqtöbe.TilşilerdenAktöbe. Muhabirlerden	1917	257
Qaraş ulı Omar	İşki Orda imamdarına İç Orda İmamlarına	1918	260
Membetqul ulı A.	Tas ökpeqe em bar ma	1918	260
--	Aştarğa jerdem	1918	263
--	Tolqın uyımı.İşki xabarlar	1918	264
--	Jana temir jol (Yeni Demiryolu)	1918	264
--	Ayt jaqındadı (Şeker bayramı yaklaştı)	1918	264
--	Nomer özgeruişki xabarlar (Numara değışimi. İç haberler)	1918	265

EK 3. KAZAKÇA ÇIKAN GAZETELER VE DERGİLER (1905-1917)

Baskı Tarihi	Adı	Baskı yeri	Neşir eden
1907	Sirke	Petersburg	Reşid İbrahim(ov)
1907	Kazak Gezici	Troisk	İ. İmambay(ev)-Ş. Şoşnovski
1907	Dala	Omsk	Ortodoks Misyoner Cemiyeti
1911	Kazakistan	Uralsk	Sultan Şahingirey Bökey(ev)
(1913)			
1913	Kazak (1918)	Orenburg	Mustafa Ural(ev)
1913	İşmi Dalası	Petropavlosk	
1916	Alaş	Taşkent	Köybey Tugus(ov)
1911	Ay-Kap (1916)	Troisk	Muhammedcan Sirali(n)

EK 4. TÜRKİSTAN'DA ÇIKAN GAZETE VE DERGİLER (1905-1917)

Baskı tarihi	Baskı yeri	Neşir eden
1905	Orta Asyanıñ	Taşkent İvan Grigoryev
	Umur Güzarligi- Terakki	
1906	Terakki	Taşkent Said İsmail Abidi
1906	Hurşid	Taşkent Münevver Kaari
1907	Hakikat	Taşkent Mecid Celil
1907	Tüccar	Taşkent Seyyid Azımbay
1908	Şöhret	Taşkent Abdullah Ulan
1908	Azya	Taşkent Ahmedcan Biktimir
1908	Mecmua-i Maverai-i	
	Bahr-i Hazer	Aşhabat Seyyid Mandi

		Kasım(ov)
1912	Buhara-i Şerif	Buhara Ayazeddin Mirbedel(ev)
1912	Turan	Buhara Ayazeddin Mirbedel(ev)
1913	Semerkand	Semerkant Mahmud Behbudi
1913	Ayna	Semerkant Mahmud Behbudi
1914		
1917	Sada-i Türkistan	Taşkent Münevver Kaari
1914	Sada-i Fergana	Hokand Abidcan Mahmud
1914	Tirik Söz	Hokand Abidcan Mahmud
1915	Dehkan (d.)	Taşkent Türkistan Genel Vali.
1915		
1918	El-İslah (d.)	Taşkent Abdurrahman Salik(ov)
1915	Telegram Haberleri	Hokand Abidcan Mahmud
1915	Ruzname-i Maverai-i	
	Bahr-i Hazer	Aşabat Genel Valilik
1916	Turkestanski Kray	Taşkent S.Şahi Ahmedoğlu
1916	Agenta Haberleri	Semerkant
1916	Şarki (d.)	Taşkent
1916	Yurt (d.)	Taşkent

Ahmet Baytursinov, Alihan Bökeyhanov ve Miryakup Dulatov

(Soldan sağa doğru)

Oturanlar:Halel Gabbasov, Miryakup Dulatov, Ahmet Baytursinov, Muhtar Auezov

Jüsipbek Aymaitov, Alkey Margulan, Abdulla Baytasov

Kızılorda şehri, 1926

Kaynakça: Anız Adam dergisi, sayı:3, 2013

Ahmet Baytursinov
(1873-1937)

Courtesy Photo

Mağcan Cumabayev
(1893-1938)

Alihan Bökeyhanov
(1866-1937)

Miryakup Dulatov
(1885-1935)

The top section of the page contains several columns of text in Kazakh script. The text is arranged in a grid-like fashion, typical of early 20th-century newspaper layouts. The columns contain various news items, announcements, and possibly editorial pieces. The script is dense and fills most of the page area below the masthead.

The bottom section of the page continues with columns of text in Kazakh script, surrounding the central decorative frame. The text is organized into multiple columns, maintaining the newspaper's structured format. The script is consistent with the top section, providing further news and information for the year 1913.

Kazak gazetesinin ilk sayısı (1913)
 Kaynakça: İbrahim Kalkan, Kazakistan'da Siyasi Modernleşmenin Kökenleri (1822-1920), İstanbul: 2013.

KAYNAKÇA

Abdimenov, Qazaq Gazeti, Almatı: Qazaqstan, 1993

Andican, Ahat. Cedidizm'den Bağımsızlığa Hariçte Türkistan Mücadelesi, 1.Baskı, İstanbul: Emre Yayınları, 2003.

Biray, Nergis. Ahmet Baytursunoğlu ve eserleri. https://www.academia.edu/14035267/AHMET_BAYTURSUNO%C4%9ELU_VE_ESERLER%C4%B0_1873_1937

Bozkurt, Giray Saynur. 1905-1907 yılları Rusya Müslümanlarının Siyasi Kimlik Arayışı, 1.Baskı, İstanbul: Doğu Kütüphanesi, 2008.

Devlet, Nadir. Rusya Türklerinin Milli Mücadele tarihi (1905-1907), 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu, 1999.

Devlet, Nadir. İsmail Bey Gaspıralı, 1.Baskı, Ankara: Kültür ve Turizm Yayınları, 1988.

Devlet, Nadir. 1917 Ekim İhtilali ve Türk-Tatar Millet Meclisi, Ankara: Ötüken Neşriyat A.Ş., 1998.

Gömeç, Saadettin. Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi, 4.Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları, 2011.

Güngör, Ebubekir. Türkistan'da Fikir akımları, 1.Baskı, İstanbul: İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2011.

Halit, Baymirza. Ruslara Karşı Basmacılar Hareketi Türkistan Türklüğü'nün Milli Mücadelesi, 1.Baskı, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2006.

Halit, Baymirza. Türkistan Devletlerinin Milli Mücadeleleri Tarihi, Almandan çeviren Abdülkadir Sadak, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1995.

İsmail, Zeyneş. Kazak Türkleri, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002.

Kalkan, İbrahim. Kazakistan'da Siyasi Modernleşmenin Kökenleri (1822-1920), İstanbul: 2013.

Kasenov ve Törehanov, Kızıl Kırgın, 37'-ge Apat Bolgandar. Almatı:1994, Kazakistan.

Kara, Abdulvahap. Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar, İstanbul: Selenge Yayınları, 2013.

Kara, Abdulvahap. [Türk Dünyasının Aydınlatılmasında Kazak Aydınlarının Üstlendiği Görev](http://abdulvahapkara.com/arastirma-konulari/kazakistan-tarihi/254-tuerk-duenyasnn-aydnlatlmasnda-kazak-aydnlarn-uestlendii-goerev.html), <http://abdulvahapkara.com/arastirma-konulari/kazakistan-tarihi/254-tuerk-duenyasnn-aydnlatlmasnda-kazak-aydnlarn-uestlendii-goerev.html>

Kasimov, Begali. Milli Uyanış, çeviren Fatma Açık, 1.Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2009.

Kazakistan Tarihi Makaleleri, Ankara: Türk Tarihi Kurumu Yayınları, 2007.

Kesici, Kayyum. Dün, Bugün ve Hedefteki Kazakistan, 1.Baskı, İstanbul: İQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2003.

Nurpeyisov, "Cetisulik Alaş Kayratkerleri" Kazak Tarihi, Almatı: 1996,

Oraltay, Hasan. Alaş. Türkistan Türklerinin Milli İstiklal Parolası, İstanbul: Büyük Türkeli Yayınları, 1973.

Rabinowitch, Alexander. Devrime Doğru. Petrograd Bolşevikleri ve 1917 Temmuz Ayaklanması, çeviren Serpil Pehlivan, İstanbul: Yordam Kitap, 2012.

Rabinowitch, Alexander. Bolşevikler İktidara Geliyor. Petrograd'da 1917 Devrimi, çeviren Levent Konyar, İstanbul: Yordam Kitap, 2008.

Saray, Mehmet. Kazakların uyanışı, Ankara: TİKA Yayınları, 2004.

Saray, Mehmet. Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1996.

Somer, Ekim. 100 Soruda Ekim İhtilali, 1.Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1970.

Sürelî yayınlar:

1. Baytursinov Ahmet, "Qurmetti Okuşular", Kazak, sayı:1, (1913)
2. Baytursinov Ahmet, "Oruşsa Okuşular", Kazak, sayı:2, (1913)
3. Baytursinov Ahmet, "Angdaspağan meseleler turasında", Kazak, sayı:48, (1914)
4. Baytursinov Ahmet, "Bastaviş Mektep", Kazak, sayı:61 (1914)
5. Baytursinov Ahmet, "Kazak, Hem Jer Meselesi", Kazak, sayı:45, (1914)

6. "Kazak Svezi", İŖki haberlar, Kazak, sayı:236, (1917)
7. "Tağı Jalpı Qazaq Siyezi", Kazak, sayı:234 (1917)
8. "AlaŖ Partiyasi", Kazak,sayı:250 (1917)

YayınlanmıŖ Tez

Kalkan, İbrahim. "1913-1918 yılları arında Kazaklarda siyasi fikir oluŖumu: Kazak Gazetesi ve AlaŖ Hareketi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat AraŖtırma Enstitüsü, 1999.